

3354

-1, 3, 5/6, 8, 10/12

NAPKELET

SZERKESZTI TORMAY CECILE

TARTALOM: MESTERHÁZY JENŐ: *Balthyány Lajos gróf.* ~ GYOMAI GYÖRGY: *Éj-*

jeli csendháborítás. ~ SZENTMIHÁLYINÉ SZABÓ MÁRIA: *Egy-*

szerű imádság, ~ KÁLLAY MIKLÓS: *Gundolf.* ~ KOMÁROMI

JÁNOS: *Bontják a tetőt.* ~ T. HALLÓSY MÁRIA: *Idegenek.* ~

BÜKY GYÖRGY: *A fakir.* ~ JÉKELY ZOLTÁN, RÉZ GYULA, SZÉFFEDDIN SZEFKET

BEJ, FALU TAMÁS: *Versek.* ~ **Elvek és művek:** *A XVIII. század irodalma.*

~ Magyar legendárium. ~ Egy csapattiszt naplója. ~ A csillagok leánya.

~ A Szahara szíve. ~ Küzdelmek a fehér halál országában. ~ A régi

magyar festőművészet. ~ Forr a bor. ~ Lendület. ~ Szemle: Színház.

Képzőművészet. ~ Zene. ~ Külföldi szemle.

1932. ÉV

FEBRUÁR 1.

2. SZÁM.

X. ÉVFOLYAM

ÁRA 2.50 PENGŐ

A MAGYAR IRODALMI TÁRSASÁG KIADÁSA
BUDAPEST

NAPKELET

IRODALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

A NapKelet szerkesztője:

TORMAY CECILE

Helyettes szerkesztő:

HARTMANN JÁNOS

Megjelenik minden hó 1-én.

Előfizetési ár: Negyedévre 6.50 pengő. Tisztviselőknek 4.50 pengő. Külföldre egész évre 32 pengő.

A Napkelet szerkesztősége és kiadóhivatala:

Budapest, VII. ker., Rózsa-utca 23. sz. ~ Telefon: József 314—20.

TARTALOM:

	Lap		Lap
Meslerházy Jenő : Batthyány Lajos gróf... ..	81	Széfeddin Szeftet bej : Őszi elégia	105
Jékely Zoltán : Régi hóban. (Vers.)	85	Kállay Miklós : Gundolf	106
Gyomai György : Éjjeli csendháborítás	86	Komáromi János : Bontják a tetőt	110
Réz Gyula : Ha visszanézek. (Vers)	94	Falu Tamás : Sírkő. (Vers)	115
— Ködketrebben. (Vers)	94	T. Hallósy Mária : Idegenek... ..	116
Szentmihályiné Szabó Mária : Egyszerű imádság	95	Büky György : A fakir	121

ELVEK ÉS MŰVEK:

V. M. : A XVIII. század irodalma	129	m. gy. : dr. Kalmár Gusztáv : Küzdelmek a fehér halál országában	135
G. : Magyar legendárium	131	—r. Genthon István : A régi magyar festő- művészet	135
Kilián Zoltán : Kozma Miklós : Egy csapat- tiszt naplója	132	Kerecsényi Dezső : MórícZ Zsigmond : Forr a bor	137
m. gy. : Blaskó Mária : A csillagok leánya	134	J. M. : Sáfáry László : Lendület	139
— René Bazin : A Szahara szíve	135		

SZEMLE:

Színház... ..	140	Zene... ..	146
Képzőművészet	143	Külföldi Szemle	148

T. Olvasóinkhoz !

Tisztelettel kérjük azon t. Előfizetőinket, akik a megújítással hátralékban vannak, szíveskedjenek az esedékes előfizetési díjakat mielőbb kiegyenlíteni, hogy a további lapküldésben fennakadás ne legyen.

A NAPKELET kiadóhivatala.

BATTHYÁNY LAJOS GRÓF.

HAZÁNK reformkorának, melyet legkiválóbb személyiségéről Széchenyi-korának is mondunk, egyik legrokonszenvesebb és mégis nem eléggé méltatott alakja az első magyarminiszterelnök: Batthyány Lajos gróf. Életének kimagaslóbb eseményeiről, arról a szerepköréről, melyet tevékenységével a reformkorszakban betöltött, legtöbben igen keveset tudnak. Megszokták, hogy ennek a termékeny időszaknak majdnem minden eseményét «a legnagyobb magyarral» és később Kossuth Lajossal hozzák vonatkozásba. A legnagyobb emlékezete mellett így, ha nem is törpülnek el, ezen korszaknak szám szerint is kivételes nagyságai, de nem részesülnek elegendő megvilágításban. Emlékük ugyan el nem enyészik, de megfelelő tartalom és kielégítő ismeretanyag ahhoz rendszerint nem tapad. Így vannak a legtöbben Batthyány Lajos gróffal, kinek tevékenységét kellően nem ismerve, nagyságát inkább csak abban látják, hogy mártírhálált szenvedett nemzetéért. Valóban, ez a tragikus vértanuság magában is elegendő lenne ahhoz, hogy Batthyány Lajos gróft a nagyok közé emelje és felejthetetlenné tegye mindnyájunk emlékezetében. De ennek a nagy nemzeti vértanunak élete és működése is rászolgált arra, hogy a reformkorszak legnagyobbjai mellett külön foglalkozzunk vele: rávetítsük az emlékezés fénycsóvját, hogy minél több tartalom tapadjon dicső emlékéhez. Tesszük ezt azon alkalomból, hogy február hónapban vagyunk, abban a hónapban, melyben Batthyány Lajos gróf megszületett.

Melyik évben? . . . Itt eltérők a vélemények. A lexikonok szerint 1806-ban. Az osztrák haditörvényszék végzése alapján 1809-ben. A Batthyány-család feljegyzései és síremlékének az adatai szerint 1807-ben.

Tehát 42 éves korában oltották ki azt a nemes életet, mely Pozsonyban kezdődött és Pesten, az Újépület udvarán szakadt meg. Reményteljes élet . . . a nagymultú Batthyány-család németújvári (vasmegyei) ágából. Egyetlen fiúgyermeké egy élemedettkorú, dúsgazdag atyának, ki korán húnyt el és így a gyermek nevelése a pompaszerető, fiatal édesanyára maradt, ki azonban nagyvilági életmódja miatt nevelőre bízta az akaratos, szilaj, tanulni nem szerető fiút. Egy bécsi nevelőintézetbe is inkább büntetésből kerül, mint komoly tanulmányok céljából. Bécsben azonban nagy hatással lesz reá egy komoly férfiú. Megismerkedik ugyanis a felvilágosodott szellemű tudós Neurohrrel, aki anynyira megnyerte az ifjú gróf ragaszkodását és tiszteletét, hogy vele még évek multán is valóságos tanítványi viszonyban volt. Az egyetemi tanulmányok alig kezdődtek, máris megszakadtak, mert az ifjú Batthyány a katonai pályát választotta. Hamarosan hadnagy lett a Miklós-huszároknál, kiknek ezrede olasz földön, Velence közelében állomásozott. A katonai élet nem elégítette ki a nyugtalan ifjút. Huszonegyéves korában kieszközölte nagykorúsítását és hazament gazdálkodni dunántúli birtokaira.

Ideje nagy részét azonban Bécsben tölti, hol a jömegjelenésű, dúsgazdag fiatal főúr kedvelt tagja lesz az előkelő társaságnak. Szorgalmasan látogatta

tudós barátját Neurohrtrt, ki megismertette a német és francia irodalommal. Minden iránt érdeklődő figyelme ráterelődik hazája multjára, alkotmányára és felébred benne a vágy a politikai pálya iránt. Példaképpen ott lebegett előtte a főrendi világ két legértékesebb személyisége: Széchenyi István gróf és Wesselényi Miklós báró. Nagy hatással volt reá Széchenyi 1830-ban megjelent *Hitel-e*, melyből megértette nemcsak nemzetének elmaradottságát, hanem saját tudásának hiányosságait is. Hogy lásson, tanuljon és okuljon, bejárja ő is a művelt nyugati országokat. Nemzetéhez, hazájához való forróbb ragaszkodással és tennivágygyal érkezett haza, hogy ő is belekapcsolódjék abba a hatalmas társadalmi és politikai munkába, melynek megindítója és lelke gróf Széchenyi István volt. Nemes elhatározásában csak megerősítője lett gróf Zichy Károly leánya, Antónia, ki 1834-ben lett hűséges hitvese és minden cselekedetében megértő, emelkedett szellemű élettársa.

Az ifjú pár az első a magyar főúri családok közül, mely állandó téli szállását már nem Bécsben tölti, hanem Pozsonyban, majd Pesten és így vonzó példaadója lesz a fényes, magyar főúri életnek. Nyáron a Batthyány-uradalmak kastélyai a tartózkodási helyek, különösen a vasmegyei Ikervár, melynek népét Batthyány még a 30-as évek nagy kolerajárványa idején sem hagyta el, hanem ápolta, vizsgáltta és bátorította a gyilkos kórban szenvedőket. Kevés földesúr dicsekedhetett is annyira jóbbágyainak a szeretetével, mint Batthyány Lajos gróf. Ikervári birtokán 50.000 szederfát ültetett, hogy minél eredményesebbé váljék az elhanyagolt selyemtermelés. Répacukorgyárat alapít és a lehető legtökéletesebb gazdálkodási módozatokat igyekezett meghonosítani. Ott van az Országos Magyar Gazdasági Egyesület megalakítói között és megyéjében ő szervezi meg a gazdasági egyesületet, mely azóta is fennáll, akár az OMGE Budapesten.

Politikai szereplését az 1839/40-i országgyűlés főrendi tábláján kezdte. Addig nagy buzgalommal búvárolta Magyarország jogi szabályait és viszonyait, mert érzi, hogy azok tudása nélkül nem szállhat síkra nemzete jogaiért. Ellenzék lesz a kormánynak, mert az ellensége minden szabadelvű haladásnak és alig az imént ítélte el Wesselényi Miklós bárót, börtönözte be az országgyűlési ifjúság vezéreit és a Törvényhatósági Tudósítások íróját: Kossuth Lajost. Programot szerkeszt, melyben hirdeti többek között az ősiség, hitbizományok személyes kiváltságok eltörlését, a kereskedelem teljes szabadságát, politikai jogok méltányos kiterjesztését és megszervezi a kislétszámú főrendi ellenzékét. Széchenyi rokonszenvvel kíséri ezt a működést, de csak fenntartásokkal hajlandó csatlakozni. Ő ugyanis a pártokon felül akar állni, mert bízik benne, hogy a kormánnyal és a mindenható Metternich herceggel meg lehet egyezni. Mérsékeltbb mint Batthyány és attól tart, hogy a fiatal főúr a túlzó agitáció terére lép és veszélyezteti a jövőendő reformmunkálatok nyugodtnak ígérkező, kormánnyal egyetértő ütemét.

A kormány ugyanis amnesztiát adott a politikai elítélteknek. Megengedte még azt is, hogy a fogságból kiszabadult Kossuth Lajos politikai hírlapot szerkesszen. Azt remélte, hogy a cenzúra segítségével tompíthatja Kossuth hírlapírói működését. Ebben azonban tévedett. Noha a konzervatívok, sőt Széchenyi is izgatást láttak Kossuth reformokat sürgető remek vezércikkeiben, a szerkesztéstől eltiltani még sem merete. Közel négyéves ujságírói tevékenységével így Kossuth és nem Batthyány lépett a nagyarányú agitáció terére, mely a tömegeket is megnyerte a reformeszméknek. Batthyány sincs mindig egyetértésben Kossuth merészségével, de közelebb áll Kossuthhoz mint Széchenyihez, kitől ekkor fordul el a nemzet többsége.

Kossuth hatalmas agitációt kezd társadalmi téren is. Különösen sokat buzgólkodik a pesti iparegyelet érdekében, melynek elnökségére Batthyány Lajos grófot kéri fel. Megnövekedett népszerűsége fokozza a főrendi ellenzék vezérének, Batthyány Lajos grófnak a népszerűségét is azzal, hogy az 1841-ben megalakított iparegyesületben mint elnök együtt működik most már Kossuth-tal, ki az iparegyesületnek az aligazgatója. Ki akarják emelni a tengődő és a fejlettebb külföldi ipartól háttérbe szorított magyar ipart sanyarú helyzetéből. Fiókegyleteket alakítanak, kiállításokat rendeznek . . . Kiderül, hogy a honi műipari cikkek között is akad sok olyan, ami a nagyközönség pártfogását mindenképpen megérdemli. Különösen nagy életképességének mutatkozik a selyem- és cukoripar. Batthyány és Kossuth tehát elsősorban ennek a két iparágának a felkarolására buzdítja úgy az iparosokat, mint a magyar fogyasztókat. Kialakították azt a felfogást, hogy a magyar ipart csak úgy lehet felvirágoztatni, ha megvédjük a külföldi ipartól és ahol csak mód van rá, honi iparcikkeket fogyasztunk. Ma, 90 évvel az események után, megint ott tartunk, hogy hangoztatjuk ez elv helyességét, de követésére a tömegeket nehezen sikerül rászoktatnunk. Kilencen évvel ennek előtte különösen nagy nehézségekkel kellett megküzdenie a társadalomnak, hogy a Batthyányék által felvetett iparvédelem nyomán meginduljon az ú. n. védegyeleti mozgalom, melynek jelmondata : csak honi mesteremberekkel dolgoztass ! Még a megfontolt, nyugodt Deák Ferenc is lelkes híve a mozgalomnak, mely nem elégszik meg a propagandával, hanem még gyáralapító részvénytársaságot is alakít, hogy a hazánkba betelepíteni vágyó külföldi gyárosokat és az itthoni vállalatokat minél olcsóbb kölcsönnel elláthassa. Még a Védegyelet megszervezése előtt alakul meg a magyar kereskedelmi társaság, mely elsőnek szállítja ki a messze külföldre (Délamerikáig) a kitűnő magyar borokat és magyar bútorokkal szorítja ki pl. Bukarestből a francia asztalosokat. És ezen összes egyesületi mozgalmak vezérférfiai között mindenütt ott találjuk Batthyány Lajos grófot, ki minden jó ügynek lelkes pártfogója és felkarolója.

Széleskörű társadalmi munkásságával párhuzamosan halad politikai tevékenysége. Az 1843/44-i országgyűlésen már ő a főrendi ellenzék elismert vezére. Nemes jelleme, szabadelvűsége, demokratikus gondolkodása a legszebben ezen az országgyűlésen jutott kifejezésre, mikor a nemnemesek hivatalképességének a tárgyalásakor kijelentette : «Ész, erény, becsületesség nincs kötve osztályhoz, sőt e tulajdonok sokszor megfordított arányban állanak a nemesi kiváltságokhoz». Állandó összeköttetésben van az alsótábla tekintélyes számú ellenzéki táboraival és ő szervezi meg a sikeres ellenállást, mikor a kormány adminisztrátorokat küld a vármegyék nyakára, csakhogy előteremthesse a politikáját támogató többséget az alsótáblán. A közös ellenzéki program kidolgozását az egyesült ellenzék Batthyány-, Deák- és Szentkirályira bízta. Ekkor javasolta Batthyány, hogy a vezérmegeye Pest, Kossuth Lajost válassza meg egyik követőül. Batthyány személyesen korteskedett Kossuth érdekében, kit Pestmegye nemessége óriási szótöbbséggel küldött fel az utolsó, 1847/48-i rendi országgyűlésre.

A karok és rendek többségének Kossuth Lajos lett a vezére ; a kisebbszámú főrendi ellenzék élén pedig most is Batthyány Lajos gróf állott. «Szép, büszke alakjával, saspillantásával, nagyúri modorával, éles felfogásával és bátor előadásával régóta kedvence volt a közönségnek, Kossuthnak pedig együttesen pártfogója és követője» — írja Batthyányról egyik kortársa. Közös programjuk mögött ott sorakozott immár a rendi Magyarország többsége,

mely kész volt lerombolni saját kiváltságait és a jogoknélküli tömeget is az alkotmányosság sáncai közé emelni. Siettetten ennek a programnak gyors megvalósulását a Párizsban kitört februári forradalom, melynek nyomán a bécsi, berlini és olasz megmozdulásoktól megfélemlített abszolutisztikus kormányrendszer nem merte megtagadni azokat a reformokat, melyeket a magyar országgyűlés küldöttsége márc. 15-én vitt fel Bécsbe a király elé. Ezek koronája volt a népképviselői alapuló országgyűlés és a felelős minisztérium, összességük az 1848-i alaptörvények.

Első felelős miniszterelnöknek a teljhatalommal felruházott István nádor az országos ellenzék vezérének, Batthyány Lajos grófnak nevezte ki. Rokonszenves, előkelő és higgadt egyénisége tették lehetővé, hogy feje legyen egy olyan kabinetnek, melynek tagjai között helyet foglalt egy Széchenyi, Kossuth és Deák is. A nemes szabadelvűség, megfontoltság és mérsékelt óvatosság hatotta át Batthyány Lajost, de a váratlan gyorsasággal váltakozó rendkívüli eseményeknek irányt szabni módjában nem volt. A bécsi udvar nem jó szemmel nézte az új alapokra helyezkedett Magyarországot. Jellacsics József horvát bánban megtalálta az eszközt nemzetiségeink fellázítására. «Sem fegyver, sem katona, sem pénz nincs rendelkezésünkre. Bécs örül . . . a bukott pártnak néhányai szintén örülnek, sőt titkon táplálják is a már kitörő mozgalmakat» — írja egyik ránk maradt levelében Deák. Hazánkat valósággal belekergették legdicsőségesebb szabadságharcába, a forradalmak örvényébe. Ezekben a válságos időkben Batthyány, mint a távollevő hadügyminiszter helyettese, rendeli el az első tíz honvédszászlóalj felállítását, melyekkel megteremtője lesz a később annyi dicsőséget szerzett magyar honvédseregnek. Hadseregszervező munkája közepette is állandóan a mérséklet embere. De minden kiegyenlítésre irányuló munkája hajótörést szenved. Bécs nyíltan leveti az álarcot, mikor a császári hadak sikert aratnak Olaszországban. Batthyány és kormánya aznap adják be lemondásukat, mikor Jellacsics átlépi a Drávát, hogy megtámadja hazánkat. Kísérlete kudarcba fullad. Batthyány is részt kér a haza védelmi munkájában. «Csatasíkra indulék, hogy mint hú fia szeretett hazámnak, nemcsak tanáccsal, hanem életemmel és véremmel is őszinte szolgálatomat bebizonnyítsam» . . . írta egy bizalmas emberének. Véletlen kartörése folytán azonban néhány hónapra teljesen kikapcsolódik a változatos idők eseményeiből.

Felgyógyulása után őt is ott találjuk abban az országgyűlési küldöttségben, mely a Buda felé nyomuló Windischgrätzszel egy végső kiegyenlítést kísérel meg. Windischgrätz Batthyányt nem is bocsátja maga elé. Batthyányt mindenki unszolja, hogy meneküljön. Lelkiismerete azonban nyugodt és Pesten marad. Sorsa ezzel megpecsételődött . . . A Pestre bevonuló Windischgrätz rokonsága körében fogatja el azt a férfiút, aki valóban úgy tett mindig, ahogy azt megírta utolsó levelében: «A törvény s a király esküje volt az én szabályom és ettől sem jobbra, sem balra nem engedtem magamat eltántorítani ; . . . utamat követtem . . . és ezért ölnek meg engemet».

Elhurcolják előbb a laibachi várba. Útközben a vasmegyei Jánosháza községének a népe ki akarja szabadítani. Batthyány csillapítja le a tömeget: bízik most is, mint mindig, az igazságban. De Windischgrätz és a sötétlelkű osztrák miniszterelnök, Schwarzenberg herceg gyűlölik Batthyányt. És amikor az olmtüzi haditörvényszék csak kétévi fogságra tudja elítélni, Pestre vitetik, hol ekkor már az átkoslelkű Haynau korlátlan hatalommal rendelkezik. A legbecstelenebb halállal, az akasztófával akarják sújtani. «A gyalázattól, melyet nekem szántak, menekülni remélek. Evégre régen van nálam egy szá-

badító. És most még egy búcsúcsókot. Isten veled. Szívemben egyedül képeddel, ajkaimon a te neveddel halok meg. A viszontlátásra.» Ezek voltak okt. 5-én este feleségéhez írt levelének utolsó sorai. De a kicsi tőr, amivel halálra akarta magát sebezni, nem volt elég hosszú . . ., annyit mégis lehetővé tett, hogy a félhalott mártír ne a bitófán, hanem az osztrák puskacsövek előtt fejezze be nemes életét.

Alig néhány éve örökmécs jelzi azt a szent helyet, hol utolsót dobant az első magyar miniszterelnöknek, a boldog családapának, hűséges férjnek hazáját oly forrón szerető nemes szíve. A felháborodás, mely a legmesszebb külföldön is felzúgott halála után, már nem tudta visszaadni a reményteljes, még nagyra hivatott életet, mely a férfikor legszebb idején szakadt meg, hogy gyarapítsa a nemzeti vértanúknak Mohács óta megnövekedett hatalmas táborát. De emlékézt ez a halál kitörülhetetlenné és feledhetetlenné tette a magyar szívekben . . . A kerepesi-temetőben fekvő hamvai felé áldó kegyelettel szálljon emlékezetünk és necsak dicsőséges halálának emléke éljen szívünkben, hanem annak tudata is, hogy a magyar reformkornak nemcsak halálával, de élte munkájával is egyik legnagyobbja volt Batthyány Lajos gróf, kinek sorsát találóan hirdeti a hamvait jelző kis fehér márványtábla versezete :

*Nagy küzdés volt egész élte,
Sokak által félre érve . . .
Ó, de oly szent volt halála:
Életét megmagyarázta.*

Mesterházy Jenő.

RÉGI HÓBAN.

*Hó hullt egy éjjel s patyolat-fehéren
pólyába tette kertünk bokrait,
a fákra füzte jurcsa csokrait
s csókát csárogatott az Őrhegy-élen.*

*Fehér kucsmát kapott az utcalámpa
házunk előtt a tulsó oldalon,
előkerült vasvégű jó botom
és készen állt a rozsdástalpú szánka.*

*Aztán, hahó, a tornakeribe mentünk
(Fehérország volt, hóvilág varázsa),
havat prédáltunk, dobtunk egy a másra
vagy jégcsapot lányok nyakába csentünk.*

*Öcsém, emlékszel, az volt jóvilágunk:
szánkánk csikó volt, tündér-táptosunk,
azt hittük, így lesz mindig: játszodunk
s hóhegyről hóhalomra száll a szánunk.*

Jékely Zoltán.

ÉJJEI CSENDHÁBORÍTÁS.

FERENC komoly tanyai legény. Bronzbőrű, hetykebajszos. Erős, mint a vas. Kész ember. A negyvenholdas birtokon ő végez minden munkát egy cseléddel. Tavaly átesett a katonasoron, így már mint tapasztalt egyéniség tudja, mi az élet. Kisasszonynapján verekedett a búcsún. Újévkor bevették a fejét a bálban. Így hát ért alaposan a leányokhoz is és a saját bőrén tapasztalta, hogy milyen takaros tétel a szerelem. Mert azt talán mondani is fölösleges, hogy mindezek a csinos fejbeverések leányokért történtek, véresen komoly dolgokért. Végezetül ért a legényekhez is. Tudja, hogy este, sötétben nincs látó szem és sok történelem megeshet az emberrel. Ennek okáért a szalonnázás után összepattantja és zsebbe süllyeszti azt a tiszteletre-méltó vasszerszámot, mely összecusukva mindössze egy arasznyi, de kinyitva megszegyenít egy jóképű disznóölökést, kezébe fog egy igen takaros akácfafütykőt, végén értelmes vashunkóval és szétnéz. Nem lát senkit. Akkor köszönés nélkül kisurran az istállóból és dagasztja a felséges sarat, toronyirányt, a vasúti megálló felé.

Csúnya októberi szél hahotáz a mezők fölött. A vetést már mindenütt elvégezték. Legtöbb helyen már zsendül is a gyenge élet. A répaszedésnek van dandárja, de így szombat délután az is szünőben. Más külső munka nincs. Nem is látszik a közelben sehol egy lélek. Az egyetlen emberi alak Ferenc. Mint óvatos gólya, lábait magasra emelgetve siet a pocsogók szélén, a mérgezőöld gyepen és az eget vizsgálja rettentő szemhunyorítással, hogy ugyan lesz-e esőre hajlandóság?

Az égen nagy, riadt felhők szaladgálnak. Az egyiknek a széle tüzet fogott. Vörös és narancsszínű lángokat vet. A másik kékesszürke fölötté és bugyogva gomolyog, mint a szalmafüst. A láthatár szélén feketeség, de fent az égvilág közepén kis kék mező csillog, mint egy összecsücsöri-tett, fújó száj és zavarássza a sírásra készülő felhőrongyokat.

Ferenc szakértelemmel bámul föl.

— Nem lesz eső — rántja fel nyugodtan a vállát és sebesen lépked tovább, mert még kellemes séta áll előtte.

Ferenc innen a tápiói tanyáról megy a leányhoz, ki fent lakik az Újerdőn. Először tehát elballag a tanyától az őrházig, ami igazán csekélység. Itt a bakterház az ember orra előtt. Háromnegyedóra alatt még a fájóslábú is elérheti. Onnan gőzössel megy tovább. Tizenöt kilométeres jeggyel. A harmadik megállónál leszáll, elindul a szőlők közt az erdő felé. Alig megy két órahosszát a homok csavargós közein, már előtte

is van az a barátságos fehér tanya, ahol szíves szerelemmel várja egy Ilka nevezetű gyenge hajadon, kivel most ősszel lesz az esküvő, rögvést az újbó megforrása után.

Alaposan meggondolva a dolgot, bizony ez a sétálás igen barátságos tétemény minden csütörtök és vasárnap este. Indulni kell már kora délután és csak a hajnali pirkadás veti haza az emberfiát, mert visszafelé még az a ráadása is van a koncorgásnak, hogy nincs gőzös és gyalog kell ballagni a sínek mellett. Dehát Ferenc menne még akkor is, ha megkötöznék, mert igen kegyetlen óhaja van a leányra, mármint belülről értetődőleg. Mondták is neki a cimborái sokszor, hogyhát hallod-e, Ferenc. Minek jársz te olyan messzire, ahol a fene sem ismer? Meglásd, egyszer kilesnek azok az újerdei fickók, oszt csúfot tesznek veled. Agyonvernek. De nem ér a szóbeszéd semmit. Ferenc tele van a szerelemmel és megy. Elszántan szorongatja fütykösét és kormos éjjeleken, mikor sejtelmesen zúg körülötte az erdő és kísértetet mutat minden fatörzs meg szőlőkaró, arra gondol, hogy csak van azért valami igazság a cimborák szavában. Nem a legbátorságosabb az ilyen sétálgatás. Lakhatnának Ilkáék közelebb. Mennyivel egyszerűbb lenne akkor az egész ipar. S mennyivel több időt tölthetnének együtt kettesben a sötét konyhában.

Aztán megnyugszik. Hiába no. Ha már így van, nem tehet róla senki. Valakinek az Újerdőn is kell lakni. Ott sem lehet lyuk a földek helyén.

Ferenc szépen ballag. Lassan kiér a vasútra. Megtörli a fűbe a csizmaít. S míg a lábát dörzsöli a sürgönykaróhoz, pillantása elsiklik a levegőégben, messze, messze a lilásan párázó jegenyék, a vörhenyes erdők felé. Ajka mosolyra húzódik. Arcára kirajzolódik a titokzatos nagy érzés, amit jóformán alig ért, a szerelem. S a búcsúzó nap vörös fátyola alól huncut leányfej kacag rá: Ilka.

Ferenc nagyérzésű természet. Ábrándozó, elgondolkozó, különösen este felé. A leszálló alkony zsongásával szíven üti valami jóleső, érthetetlen szédület és olyankor mindig úgy érzi, hogy lehúnyt szemmel úszik valami jószagú, virágszirmokkal telt vízben az erdők felé. Mikor először meglátta Ilkát, rádöbent és mozdulni sem tudott. A leány várta, hogy szóljon valamit, de nem mozgott a nyelve. Borzasztóan szégyelt valamit. Egy pillanatig merte csak nézni a hamvas arcot, aztán lángvörösen sütötte szemét a földre. Lelkében nagy kínok tápázkodtak fel. Olyanok, amilyeneket eddig még nem érzett. Érthetetlen sóvárgás ült a torkára és megváltozott előtte minden. A tanya, a füstös istálló, a föld és nem tudta, mit kellene tennie.

Később, mikor összetalálkoztak, Ferenc annyit mondott lágy bűgással:

— Hogy hívnak, kedves?

És nézte álmosan a leányt, ki búzavirágszín szemével, tejes arcával pirulva haladt mellette a dülön. Láta izmos, meztelen lábait, pihés

nyakát és búsan lehajtotta fejét, mint valamikor a kaszárnyában a parancs hatalma előtt. Az járt a fejében, hogy legjobb lenne meghalni, itt rögtön, mert a leány nem gondol vele.

Még később, mikor az első beszélgetés után megtudta, hogy Ilka jó szívvel van hozzá, elült lelkében a háborgás. Helyét boldog, ujjongó jóérzések, égő reménységek foglalták el. Minden sejtje megtelt a leány iránti érzelemmel és kíváncsisággal. Felébredt benne ugyanekkor valami ősi, ismeretlen erő, vad elszántság. Észre sem vette, már régi ismerős volt neki az a szándék, megmásíthatatlanul robbant ki belőle az elhatározás: nem engedi át Ilkát másnak és ha kell, szembe száll érte az egész világgal, az összes újerdei legénységgel.

A skarlátszínű bokrok közül kibukkant a fehér bakterház. Lent a föld szélén, valahol messze, fehér füst mászott lassan az égre, mint óriás hernyó. Jött a gőzös.

* * *

Az istállóban a nagy gerenda mellett van egy fekete nyoszolya. Rajta egy agyonrugdalt, homokszínű bunda. Azon egy kékcsíkos, összenyomkodott dunna. Azon hasal Miska. A kezében kártya. Azt figyeli sokáig. Elgondolkozva. Kis idő múlva megnyálazza az ujját. Kihúzza egy kártyát és kivágja a bunda szélére.

— Kontra! !

A nyoszolyát körülkönyöklő még három fiatal. Barnapiros szájukban cigaretta. Kezükben kártya. Csapkodják sorban és kiabálnak.

— Tromf! Ide az ászt!

A legények mögött a kanászgyerek nyujtogatja a nyakát a kártyákba. Nevet, ha valamit lát, de persze nem szól, mert nem ajánlatos a nagyok dolgába beleavatkozni. Miska mögé is odasettenkedik. Röhög. Miska nem szereti, ha a fülébe nevetnek, azért rászól a gyerekre.

— Menj innen, ne leselkedj! Inkább igazítsd meg a méceszt!

Mert az valóságos igaz, hogy a mécs gyalázatos. Vastag, fekete vonal áll a lángja fölött. A földre, a hamuszín falra mozgós képeket vet és nem igen adja a világot. Alig lehet látni mellette.

A gyerek megigazítja, ámbár nem sok belőle a haszon. Mindössze az az eredmény, hogy vastagabb lesz a füst csíkja és kevesebb a láng. De mindez észre sem vevődik. A kártyázók figyelembe sem veszik e csekélységet. S úgy látnak, mintha száz villany égne a fejük fölött.

A gyerek tovább lödörög. Hol itt leselkedik, hol ott. Miska felé persze nem mer menni. Arra sem mer kacsintani. Mégis szorul. Miskának ugyanis rosszul jár a lap és mérges. Rá is mordul a gyerekre:

— Feküdj már le, te!

A gyerek szót sem szól. Iszkol a jászolhoz. Az az ágya. Megigazítja a kukoricaszárat. Az a sodrony. Ráteszi kabátját. Az lesz a párna. Pokrócot terít magára. Lehúzódik és les. A kis borjú odahúzódik mellé. Végignyalja barátságosan a talpát. A gyerek elröhghen. Magasra húzza

lábait. Azután nem mozdul. Még akkor sem, amikor az öreg tehén lágyan ráfúj a képére.

Miska sűrűn lesi a gyereket. Mikor látja, hogy nem mozog, hanem tisztességesen alszik, levágja a kártyát.

— Elég volt.

Azzal rágyújt. Utána a többiek is. Fújják a füstöt és nézgelődnek.

Az istálló nagy, széles, akár egy bálterem. Köröskörül a sok állat kényelmesen, ráérősen ejtőzik a jó melegben. Mozdulatlanok. Néhol egy fark kóvályog kényelmesen ide-oda. Olyankor a legyek duruzsolnak egy darabig. Néha valamelyik tehén nagyot fúj és nyög. Rágásra indul a szája. Vagy odales a nyoszolyára. Olyankor megcsörren a lánc. Más zaj nincs, csak altató zsongás.

Miska nézi a gyereket. Alszik-e ugyan? Alszik. Hortyog, mint egy basa. A bizonyosság okáért azért rászól:

— Gyere csak, hékám.

A hékám nem mozdul. Valóban alszik. Erre a négy legény hirtelen összehúzódik és susogni kezd.

— Nohát, mért hívtatok? — mondja az egyik.

— Szükség lenne rád, pajtás.

— Minek?

— Kutyákat kéne elcsendesíteni.

— Kinél?

— Majd megtudod, ha odaérünk.

— Nem úgy van ám az. Én tudni akarom, hogy hová csaltok. Lopásra meg olyasmire meg előre kiállítom a szót, hogy nem létesülök bele.

— Ne félj, nem lesz lopás. Hogy gondolsz olyat? — intik le a többiek.

— Hát mi lesz?

— Semmi.

A négy fej összébb hajlik. Miska titokzatosan magyaráz tovább.

— A te dolgod mindössze annyi, hogy két kutyát kell elcsendesítened. Nehogy odabent minket észrevegyenek. Ez lesz az összes iparod.

— Hát ti mit csináltok majd?

— Mi? Mi majd csináljuk a rigmust. Lesünk egy illetőt. Idejár Ilkához. Nála van néha hajnalig is. Azt akarjuk egy kicsit elriasztani.

— Ki lenne az?

— Nem ismerjük. Messziről jár ide. Közélről még nem is igen láttuk. De mindegy, bár akárki is legyen, hogy mer az idejárni mifelénk. Még hozzá leányhoz. Nem igaz?

— Nono, de mennyire igaz — morogja elgondolkozva a cimbora s fejszóválva folytatja. — Nem bánom, elmegyek veletek, de arra vigyázzatok, hogy zsandárkézre nem akarok kerülni. Oszt mit adtok?

— Vasárnap kapsz két liter bort a csárdába. Jó lesz?

— Jó.

Miska nézi az óráját.

— Hűj, már tíz óra. Gyerünk — mondja s elfújja a mécset.

A botok a kezekbe kerülnek. A négy legény óvatosan lépked kifelé, nehogy a Miska apja felérezzen álmából. A kazlaknál megállnak. Hallgatóznak. Fölnéznek a felhők közt bujkáló ezüstitükörre, azután nekiindulnak a sötétnek.

* * *

Nem messze az Ilkáék tanyájától három ezüstnyárfa bámul peckesen a világba s zúg megfeythetetlen titkokat az alvó éj fülébe. Tövükben bokrok húzódnak meg, mint ijedt, lapuló állatok s kíváncsian nézik a kései vendégeket. A legények meredt szemmel bámulnak a semmibe, mert semmi sem látszik. Az egész határ sötét. Mindenütt alszanak. Csupán a távolból hasít az éjszakába egy ijedt, pislogó fény, valamelyik tanya ablakából. Nyilván beteg van ott.

A legények óvatosan mennek a puha homokon a második fáig. Vigyáznak és leselkednek, mert már látszik az Ilkáék tanyájának homályos körvonala. Itt már minden neszre ügyelni kell, hacsak nem akarják magukat elárulni.

Miska suttog.

— No, komám, mi itt leülünk, te meg riaszd agyon a kutyákat, hogy ne szavaljanak.

Nem felel a legény egy szót sem, csak szétnéz, meredten, szeme elé tartott tenyérrel s bátran elindul az idegen szállás felé. Szeme úgy jár, mint a bagolyé. Figyel mindenre. Észreveszi még azt is, amit más nappal sem venne az emlékezetébe. A legkisebb vakondtúrást is látja. Még elég távol van a tanyától, de már tudja, hogy a gazda, meg a felesége alszanak. Nem ég a világ az ablakon. A lány a legénnyel pedig kint van a konyhán. Azt is tudja, hol van a kút, a fészker, az ól, a kazlak s körülbelül már azt is sejti, hol lehetnek a kutyák.

Tanyán rendszeren két-három kutya is használtatik külső őrizésre. Legtöbbje borjúnagyságú állat, hatalmas fogazattal és bátorsággal. Nem ijednek meg senkitől, ha körülkaphatják. De a legény sem fél ám. Megy egy darabig rendszeren, mintha csak a maguk portájára menne, majd amikor a kutyák három oldalról nagy csaholással nekirohannak, megkezdi a tudományt.

Négykézlábra ereszkedik. Furcsa állati hangot ereszt ki a száján. Van abban vinnyogás, nyöszörgés, különös morgás, fenyegető, riasztó vakkantás, mély böffenés. Feláll tőle a kutyák hátán a csodálkozástól a szőr és csattog szájukban a fog, készen a vérengzésre. A legény újabb sivitó, síró hangokat fuj. És megindul. Megy merészen neki a komondoroknak. Arca alig egy araszra van a lihegő eb szájától. Szinte érzi arcán a leheletét. Egy mozdulattal szétroncsolt arccal fekkhetne a földön, mégis megy lassan, iszonyatos lassan, előre. A kutyák rémülten néznek vele farkaszemet. Parázslík a szemük az ismeretlen ellenség láttára, lábuk megfeszül és ijedtükben még ugatni is elfelejtenek. Morogva

behúzzák farkukat lábaik közé és szűkülve, agyonijedve lapulnak hátra. Remeg az inuk, mintha a hideg rázná mind, földet seprí két hátsó lábuk, amint iszonyodnak a borzalmas és egyre közeledő ellenségtől. Néha vakkantanának egyet, de a hang a torkukban marad. Szűkülnek, mintha segítséget kérnének valakitől. Elrohannának, de valami furcsa erő nem engedi őket. Meredt lábakkal kaparják magukat hátra s amilyen gyorsan halad a félelmetes ellenség, olyan gyorsan haladnak ők is hátra, az ől felé.

Ott azután megállnak. Hátrább nem lehet huzódni a faltól. Ott halk vonítással be kell várni a rémet.

A legény betartja a szabályos távolságot. Látja, hogy a kutyák a fal tövénél fekszenek, mint az engedelmes bárányok. Fejüket első lábukra fektetve remegnek. Odanyul a kezével. Megfogja a legszélsőnek a száját. Felemeli a fejét és belenéz morogva a szemébe. Hörög valami érthetlent. Erre nyúl a másikért. Odahúzza az első mellé. A harmadikat is előre húzza. Azután lassan hátrálni kezd. Meg sem fordul. Négykézláb mászik hátrafelé. Mindig az ebekre néz. Tíz lépésnyire feltápáskodik. Nyugodtan elindul a ház felé. Tudja, hogy a kutyák egy szóval sem fogják munkájában háborgatni, még talán holnap ilyenkor sem.

Óvatosan megy az ablak alá. Úgy suhan, mint az árnyék. Sokáig hallgat. Még azt is érti egyes szavakból, hogy mit susognak bent. Mit nevetnek. S amilyen csendesen jött, olyan nesztelenül megy vissza a cimborákhoz.

— Bent van még az illető, — mondja nekik.

— Akkor nagyon jól van. Csak el ne szalajtsuk.

Megkezdődik a nagy tanácskozás. Hol kellene várni az illetőt, hogy el ne szökhessen? Mert a múlt héten itt várták a titokzatos látogatót a tanyának ezen a végén, de akkor a túlsó oldalon szökött el. Azelőtt meg az ólak felől várták és itt tágult el az úton. Szóval van ám ész ott is és ami a legfőbb, érzi a vendég, hogy kint várják. Igaz, most a kutyaugatás nem hívja föl a figyelmét semmire, nem úgy, mint eddig, mert a kutyák most úgy hallgatnak, mintha agyonütötték volna őket. De azért mégis fontos dolog ez nagyon. Jóformán ezen múlik az egész.

Miska erősen gondolkozik. Egyszer aztán megszólal.

— Maradjunk itt. Meglássátok, most nyugodtan erre jön.

— Rendben van, — hagyják helyben az indítványt a társak.

Egymástól tíz lépésnyire széthúzódnak. Arccal a tanya felé fordulnak. A botokat kikészítik. S kezdődik az unalmas művelet: várakozás hasonfekve, bámulás szóttalanul a sötétbe.

Valahol a túlsó dülő végén rákezd egy kutya az ugatást. Utána megszólal még vagy hat. Mintha fognának valakit. Kényelmesen megszólalnak és felelgetnek a szomszédos tanyák őrzői is. Majd lassan elhallgat minden.

A földeken gyenge szél szalad végig. Pergeti a földön a száraz leveleket. A répában valami vadállat mozog. A hold egy pillanatra szét-

löki a hamuszín felhőket. Megvilágítja. Nyúl. Alig van tíz lépésre. Két lábán áll és mozgatja a füleit.

Az égen ébrednek a csillagok. Először egy nyitja fel a szemét, azután tíz. A levegőégben zúgva repdes a bőregér. Valahol nóta szól. Nyilván most ballag haza valami legény a lánytól.

Egy végtelenség után a róna szélén felugrik a sötétben egy tüzes pont. Utána sok fényes pont. Egyik a másik után szalad. Mintha meg akarnák egymást fogni. Tüzeső tör az ég felé.

— Éjfél van. Megy a szolnoki gőzös, — mormolják a cimborák.

A fényesség végighúzódik a határ legszélén. Mintha lidércek játszanának ott. Álmos, süket csend kíséri mindenütt. Csak a nyárfák háborzongató susogása hallatszik a barátságatlan éjszakában.

Egy óra.

Ajtónyikorgás, suttogás. Ilka kikíséri Ferencet a ház sarkáig. Ügyetlen csók. Forró kézszorítás.

— Isten áldjon meg, Ilka!

— Mikor jössz megint nálunk?

— Csütörtökön.

Ezt már a kút mellől mondja Ferenc és alakját egy szempillantás alatt elnyeli az éj fekete szája.

Ilka egy darabig bámul utána. Nem siet be. Minek? Aludni ilyenkor úgy sem lehet, mikor a szív olyan bolondul kalapál a nagykendő alatt, mint egy tüzes ököl. Legjobb ilyenkor a forró homlokot kitartani a hús hajnali szélnek, hogy kifújja belőle az égő vágyakat. Jövő csütörtökig úgyis elég lesz a feltörő ujjongásokat elcsitítani. Kínos lassúsággal, fájó merengéssel fog eltelni az idő. Álmatlan fetrengésben. Minek hát sietni olyan nagyon.

Felnéz az égre. A hold egy helyen olyanra festi a felhők szélét, mint az ezüstcsipke. Lassan megfordul és vontatott léptekkel indul befelé.

Alig lép azonban kettőt, megmered és szívét olyan izgalom rázza meg, hogy egyszerre lihegni is alig tud. Mintha valaki azt kiáltotta volna: jaj!

Ilka kint nevelkedett a pusztán. Tudja jól, mit jelent az, amikor sötét éjjelen jajszó hasít a csendességbe. Megtorpan a rémülettől.

— Mi volt az? Vagy csak a fülem csengett? — mardossa élesen a fájdalom és meg sem moccan, hogy jobban halljon. A toroka, úgy érzi, akkorára szorul össze, mint egy gyűszű. Alig kap levegőt. Mint a hegyes nyárs, beleszúr élesen a gondolat.

— Jaj, Ferenc. Valami baj van vele.

A sötétből sűrű, tompa dobbanások hallatszanak, mintha sokan szaladnának. Elfojtott kiáltás remeg valahol.

— Elébe!

A dobogás az út felé elhalkul. Majd újra megerősödik. A lábak alatt zörög a száraz fű és roppanva töredezik egy-egy kintfelejtett kukoricaszár.

Ilka egész testében ellágyul és körmével a falba kapaszkodik. Két szeme beleváj a feketeségbe, mint a marcangoló kéz. Látni akar. Szíve már nem a nagykendő alatt dobol és rugdal, hanem a torkában, a koponyájában, minden ujja hegyén. Elszalad a ház másik sarkáig, meg vissza. A kezeit tördeli és csak annyit bir pihegve sóhajtani .

— Jaj, Istenem . . . jaj nekem . . .

A dobogás most megint közeledik. Lihegő erőlködések, fujó, ziháló akarások, vad szándékok zúgnak egyre közelebb. És egy örökkévalóság után, vagy mindössze talán néhány pillanat mulva, karcsú árny ugrik ki a feketeségből. Ilka megismeri.

— Ferenc, — sikitja és majdnem összeroskad az izgalomtól.

Újabb árnyak dobognak a feketeségben a fal felé, nagy lihegéssel. Ilka sáppad a borzalomtól. Mi lesz, ha ezek itt érik Ferencet? Akkor jaj lesz. Akkor Ferencnek vége. De vége neki is, mert ő ezt nem éli túl. Hirtelen odaugrik a botját szorongató legényhez, átölelve berántja a konyhába és nagyot sivalkodik.

— Édesapám !

Az öreg egy pillanat alatt talpon van. Kiugrik a ház elé. Még nem is tudja mi történt, de már kirántja a tetőből a kaszát és szétnéz. Ugyanekkor az öregasszony gyufát gyújt. Az égő gyufát kitartja az ablakba. Azután meggyújtja gyorsan a lámpát és odaállítja az ablaküvegek közé.

Az udvaron hirtelen széles fénycsóva ömlik el s három legény fujva megtorpanva bámul a kaszás, fehérhajú emberre. Az öreg kezén csomóba szalad a vastaghús, olyan elszántan szoritja az iszonyatos vasszerszámot. Úgy áll vad elszántóságában, mint a kicsinyeit védő, dühös állat. Fehér haja lobog a szélben, foga tépi az ajkát. Tompán horkant meglepetésében. Egy pillanat alatt megért mindent és harsog a hangja, amikor elszántan suhint.

— Mi lesz itt, az én portámon? Ki csinál itt erőszakot !

A kasza olyan erővel lendül balra a levegőben, hogy az öregnek is körül kell utána fordulni. Sivítva hasítja kétfelé a nyirkos levegőt, de testet nem ér. A három test akkor már morogva, káromkodva iszonyodik hátra, vad futással. Mire Ferenc kierőszakolja magát Ilka meg az anyja karjaiból és előrántva a nádból a másik kaszát, az öreg segítségére siet, ismét csendes minden.

A két kaszás lassan körüljárja a tanyát. Azután visszamennek a felriasztott házba. Leülnek. Rágyujtanak. S mikor az első bodor füst beleölelkezik a levegőbe, akkor hangzik el az öreg szájából az első szólás. De amolyan dacos, sajnálkozó hangon.

— No, hát mi volt az, legény?

— Semmi, — morogja szégyenkezve Ferenc, mert érzi a sajnálkozást. — Nekem jöttek négyen.

— Én csak hármat láttam, — javítja ki az öreg.

— Nono, megengedem. A negyedik ott maradt az úton, mert

nagyon közel erőszakolta magát hozzám, oszt egy kicsit megpreccenttettem.

— Ühm, — roppan a pipaszár a fogak alatt. — Akkor ember vagy, *fiám!*

Ferenc lesüti szemét. S ebben a pillanatban úgy érzi, hogy a túlerő ellen is sikerült megmenteni a becsületes hirnevet.

Gyomai György.

HA VISSZANÉZEK.

*Ha visszanézek, sorsomat
úgy látom: büszke gyorsvonat.
Az életen vágatva rohan át.*

*De ha percekre váltom fel a márt,
Rázós szekérnek érzem
s minden figyelmem arra élezem,
nehogy gödörbe forduljak vele.*

*Pedig nem volna rossz csere,
ha már az út rögös, rideg,
kényszerből így pihenni meg.*

Réz Gyula.

KÖDKETRECBEN.

*Föld színétől föl az égig
az ősz ködből várat épít.
Fala szürke, puha pára,
mit ér, hogyha nincs határa.
Szemem bárhogy is meresztem,
nem tör át a lenge testen.
Egyre szűkebb körbe jár,
ködketrecbe zárt madár.*

*Ha lehunyom, az se vigasz,
kísértetek hada riaszt.
Mult strjából törnek elő,
gyöngye bilincs a szemfedő.
Csúfolódnak, rám vihognak:
nincs menekvés, nem lesz holnap,
bent a mult fog, künt a köd
s tél dermed a köd mögött.*

Réz Gyula.

EGYSZERŰ IMÁDSÁG.

HETEK óta nem vették szavát. Komoran jött-ment a nagy darab ember. Máskor szelíd hangja rekedten sujtotta kérdezősködő feleségét, ha az nagy nehezen feleletre bírta.

Hiszen mindenki érezte, hogy baj van a fejük felett. A harmadik év rossz termése végképpen aláásta a kis család nyugalmát. Az adót már júniusban kezdte hajkurászni a végrehajtó. Árán alul pocskolták el a terményt, hogy megmaraszthassák a kis bútort, ágyneműt. De, mikor elrendezték az adót, hamarosan ráeszméltek a még nagyobb bajra :

— A bank! Teremtő Isten, — nemhogy törlesztésre, de még kamatra sem telik !

Valahogy csak ment eleinte a dolog. A tengerit is előre eladták. Került a ház körül egyéb apró-cseprő is. De tudták, hogy ez nem mehet így sokáig. S a csikos huzatú ágynemű alatt alvástalanul fetrengett az asszony. Éjfél sem várva, kiugrott az ágyból és dolgott keresett magának Márton.

Az öregasszony nem hánykolódott és nem fogott idő előtt munkába. Mozdulatlanul feküdt, de beesett, rémült szeme még a sötétségtől is kérdezősködött. Szegény agyát pattanásig feszítette a gond. És, ha senki sem hallotta, nagyokat sóhajtva fohászkozott segítségért az Istenhez.

De a segítség nem akart jönni. Különben is : csak csoda segíthetett volna már. S ezt a csodát próbálta kikényszeríteni sorsától Mészáros Márton, mikor megírta a levelet.

A levél öccsének szólt. Mészáros Feri még tíz évvel ezelőtt neszét vette, hogy olyan idők jönnek, mikor nehéz lesz megélni harmadfél hold földből. Eladta jó áron, aztán nyakába vette a világot. Addig ment, míg rá nem talált régi gazdájára : Szekeres kapitányra.

Szekeres kapitánynak azóta felvitte Isten a dolgát. A sarzsija most sem volt nagyobb, sőt a katonaruhát is régen levetette, de Mészáros Feri csak most tudta meg : milyen nagy urat szolgált ő három esztendeig. Mert abban az időben bizony szűkösen éltek. Éppen csak a kis tisztifizetésből, soha nem is hallott arról a hűséges tisztiszolga, hogy birtok áll az ura háta megett.

Már pedig állott. Hatezer hold, tehermentes, feketeföld. Jó helyen, ott, ahol nem nyúlhatott utána sem szerb kéz, sem román. Csakhogy az öreg Szekeres Péter annyira rajta ült, hogy nem látszott ki alóla az a szép, nagy darab jószág. Egyszer aztán az öreg úrnak is meg kellett

tanulnia, hogy jobb feküdni, mint ülni. Lefeküdt. Fia, rokonsága betette a hagyományos tölgyfakoporsóba. S attól kezdve úr lett Szekeres Géza. Jó úr. Jó gazda. Jó helyet talált nála a határon túlról jött Mészáros Ferenc.

Sok, hosszú töprengés fordította odáig Márton eszét, hogy az öccsének írt. Mikor feladta a levelet, legjobban szeretne volna visszahúzni a zöld ládikóból. De már nem lehetett. Búsan fordult hát hazafelé és bánta, hogy ilyen hamar megpróbálta az utolsót is. Mert előbb itthon kellett volna még kísérletezni, mielőtt megtudta, hogy odaát sincs remény.

Az első két nap még csak elcammogott valahogy. De a következők már sehogy sem akartak tovább mozdulni. A várakozás annyira ráakaszkodott a lábukra, hogy úgy látszott: hét esztendeig tart egy nap, mint a mesében.

Hiszen, ha beszélhetett volna róla valakiről. De éppen az volt a baj, hogy nem szólhatott. Mert nem lehet még tudni: milyen válasz telik az öccsétől. Ha jól utána gondolt, nem is várhatott valami sokat. Mert annak idején szép szóval, majd veszekedéssel, minden áron le akarta beszélni a földeladásról.

Kemény és keserű mondások bukkantak fel az emlékezetében. Ezt vagy amazt, ennyit vagy annyit, talán mégsem lett volna szabad mondania szegény Ferinek. Dehát, ezt most már nem lehetett visszavenni. Most már igazán nem volt más hátra, mint várni, hogy a testvéri szeretet le tudja-e győzni a rossz emlékeket?

De, már december fordult november után s válasz mégsem jött. Márton most már nemcsak szótlán, de goromba is lett. Morgott, csak-hogy nem harapott, mint a veszett kutya. Kitöltötte bosszúját az állatokon is. Soha nem kapott annyi ostorozást a vén Sárگا, mint ezekben a napokban.

Érezték már apjuk rossz kedvét a gyerekek is. Marci vasárnap tisztességére kapott egy nyaklevest, Erzsi meg csak szepegvé mert ránézni az apjára, ha befordult a házba. Az öregasszony falhoz lapulva, ajtó mögé megbujva járt, hogy észre ne vegyék.

S mégis éppen miatta tört ki a háborúság.

Mert eddig komoly veszekedés még nem ütött tanyát a Mészárosék házában. Tíz békeséges esztendő után az volt az első, igazi zenebona, mikor egy reggel Márton rákiáltott a beóvakodó öregasszonyra:

— Maga is mindig akkor mászkál, mikor nem kéné!

Kibuggyant a könny a megfakult szemekből. De nem feleselt és nem panaszkodott. Némán fordult vissza az udvarra az összeszededetett tűzrevalóval.

Ez a szótlán tülés feloldotta a Zsuzsika szívében megkristályosodott keserúséget. Hirtelen eszébe jutott, hogy hűvös szél fúj, anyja az éjszaka köhécselést fojtott el párnáiba. Még megfázik a vékony réklíjében... Bizonyosan belebetegszik...

Felkapta a nagykendőjét. Vitte anyja után. Az ajtóból szólt vissza az urának.

— Most már még ettől az áldott lélektől sem nyughatik kend!

Az volt. Áldott lélek volt a Zsuzsika anyja. Mikor ura halála után magukhoz költöztették, nem hozott viszálykodást a portára. Inkább nagy segítség számba ment, mert még jól bírta magát. Hogy a gyerekek egymásután jöttek, nem kellett Zsuzsikának itthon strázsálnia őket. Mehetett az urával minden mezei munkára. Mikor delelőre dülő végére telepedtek Mészáros Mártonék, jó étel is kigőzölgött a mázas szilkékből. S az öregasszony olyan kedveskedve, olyan jó szívvvel rakosgatta Márton tányérjára a csirkemáját, disznó kövéresét, mintha nem is anyós, hanem édesanya lenne. S most mégis mértéktelenül felbosszantotta Mártont a felesége szava.

Mire az asszony betessékelte didergő anyját, már annyira belelovalta magát a méregbe, hogy kegyetlen szóval tuszkolta a kemence felé az összegörnyedt öregasszonyt:

— Úgy, úgy... Bújjék bele a kemencébe!... Úgyis gyehegnára való minden vénség!

A keskeny ajkak körül megremegtek a szarkalábak. De nem sírt az öreg. Sőt úgy tett, mintha nem is hallotta volna a kötekedő mondást. A lánya kedvéért eres, sovány kezével megtapogatta a kemencét, de veje kedvéért nem sokáig motoszkált a meleg körül. Hamar felvette a krumplis szakajtót és hártavékonyan hámozni kezdte a rózsakrumplit.

De éppen ez a nagy szelídség szakasztotta ki Zsuzsika szívéből a haragot. Mikor anyjára először szólt rá gonoszul az ura, úgy érezte, mintha valami megpattant volna a szívében. Mert sokszor próbálta elgondolni, bár sohasem tudta egészen kikerekíteni ezt az elgondolást, hogy mikor először tévedt össze a szemük, a jó Isten talán kifeszített közöttük egy vékony, láthatatlan húrt. Olyanformának képzelte ezt, mint a hegedű húrja, csakhogy ezen mindig átrezgett egyik szívből a másikba minden érzés. Csakis ez pattanhatott most el, mert nemhogy megértette volna az ura haragját, de inkább átvitte rá ezt a haragot az igazságtalanságért.

Csipőre lendült a keze. Magának is idegenül hangzott, amit mondott:

— Na, akkor a te anyád bizonyosan nem fázik most!

Beleharapott a nyelvébe, mikor kimondta. Most jobban fájt neki ez a szó, mint az, amit az ura az ő anyjának mondott. Mi is történt vele?... Hiszen kardos asszony, nyelves asszony volt az öreg Mészárosné... De most, halála után mégsem kellett volna meggyaláznia... Hiszen halálos ágyán megkövette a sok látránkodásért. Ő maga ápolta, szemét is ő fogta le s a halál szomorúsága elmosta a sok régi szomorúság emlékét.

Anyja is megdöbbenve emelte a fejét. Nem ismert rá leányára ebben a harcias teremtésben. Szelíd szava szinte simogatta volna a szívét, hogy lecsillapítsa felgerjedt indulatát, de észre is akarta téríteni, nehogy végképpen eljártssza a békességet:

— Ugyan, ugyan Zsuzsika . . . Üss a szádra leányom . . . Hótról jót, vagy semmit . . .

Még csak most tért magához Márton. Úgy kapta fel az öregasszony szavát, mint a labdát. Vágta egyenesen a felesége fejéhez.

— Látod, hogy eszel anyád? . . . Hótról jót . . . Persze, beszéltek róla elég rosszat életében, úgy-e?

Észretért az asszony. Bűnbánóan tartott az ura felé. Még a kezét is elébe nyújtotta :

— Ne haragudjék Márton . . . Nem akartam megbántani . . .

De már nem volt annyi tiszta víz, amennyi elolthatta volna a Márton haragját. Éppen jókor jött ez a szóváltás. Kitűzte magának, hogy, ha mára nem érkezik válasz az öccsétől, nem is jön soha. Akkor pedig mindenük dobra kerül. Még napszámos sem lehet belőle, mert hiszen kinek kell ma már napszámos? . . . Mehetnek országutat róni, vagy sorba felakaszthatják magukat . . .

Sorsra érzett tehetetlen dühét az asszonyokra zúditotta. S mintha az emberi lelkekben titkos zárok őriznék a sok, nem is sejtett gonosz-ságot, elképzelhetetlen istenkáromlást és felesége családjának gyalázását sodorta ki belőle a keserűség :

Zsuzsika dermedten hallgatta. Úgy csapódtak hozzá az egyes szavak, mintha szennyel dobálta volna az ura. Ott is maradtak, örökre, letörülhetetlenül . . . Ez volt hát a Márton szívében iránta . . . irántuk . . . És ezzel az emberrel élt ő együtt tíz esztendőn át . . . Jött vele tisztán, lélekben is érintetlenül . . . Gyermekeket adott neki, hogy legyen kiknek szerezgetniök . . . Bajában vigasztalta, munkájában segítette . . . Álmát virrasztotta, jókedvét még jobban felszította . . . S ez az ember így gondolkozott róla . . . róluk . . .

— Hótról jót . . . Na, rólatok hóttotok után se lehet jót mondani ! . . . Tán azt, hogy rám varrtad magad, kódusan, egy szál ingbe . . . Persze, segített ez a vénség is. Mert ez nem járt utánam, mint más anya . . . Úgy lapult, ha betévedtem hozzátok, mintha eszébe se lett volna rámsózni a leányát . . . Én még a bolond, éppen ezért akartam még jobban . . . Álnok minden fajtátok . . . Az lesz ez a két kölyök is . . . Meg piszkosak vagytok, prédák, rendetlenek . . . Ni !

Diadalmasan mutatott a félrebillent kosárra. Az öregasszony reszkető keze nem bírta el az izgalommal együtt a nehéz szakajtót is. Valamilyiket el kellett ejtenie. S a vékony krumplihéj közé bizony már vastagabb csigák is kanyarodtak. Kezét nem úgy irányította könnyes szeme, mint az akarata.

Zsuzsika elvesztette magát. A mosolygó, túró asszonyból furia lett. Valósággal rikácsolt a hangja :

— Úgy hámozza azt a krumplit, ahogy akarja ! Magáét hámozza ! Mert ezt nem Mészáros Márton panaszos földje termette . . . Ezt az özvegy Molnárné kertjéből ástuk.

Ez a fogalom is idegen volt ebben a házban. Meglebbentek a karton

függönyök. Magasra csapott a tűzhely lángja, mintha ki akarna nézni, hogy hol is van . . . Még a fekete macska is abbahagyta a dorombolást. Leugrott a kemence válláról és ész nélkül rohant a csukott ablaknak. Minden elhallgatott, úgy megdöbbsent az enyém-tied kérdését hánytorgató asszonytól.

Csak Mészáros Márton nem döbbsent meg. Úgy kapott a veszeke-désen, mintha régen várta volna. Az ajtóhoz lépett. Megpergette kerek fakilincsét. Szélesre nyitotta. Úgy ripakodott rá az öregasszonyra :

— Akkor hát kifelé ! . . . Ha panaszosnak érzi a Mészáros Márton kenyerét, egyék panasztalant . . . Menjen Molnár Istvánékhoz . . . Majd megörülnek ott a téli kosztosnak.

Még most is hangtalanul állt fel az öregasszony. Indult az ajtó felé. Végigviharzott ugyan az agyán, hogy a fia házához sem mehet, hiába még az ő tulajdona ez a ház haszonélvezet jussán. De ott igazán nem fogadná szeretet. Fia felesége még a levegőt is sajnálja mástól . . . Hiszen ezért a kis krumpliért is mennyi átkot szórt, mikor fia elhozta neki . . . S ő is csak azért fogadta el ebben az egyetlen esztendőben, mert már nagyon erősen kopogtatott veje ajtaján a szükség.

Nem tudta, merre induljon. Nem tudta, hol hajtja majd le a fejét. Csak vánszorgott az ajtó felé. De a lánya megelőzte. Magasra emelt fejjel lépett melléje. Hogy, hogy nem, már egy kis batyú is gömbölyödött a karján. Félvállról vetette hátra az urának :

— Legjobb is, ha megyünk mind a ketten . . . Kend meg maradjon itt magának !

Az udvaron felcsendült az iskolából jövő Marci hangja. Az asszony megremegett . . . Könnyű azt mondani, hogy maradjon itt magának az ura . . . De, mikor nem egyedül marad itt . . . Mikor itt marad vele ez a két gyerek is . . . Ez a két szegény gyerek, aki napokon át nem hall jó szót . . .

A férfin is valami ehhez hasonló gondolat zúgott át. Ha kedve szerint tehetett volna, most talán elsírta volna magát. Mélyről felbugó, nehéz férfisírással panaszolta volna a tehetetlen családfő fájdalmát . . . De ezt nem engedte a büszkesége. Ez a büszkeség mást parancsolt.

Odaugrott az asszonyhoz. Megfogta a karját, hogy megroppant benne a csont. Visszalódította :

— Majd, még mán komédiát is csinálunk, falu csúfjára ! . . . Mit akarsz? Hová mész ! Itt a helyed ! Mindjárt jön a két gyerek, hát ne tedd magad !

Zsuzsika nekiesett az ágynak. Feljajdulva érezte homloka koppanását.

Az öregasszony még az ajtóban állt. Őt senki sem marasztalta. De, mikor alétan lebukó leányára visszanezett, hatalmas hangon parancsolt a szíve. S bár veje elűzte, anyai szíve megálljt vezényelt. A dézsához ugrott. Hirtelen mártott törülközőt csavart a Zsuzsika vércoronás homlokára.

Mártonban megakadt a káromkodás. Mindent egybevetve, még meg is könnyebbült, hogy így fordult a dolog. Változott érzéssel morgogott anyósának :

— Úgy, úgy, ides . . . Legyen magának több esze . . .

* * *

De ez a jó mondás sem fordította meg a sorsukat. Mintha az a nap bebocsátotta volna házukba a gonoszt, most már minden felkelő nap elhozta a civakodást. Tudták már a gyerekek is, hogy nem jó otthon lenni. Ha a könyveiket behozták, elszéledtek. Még korgó gyomruk sem zavarta haza őket. Késő este jártak haza. A kemence vállán mindig akadt sült tök, héjjában főtt krumpli. Hogy napközben hol jártak, mit ettek, azt csak nagyanyó kérdezte ki nagy suttogva. Ő készített nagyobb darab szalonnát a Marci tarisznyájába. Ő kent nagyobb darab lekváros kenyeret Erzsinek is.

Zsuzsikát mintha kicserélték volna. Az első veszekedés óta nem törődött semmivel. Mintha ura szavai nyomán átváltoztatta volna valami gonosz tündér : elhanyagolta magát. Rendetlen lett és lusta. Nem főzött, nem mosott, nem takarított. Leginkább a kemencepatkán ült és maga elé bámult.

Igaz, hogy a feje még most is egyre fájt. Néha úgy érezte, mintha nem is az az ütés, hanem az ura sok szemrehányása kavarta volna fel minden gondolatát. Körbe-körbe forogtak, összetéveszthetően vigyorogtak rá. Nőttek vagy zsugorodtak és összevegyültek a maga gondolataival. Már maga sem tudta : mit mondott az ura, mennyit tett hozzá az ő elképzelése. Csak akkor kapott ki egy-egy zokszót, mikor új veszekedés csordult elgyötrött szívükből. Szinte kéjesen tapasztotta rá urára a gyalázkodást. Tíz boldog esztendő, békességes esztendő eltorzulva, kificamítottan változott előttük elégedetlenség évekké.

Az öregasszonyon nem fogott az elátkozott ház hangja. Maradt, aki volt : tűrő és dolgozó jóság. Csak vékony arca lett még beesettebb. S rémült szeme kereste békítő, haragoszlató anyanézéssel a két meggyötört teremtés szemét. Reszkető keze nemcsak gondoskodott, de simogatott is. Meg-megenyhitgette leánya folyton fájó fejét, kisimogatta a fáradságot a tanulástól megráncosodott gyermek homlokokról. Csak éppen veje halántékához nem mert nyulni soha. Pedig a szájalom és a megbecsülésben eltöltött esztendők emléke sokszor vezette volna a kezét, hogy megnyhítse azt a rettentően megduzzadt kék eret is és beszédre bírja a magábasüppedt férfit.

Mert nagyanyó szívében nem mosódtak el a békesség évei. Ő józanul és hálásan rakosgatott mérlegre mindent. A kapott jót megnövelte azzal, hogy a veje ezzel nem tartozott neki, a rosszat pedig összezsugorította, mert arra gondolt, hogy ezt csak a gond mondatta vele. Így még mindig sokkal több jót látott Mártonban, mint rosszat. S próbálta leányával is így nézetni az urát.

De Zsuzsinak hiába beszélt. S az volt a legszomorúbb, hogy veje sem hitt békítő szándékában. Önvád tépte ugyan felesége szomorú szeme miatt, de nem jutott el odáig, hogy ezt nyíltan meg is mondja. Inkább bűnbakot keresett. S ez a bűnbak az öregasszony lett.

Akkor látszott ez meg legjobban, mikor nagy, pecsétes levelet hozott a kisbíró. Egy bőrkabátos úrfurma is volt vele. Szétnéztek az istállóban, szétnéztek a padláson. A házba is benyitottak. Benyultak még a párnák közé is. S mikor elmentek azt mondta Márton a családjának:

— Na, tizedikén mehet, ki merre lát... Akit most árverelnek, annak nem marad még a rajtavalója sem...

Mintha a közeli csapás végre új tetre ösztönözte volna. Hangosan kezdett tervezgetni:

— Hiszen, Braziliába még mi is kimehetünk... Járt itt a mult héten is egy úr, ingyen vinné ki a családot, azt mondta...

Hosszú idő óta először mert hozzá szót intézni az öregasszony. Mintha nem is az ő hangja lett volna, bátortalanul, csengéstelenül tört ki a szívéből:

— De Márton, hiszen azt mondják, hogy ott elpusztul minden...

Nem engedte befejezni a mondatot. Kapott rajta, mint koncon a harapós eb:

— Ne féljen! Kendet nem is visszük oda!... El nem vinném magammal, ha aranyból volna sem. Nem is kell ott az ilyen vénség... Mink meg ha pusztulunk, legalább együtt pusztulunk...

A gyermekek tágranyitott szemmel néztek apjukra. Kristálycseppek torlódtak szemszögletükbe. Hetek óta minden jót csak nagyanyótól várhattak. Más már nem is törődött velük. Ebben az órában talán kisebb szomorúság lett volna számukra, ha közönyös anyjuktól akarja elválasztani őket az apjuk. Mert Zsuzsika most is csak ült a karospadon. Rákönyökölt az asztalra. Fájós fejét tenyerébe támasztva, hangtalanul ingatta a felsőtestét, mint a halottsiratók.

Jajgatva tört a sírás az elkínzott gyermekekből. Odarohantak az öregasszonyhoz. Átfogták két oldalról. Ráncos arcát mindenütt elborította üde ajkuk csókja. Melengették roskadt testét, mintha fiatal vérükkel akarnák őt is megfiatalítani.

Márton nem bírta nézni őket. Mint már annyiszor, bevágta maga után az ajtót. Ment, hogy megkeresse az urat.

Megtalálta. Meg is beszélte vele a dolgot. De kiderült, hogy nagyanyót mégsem lehet itthon hagyni. Darabszámra kellett szállítani az embereket, így lett öttagú a család. Mikor hazajött, csak annyit mondott hát a kerekrenyitott szemű kisfiának:

— Megmondhatod nagyanyádnak, hogy ne féljen, nem fázik a télen... Brazília napja majd fűt neki is...

Igy tudta meg az öregasszony, hogy mennie kell. Nem tiltakozott. Nem huzódzott. Maga miatt nem is bánta, akármilyen lesz. Csak a gyermekekért fájt a szíve. Mert hiába titkolták, az erdélyi falvakba már be-

szivárgott a rémhír, hogy ártalmas bogár mászik a zsenge gyermekek körme alá az idegen országban. Ki sem bujik onnan, míg a másvilágra nem szurkálja őket.

Ha tehette volna, összeölelte volna unokáit s vitte volna a maga kis portájára. De még ezt sem tehette meg. Így megbénult leánya helyett a készülődés, csomagolás ügyét vette kézbe. Pedig nem egyszer hallhatta veje mormogását. Márton nem is titkolta, hogy csak kénytelenségből viszi magával. Akárhányszor hozzávágta!

— Úgy készülődik, mint egy menyasszony . . . Pedig, ha élne a másik fiam . . . El nem vinném magammal bosszúságnak a világot sem . . . Nem én, még abba a pokol tornácába sem!

Nagyanyó enélkül is tisztában volt vele, hogy nem veje szíve húzza a szekerét. Sokszor elgondolta, hogy hej, ha más helyre, jó helyre mehetnének, nem is váltana neki útlevelet! De ez sem bántotta már. Annyira szívéből szakadottnak érezte az egyre szülőtlenebbé váló gyermekeket, hogy úgy gondolta: elédegel addig, míg azok élnek. Azután meg majd befogadja őt is a kegyetlen, idegen föld.

Nyolcas szám vigyorgott le a forgató kalendáriumról. Az öregasszony reszkető keze forgatta előbbre. S most mégis úgy beleszúrt a szívébe, mintha már ott áskálna az ártalmas, braziliai féreg. Tizedikén itt vége lesz a világnak . . . A ruhanemű ugyan már ott vár a házában, ezt elmentette az árverezés elől. De a keservesen szerzett kis holmit, meg a maga asszonyi életének kopottas tanuit is idegenek hurcolják szét azon az átkozott tizedikén.

A veje most sem sajnálta tőle a zokszót, de most még jobban megértette ezt. Ő maga ugyan nem haragudott soha senkire és imádkozással könnyítgette a lelkét, dehát az ember sokféle. Férfiből gyakran zaklat ki igazságtalanságot a keserűség. Azt már látta, hogy a leányára nem számíthat. Ha pénze lett volna, százszor orvoshoz vitte volna, mert érezte, hogy a fejében meghibázott valami. De nem volt pénze. Így kénytelen volt tétlenül nézni nagy némaságát, merev szemét is.

Nyolcadikán este mégis megszólította:

— El kellene innen mennetek Zsuzsika.

Az asszony ránézett. Mereven, élettelenül lógott a keze is, mint a szélütötteké.

— Beszéltem keresztanyáddal, Zsuzsika . . . Azt mondta, hogy meg lehetünk nála a tisztaházban, míg a hajó indul . . .

Az asszony felállt. Nem sóhajtott. Nem tiltakozott. Indult az ajtó felé, mint egy holdkóros.

Márton üres házat találhatott volna, mert a gyermekek anyjuk után szegődtek, mint néma kotló után a tétova csibék. De nagyanyó most is helyt állt. Vacsora nélkül mégsem hagyhatja a nekibúsult férfit. A liszteszsák még kiadott egy gyuratra való tészát. Komaasszonyától hozott egy kanálnyi zsírt is. Túró is került a likacsos zacskóból. Már főtt is a víz, mikor Márton belépett.

Körülnézett. Barázdás homlokán régen nem látott fény ragyogott. Szemének merevsége is engedett. Néha a zsebéhez nyult, mintha nem akarná hinni, hogy ott van a bajból kivezető írás . . . Pénz is . . . Engedély is . . . Az egész jövő . . .

S a hangja ellágyult, mikor megkérdezte :

— Hol van Zsuzsika?

Az öregasszony megijedt. Most csinált még csak bolondot, hiszen ez az ember talán agyon is üti, amiért hire-tudta nélkül eltávolította a feleségét !

Nem volt kenyere a hazudozás, mégis legszívesebben ahhoz fordult volna most. Hanem Márton megelőzte :

— Persze, haragszik rám . . .

Érezte, hogy valami változás történt. Talán a hajó indul hamarabb.

Végzetüktől iszonyodva, de az emberséges hangot megfogva, sietett a válasszal.

— Dehogy haragszik . . . Dehogy is haragszik . . . Tudja, hogy baj van, azért olyan szomorú . . .

— Nem csakazér . . . Én tudom, hogy nem is azér . . . Hanem a komizságomér . . . Meg magáér . . .

— Miattam nem . . . Én miattam nincs miért haragudni . . .

— Jobban tudom én azt, ides . . . Tudok én mindent . . . Tudtam én akkor is mindent. De nem tehettem róla . . . Isten látja a lelkem : nem tehettem róla . . .

A forróvíz szapora bugyborékolással indult kifelé a fazékból. Sűrű gőz töltötte meg a szobát. S mikor az öregasszony felemelte a fedőt, bátran törülgethette a szemét is. Hihető volt, hogy csak a gőztől könnyezik.

Úgy tett, mintha nem is venné észre. Szaporán kezdte beledobálni a vízbe a keményregyurt négyyszögletes galuskát.

A munka bátorságot is adott neki. Az egész igazsággal hozakodott elő :

— Zsuzsit bizony én küldtem el . . . Gondoltam : jobb neki, ha nem nézi végig, mi lesz itt holnapután . . .

Huncutul villant a Márton szeme :

— Hát mi lesz itt holnapután?

Nagyanyó arcát hosszúra húzta a csodálkozás :

— Hiszen te mondtad . . . Azt mondtad . . . Hogy tizedikén lesz, úgy mondtad . . .

— Azt mondtam, úgy mondtam, de most meg mást mondok . . . Most azt mondom, hogy innen ugyan senki el nem visz egy darabot sem, csak a magunk igája.

Régen látott vendég, mosolygás szivárványozott szét barna arcán :

— Az se messze, csak az állomásig. Ott vonatra rakjuk mindenünket. Meg sem állunk Magyarorszáig ! Megyünk Szekeres Géza nagyságos úrhoz ! Mert, hogy én leszek a béresgazdája !

Nagyanyó nem tudta: ki az a Szekeres nagyságos úr... Alig értette meg, mit jelent manapság a béresgazdaság, biztos konvenció, adómentesség, emberséges bánásmód, biztosított jövő... Csak azt értette meg, hogy veje életében jó változás történt... Hogy készül el innen valahova... De már nem Brazília gyermekgyilkos földjére, hanem valami igazi jó helyre... Jó helyre, ahol már nem lesz szükség egy ilyen szegény, vénasszonyra...

Míg bajban voltak sohasem hánytorgatta, de most elébe állott a veje minden zokszava. Dehogy is számíthat irgalomra... Hiszen csak muszájból vitte volna magával.

Gondolatában már búcsúzkodni is kezdet szomorú leányától, kis unokáitól, még ettől a kicserélt embertől is. De azért le-lekapta a fedőt. Belekavart a fővő tésztába, nehogy összeragadjon. Szűrte le és öntötte rá a zsíros, tejeles túrót, mintha ez lenne most a világ legfontosabb dolga. Még az is eszébe jutott, hogy bizony, a tepertő most lemarad róla, pedig úgy szereti igazán Márton... Na, de majd lesz nekik már ezután az is... Nekik lesz...

Míg a tésztát kavargatta, közbe-közbe félre kellett fordulnia, mert szeméből most már szakadatlanul szivárgott a könny... Nagy kövér, cseppek nedvesítették a feltapasztott szobát.

Nem is vette észre, mikor egyedül maradt. Felterítette a csikos abroszt. Cifra tányért, villát tett reá, középre állította a csuszát, aztán leült a patkára.

Vállát sokszor rángatta a zokogás. Úgy ült, mint aki egész multját eltemette s szomorú jövőjéből hantolgatja fel. Most nem látott már maga előtt semmit... Semmit...

A kislány hangja térítette magához. Mintha ezt a hangot kicserélte volna útközben az apja, régi, csicsergő zengésével töltötte meg a szobát.

— De én csak akkor megyek el, ha nagyanyót is elvisszük...

A kis Marci is ráduplázott. Éneklő, rimánkodó hangja belefónódott a kisjányéba:

— Vigyük el nagyanyót is, édesapám!

Felriadt. Mosolyogva áll a szoba közepén Márton. Mellette a két gyermek, összetett kézzel, mintha imádkoznék. S a ajtófélfához Zsuzsika támaszkodott, szemében valami ébredező, várakozó csillogással.

Márton egyenesen az asztal felé tartott. De, mielőtt leült volna, leemelte a fedőt. Bizony, dermedező félben volt már az étel, csak most eszmélt rá az öregasszony, hogy ilyen kihülten még soha nem került a család elé. De lám, Mártonnak így is jó volt. Mert ehhez a meghült, félig elkészített ételhez fűzte az első, igazi jó szót:

— Persze, hogy elvisszük!... Nagyanyó nélkül én sem mennék egy tapodtat se. Hát ki főzne nekünk ilyen pompás túróscuszát?!

Az ajtó mellett felzokogott az asszony. Csak most vált el az ajtófélfától. De jött... Meg sem állt, míg ura vállára rá nem esett régen

sajgó feje. S a feltörő, enyhítő zokogás végképpen kisodorta belőle a fájdalmat.

Az öregasszony a kemence mellett szipogott. A két gyermek tétován nézett egyik nagyról a másikra. Kis szívük már megenyhült, hiszen, nemcsak jó helyre mennek, de nagyanyó is velük mehet . . . Nem értették hát : miért hagyják végképpen elromlani a finom ételt.

A kis Marci megköszöri a torkát. Bár az asztalon még csak egy teríték volt, hirtelen melléje állott. Keze újra megtalálta az imádkozás mozdulatát. S vékony gyermekhangon ég felé szállt a hálálkodás :

— Aki ételt, italt adott . . .

Nem egyedül fejezte be. Mire véget ért az ima, kis nénje éhsége, apja bűnbánata, anyja engesztelődése és nagyanyja imádságos felszabadultsága is ott szárnyalt felfelé :

— Annak neve legyen áldott . . .

Szentmihályiné Szabó Mária.

ŐSZI ELÉGIA.

*Az ősze fordulok kopott
során a régi nyárnak,
a zengő eresz háborog,
friss záporok danáznak.*

*Bomlott a szív tört bibora,
a nap kihült zsarátnok,
remény a vágyak hímpora,
de minden fény zarándok:*

*A fény arcára árny borul,
okulni él az ember,
a kedv a búval párosul,
most csend jó, enyhe szender.*

*És mákony-álmom, sajduló
bübája lila ősznek,
talán utolsó forduló
a télbe költözönek,*

*Kit daltalanná játyoloz
a Bú konok bilincse,
az Élet-ján árva toboz,
ki tudja, titka nincs-e?*

*Tán pikkelye is színarany
belülről, burka bronz csak
és hordozója hangtalan
egy végtelen titoknak!*

*S az Élet titka velemegy,
ha átfordul a Télbe,
tar fákon hó lesz, reszketeg:
a csend ezüst pecsétje . . .*

*S ha meghal ott — hisz meglehet —
ki tudja, hogy mi szunnyad
a hó alatt, a rengeteg
kriptája lesz a Multnak.*

*Még nem tudom, ha elmegyek,
kié lesz sorsom titka,
de hirdetem: a lélek egy
s a földli lét: kalitka.*

*Ha zárján halál-kulcs forog
a Lélek szárnya lebben
s az Élet titka felragyog
a harsány végtelenben!*

· Széfeddin Szefket bej.

GUNDOLF.

1880—1931.

Mikor Friedrich Gundolf heidelbergi egyetemi tanár nagy barátjának és eszményképének, Stefan Georgénak születésnapján váratlanul örök álomra hűnyta szemét, az irodalomnak az a kevésszámú kiválasztottja úgy érezte, hogy ez a halál nem elmúlás, hanem megdicsőülés, hogy itt éppen a nagy irodalmi mult és a bizonytalan, de még minden ígérettel kápráztató jövő számára újra élővé valósult az a kivételes szellem, amely már szinte mint megfoghatatlan árny, mint megtestesült anachronizmus járt a sivár és ellomposodott jelenben. Ez a megdicsőülés különös sugárzással vonta be azt a férfit, aki már külső megjelenésében is mintha tükörképe, a messzeségből idevetített fényjele lett volna a lelkében élő antik ideálnak s aki a nietzschei übermensch felmagasztosult szellemét az alkibiadesi szépség testi tökéletességében hordozta. Ez a megdicsőülés még áthatóbbá tette kemény akarat villanásától acélos tekintetét, amely mindig és mindenütt csak a nemest, az emelkedettet, a választékost, az emberi alkotások egyetemesen összecsendülő nagy harmóniáját kereste. Ebben az emelkedett szemléletben éppen annyi volt a csodálatos kultúra gazdag és tudatos iskolázottsága, mint az ösztönös megérzés. Talán éppen ez az ösztönös megérzés eredményezte, hogy az, aki valósággal könyvtárak kvintesszenciáját hordta agyában, először próbálta a legholtabb tudományt, az esztétikát az élet teremtő tettekké váló rugójává tenni. Mintha mesterének, Stefan Georgénak fényből font eszményképe: Maximin, benne telt volna meg először az élet bitoros nedvével s miközben századok és szellemek káprázatos színjátékában szomjas lélekkel kereste az emberi lét örök hatalmait, egyszerre csak ráeszmélt arra a mágikus erőre, amely közös démona, közös sarkalója volt minden nagy alkotónak. És ebben az erőben látta azt a lendítő rugót, amely a szétforgácsolt jelent is közelebb viheti az emberi boldogság nagy korszakaihoz.

Ő volt az első, aki George köréből kiemelkedett. Ifjúkori művei, lírai költemények és esztéta-dialógusok még csaknem észrevétlenül jelentek meg a *Blätter für die Kunst* kiválasztott kis közönsége számára. De neve egyszerre hangos visszhangot vert az egész megújhodást váró germánságban, midőn mint a heidelbergi egyetem docense első nagyobb munkáját kiadta. *Shakespeare és a német szellem* volt ez a munka, amely önmagukban is ható költői szépségein kívül új utat próbált vágni a történelemtudomány számára. Gundolf itt nemcsak egészen eredeti kultúrtudományos módszerrel akarta megérzékelteni azokat a benső erőket, amelyek történeti eseményekben, művekben és alakokban mint állandó hatások élnek, hanem először próbálta meg a multat a jelen szemszögéből átélni. Itt állította fel először azt a tételt, hogy minden élő mozgalom nemcsak a jelen erőiből alakul ki, amelyeknek hatása alatt létrejött, vagy amelyeknek hatása ellen küzdeni akar, hanem a multból is, amely benne, nem mint tárgy vagy tartalom, hanem mint erő, állapot vagy hatás tovább él. A szellemi és történeti világ embereken testesül meg s rajtuk kívül

mint élő valóság nem létezhetik. A nagy szellemek és elsősorban a nagy költők, akik közül egy század rendszeren csak egyet szül, azok a kivételes géniuszok, akik ki tudják választani a történelemből, a jelenben is termékenyítőleg ható erőket, amelyek még egyre új erőket ébresztenek, fokozzák és teljesebbé teszik az életérzéseket. Az igazán nagyokat éppen az emeli magasan a tömeg fölé, hogy bennök megújul a mult és ez az újulás mint nem múltó erő él és hat tovább, nem azért nagyok, mert ezer év előtt *éltek*, hanem azért, mert ezer év múltán is *élnek*.

A multnak, a tradícióknak ez az eleven és teremtő erejű bekapcsolása a munkáló jelenbe maga is eléggé mutatta, hogy George és körének mozgalma egyáltalán nem az volt, aminek hitték, elefántcsonttoronyba elzárkózott széplelkűség, könyvszagú, romantikus dekorációk közt farsangoskodó esztétaság, hiszen távol állott mindattól, ami a mult század végének esztéticizmusát jellemezte, az élvezeti vágynak azt a féktelenségét, amely a multban csak ingert és eszközt látott a finomult lélek eklekticizmusa számára, amely csak a személyiségek eredetiségét, rendkívüliségét, különös árnyalatait kereste, tehát teljesen individualisztikus alapon állott. Gundolf ezzel ellentétben valósággal vallásos kultusszal veszi körül a kiválasztott nagyokat, mert szerinte a nagyok kultusza értéktelen, ha nem a vallásos tisztelet szent félelmével egyesült. Nagyokat élvezeti ingerré alacsonyítani annyi, mint a nagyságot megtagadni. A nagyember a legmagasabbrendű forma, amelyben földön az istenit átélhetjük s a valóságos ember és az élet mindenütt az eszme előtt jár, mert az eszmék végeredményében csak eszközök vagy következmények, azért «minden egészséges kor mindegyre újra visszatér az élet örökké áradó forrásaihoz, amelyek a nagy szellemek életművéből fakadnak».

Egy megrendült kor forradalmi lelke le akarta dönteni a hősi bálványokat, meg akarta tépni a tekintélyeket, míg Gundolf a történelmi létet is csak hősi vezetők színbolumaiban tudta elgondolni. Még inkább elválasztotta a materiális gondolkodású jelentől az, hogy a hősben sohasem történelmi szükségszerűségek végrehajtóját látta, hanem a történelmi valóságok forrását, megteremtőjét.

Az antik világban sokkal természetesebb, sokkal magától értetődőbb volt a hős helyzete. Mikor még a test és lélek elválaszthatatlan szoros egységet alkotott, a hős és a tömeg közt csak mennyiségbeli különbségek voltak. Benne csak nagyobb mértékben, erőteljesebben élt az, ami az egységes kultúrától összefogott tömegben éppen úgy megvolt, a hős magából sugározta ki az isteni ragyogást és az egész életérzése, ha felfokozottabb mértékben is, ugyanaz volt, mint a pólus valamennyi tagjáé.

A kereszténység azonban elválasztotta a testet a lélektől s az istenit fölébe helyezte a földinek egy túlvilági öröklét formájában. A mai hős tehát sokkal nagyobb feladatra hivatott. Vagy fel kell emelkednie az istenihez, vagy le kell magába kényszeríteni az isteni lelket, hogy így teremtse meg önmagában a kozmikus teljességű embert. Így a hős lényeges tulajdonságai nemcsak mennyiségileg, hanem minőségileg is különböznek a tömegéitől, amelynek számára az isteni erők földi színbolumává válik. Az antik kor teremthetett tehát hősoket, de egyéniségeket nem, míg a mai korban a hős nagysága a nagy egyéniséggel kezdődik. Az antik világban a nagyember nem létföltétele, hanem csak kivirágzása a kultúrának. «Most a nagyembernek időről-időre el kell jönnie, hogy a megmerevedett vagy odvassá vált hagyományokat új őstartalommal szétrepessze vagy megtöltse.»

A ma szükséges kultúra-teremtőket a formahozókban és nem a formarobbantókban látja Gundolf. Ma ezer rendszerünk van, de hiányzik a nagy forma. A nagy szellemekből sugárzik az erő, amely a kaotikusan kavargó tartalmaknak kötést és képet ad. A mai kultúra számára főképpen három nagy kozmikus szellemben érzi Gundolf a formai megkötést és formaképzést sugárzó erőt és ezek: Dante, Shakespeare és Goethe.

Dante, szerinte az új világ első nagy embere. Megmutatja «mit jelent egy megmerevülő világot új öslélekkel átsugározni és egy tapogatózó, szanaszét töredező, széthúzó emberiség számára állandó mértéktartást, rendíthetetlen ritmust és architektúrát, formát és képet teremteni. Dante abban az átmeneti korban, amelyben a lélek fölötti extázis s a szellemét túlszárnyaló skolasztika állapotát egy érzékileg zabolátlan hedonizmussal akarta felváltani, megmentette világát a kísérletezés kaosától.» Dante átmentette számunkra a középkor szinte érzéki extázisát, misztikus buzgalmát és a skolasztika értelmi feszültségét, amelyek nélküle csak halott történelmi romok volnának. Az ő forró véretől átítatva újra dobogó életté elevenedett minde, ritmussá, zenévé zendültek a szférák, amelyekben mindennek helye és súlya volt.

«Dante nélkül a mai ember számára, akit alaktalan és hatástalan világ vesz körül, nyomtalanul eltűnt volna, mint életérzés a *kozmosz*, az az minden lét önmagában lezárt, változhatatlan törvények szerint megszabott rendje, legfeljebb pusztá fogalom vagy történelmi emlék maradt volna.»

Dante tehát az isteni kozmosz és az emberi én között teremtette meg a szintézist, Shakespeare viszont a dolgok és tárgyak végtelen változata és az emberi személyiség között. Dante emberfölötti világrenddel állt szemben, Shakespeare a valóság millió változatának emberfölötti teljével és mint Dantéban, benne is ott dobogott a határtalan befogadóképességű szív, amelynek forró kohójában a legidegenebbet is a magáévá tudta átizzítani. «Shakespeare sohasem téved el a valóságnak ebben a végtelen útvesztőjében és helyes valóság-érzéke sohasem csalja meg. Mindig fölényes, nemes, biztos, elfogulatlan marad. A legalantasabb valóság sem riasztja vissza, annak is juttat részt nagy szívéből, de sohasem botránkozik meg rajta, nem is isteníti vagy szigeteli el. A nagyot nagyra teremti, a kicsit kicsivé. Nemcsak a legátfogóbb realista ezért, hanem a legigazságosabb is. Alanyisága sohasem emészttette el vagy zavarta meg alakjait... a saját mérhetetlenségét soha sem tette a világ kizárólagos mértékévé vagy tartalmává, mint Michelangelo. Senki sem volt olyan igazságos a valósággal szemben, mint ő anélkül, hogy alázattal hódolt volna előtte, senki sem volt annyira Titán anélkül, hogy szertelenné nőtt volna.»

A valóság közvetlen szemléletének és megismerésének nagy emberi realizmusát meghamisítja a racionalizmus, amely a valóság tárgyait elvont fogalmakká változtatja, ezekkel a fogalmakkal operál és a «tudomány fátyolát húzza a való világ és az ember köré.» Így egyik oldalon marad a reális testétől megfosztott szellem, másikon a lelkétől megfosztva kaotikussá kavarodó valóság. Most jön az új szabadító: *Goethe*, aki először széttépi a racionalizmus fátyolát, azután kettős szintézissel újra egyé forrasztja a kettéhasadt létet, amennyiben a maga mindent átfogó szellemével tölti meg a világot és ezzel újra rendet teremt a kaoszban, viszont a fogalmak testetlen világát újra hússal és vérrel veszi körül és testet és formát ad annak, ami árnyyszerű és alaktalan volt.

Gundolf művének talán legérettebb és legtermékenyebb magja az a hatalmas föliőkötet, amelyet Goethéről írt. Természetesen nem szabad itt az életrajzot a szó megszokott átlagértelmében venni. Gundolf szerint a nagy

művésznél nem az élet befolyásolja, irányítja, formálja a művet, hanem fordítva, maga a mű hatja át és irányítja az egész életet. Az igazi művész ugyanis egészen más formában, egészen más sférában éli át a dolgokat, mint az átlagember. A művész valamely kényszerítő belső sugallat, szinte öntudatlan parancsa alatt él és cselekszik. Goethe ezt a sugallatot a maga démonának nevezte. Ez a démon annyira ura volt életének, hogy nincs talán a világirodalomban költő, akinél a művek annyira magát az életet jelentenek, mint nála. Goethe egyébként azok közé a kivételes harmonikus lények közé tartozott, akiknél az ösztön, a tudatos gondolkodás és a genie egy irányban haladnak. Nála a gondolkodás csak tudatos, világossá vált folytatása a sötét életfolyamnak, amely a mélyből önkénytelen áradással felfakad, csak végrehajtója annak, amit az élet alapöszöne parancsol. Gundolf igen szép és szemléltető képet is talál annak az összefüggésnek a kifejezésére, amely a költő és műve közt van. Szerinte *Goethe művei évggyűrűk a goethei fejlődés törzsén és nem állomások ennek a fejlődésnek előrehaladó vonalán*. Éppen ezért életrajzában Goethe műveit adja címül könyve egyes fejezeteinek s ezek köré csoportosítja az életrajzi adatokat is.

Ugyanezt a módszert követi Stefan Georgérről írt nagy tanulmányában. George mindig, már első feltűnést keltő nagy művében is mint mozgó erő szerepelt. Gundolf számára Georgéban testesült meg legteljesebben az a fogalom, amelyet Gundolf *«Gesamtmenschnek»* nevez s amelyben Nietzsche Übermenschének mintájára minden örök és isteni eredetű emberi nagyságot egyesítő, magasabbrendű típust látott. Georgeban az örökké angarde állásban maradó feszültséget, a pillanatra nem lohadó elragadtatást érezte. Szinte vallásos tisztelettel vette körül Georgét és egyáltalában nem látszik túlzásnak Charles du Bosnak az a véleménye, hogy Gundolf ebben a művében első teológusa egy új vallásnak és könyve körülbelül úgy viszonylik George művéhez, mint az egyházatyák kommentárjai a Zsoltárokhoz és az Énekek énekéhez.

Gundolf a költészetről és a költőkről írt, de a költészetben és a költőkben mindig a géniust, az örök emberi és a világszellem eggyéolvadt megtestesülését kereste és azoknak az elévülhetetlen erőknek lobogását, amelyek az életre mindig termékenyítően hatnak.

Dilthey járt előtte ezen az úton és a mai esztétika legmagasabb színvonalú mesterei *Borchardt*, *Kasznér*, *Charles du Bos*, *Andre Juarés*, *A. G. Borghese* haladtak együtt vele. De nem volt senki, aki tárgyi tudásban, egyetemes áttekintésben, a dolgok mélyére való hatolás intenzitásában, a dialektika és a logikai összekapcsolások élességében a legtalálhatóbb kifejezések, intuitív megtalálásában fölülmulta volna. A romantikus lobogásnak és színességnek s a klasszikus tökély kiegyensúlyozottságának két véglete forrott harmóniává benne. Talán most, amikor a nyugtalan kísérletezés korszaka után az újjáépítés vágyának jelei mutatkoznak irodalomban és művészetben, meg fogják érezni, hogy ez a sugárzó szellem mennyi termékenyítő csirát, mennyi új, lendületre feszítő erőt halmozott fel, ha nem is halhatatlan, de örök életenergiáktól duzzadó művében.

Kállay Miklós.

BONTJÁK A TETŐT.

REGGELI nyolc óra után volt kevéssel, amikor Csalma Máté kiállt a kiskapu elé a hidacskára s némi keserűségtől környezve így kiáltott fel: Csakhoggy gyösz mán, te istenátka!

— Magyar ember állja a szavát — szólt fesztelenül Vidróczki.

Csalma Mátéban azonban kételyek kezdtek fölmerülni:

— Vállalod egyszóval . . .

— Vállalom! — válaszolt Vidróczki keményen.

Abban az időtájban a hatvanon is felül járt immár Csalma Máté, aki tudvalevően benne volt a Königrätznél kezdődött vad futásban és csak a szomszéd vármegye területén állt meg először egy krumpliföldön, a dologkerülő Vidróczki viszont lehetett úgy a huszonnyolcadik esztendejében.

— Igenis, vállalom — bólintott rá másodsor is a haszontalan cipész.

Arról volt szó tudniillik, hogy a Csalmaék tyúkölkájáról le kellett volna szedni a félig rothadt szalmatetőt s friss zsúppal újra fedni az egészszet. Csalma Máté Vidróczkit nézte ki magának erre a szerepre, amiért méltatlankodott is eleget mindenki. Mert a lingár mezítlábasnak vezetett híre volt közeli és távoli vidéken . . . Ő maga, mikor felszólította az öreg Csalma, feltűnő könnyedséggel annyit mondott:

— Úgy megigazítom azt az ólkatetőt, Máté bácsi, hogy aki meglátja eccer, kireped az irígységtől!

Csalma Máté reménykedni kezdett e kijelentés nyomán s mindössze akkor csappant meg a kedve, amikor Vidróczki — a kialkudott reggeli öt óra helyett — csak kevéssel nyolc után mutatkozott a nagyutcán s akkor is olyanformán jött, mintha minden pillanatban vissza akart volna fordulni. Mivel azonban kötötte az ebet a karóhoz, ámbár most már lanyhuló meggyőződéssel, hogy egy Vidróczki nem játszik a szavával, Csalma Máté vele ment az ólkáig s ott azon volt, hogy munkába fogja a tyúksziványt:

— Kezdheted, Mihály . . .

Mert Mihály lett volna a Vidróczki keresztneve, aminthogy a Vidróczki elnevezés is olyanformán akadt bele, mint kutyába a cigánytetű.

Vidróczki fölnézett savanyún az ólka tetejére, amelynek eresze alá apró létra volt odatámasztva s némi sunyisággal kezdte:

— Nem megy az csakúgy szárazon, Máté bácsi . . .

— Nem megy? — ütötte föl fejét az öreg Csalma. — Megint valami bitangságba töröd a fejedet, ugyi?

Vidróczki vakargatni kezdte a haját a füle mögött:

— Nem a, csak egy kis melegítő kéne, Máté bácsi . . . Anélkül nem szokás belefogni.

Ebben az állításban sok igazság volt, ezt készséggel belátta az öreg Csalma is. Ennek okából betért a házba, aztán kijött félliteres üveggel, melyben félig lehetett még bundapálinka. Töltött a pohárba, először magának:

— Az Isten éltesen engemet!

— Isten éltesse! — bólíntott reá a legtisztább indulattal Vidróczki.

Akkor Vidróczkinak töltött a pálinkából, melyet is egy kortyra öntött magába a semmirekellő. Kissé megdidergett utána s akkor cuppantott:

— Jó kis bregyóresz!

Aztán megállapodtak egymás között mégegyszer, hogy a félig rothadt szalmatető lebontásáért, úgyszintén a tető újraborításáért, mely munka — komoly igyekezetet véve alapul — eltarthat délutáni két óráig, nyolcvan fillér napszámot kap Vidróczki s ehhez járulni fog még félliter «drótszeg» is. Drótszegnek mondatván ama bundapálinka, melytől drótszögbe áll az ember hajaszála.

Akkor végül nekilátott Vidróczki, hogy fölmásszon a létrán. Az utolsó pillanatban azonban visszafordult még s így szólt, mintegy a Csalma Máté megnyugtatására:

— Az én kezem alatt ég a munka, ha belefogok eccer . . . Csak a cipészetet nem állhatom, Máté bácsi!

Néhány perccel történt ez nyolc óra után délelőtt. Vidróczki mindenekelőtt felkúszott az ólka tetejére, a tetővonalon leült aztán nyeregülésbe, mint huszár a lovára . . . Csalma Máté felszólt neki:

— Oszt vigyázz! Merha húzni tanálnád az időt, könnyen a nyakad közé csapok vagy kettőt . . . Ismerhetnél mán!

— Csak maraggyék nyugodtan, Máté bácsi — szólt le felülről Vidróczki. — Két óra múlva olyan lesz az új fedés, hogy akár Sennyey báró is megnézheti!

S nyomban piszkálni is kezdte az egyik zsúpot a tető gerincvonalán.

Erre a mozdulatra az öreg Csalma is megindult, hogy utána nézzen a házkörüli teendőknek. Hinni kezdte, hogy Vidróczki állni fogja fogadkozását s csakugyan elintézi azt a kis tetőfedést. Életében először!

Pedig ha Csalma Máté kissé komolyabban fontolóra vette volna a körülményeket, rég rá kellett volna jönnie, hogy aligha lesz valami Vidróczkinak, e lingárnak felelőtlen vállalkozásából. Hisz amióta a világra jött, szakadatlanul az anyja nyakán élt s legutóbb is mit nem csinált

a szemtelen! Fölment a falu fölötti dombnak, a Szentandrásának tetejére s ott szemébe húzván a lyukas szalmakalapot, lehasalt flangálva. Attól fogva pislogva leste a tájéket s különösen az alant elterülő Ronyvavölgyet. Így lajhárkodott a tetőn már vagy félnapot, amikor arra vetődött Setéth Miklós földbirtokos úr s megpillantván a tétlenkedő naplopót, odaszólt neki:

— Mit akarsz itt, te koszos?

Vidróczki úgy fektében, minden felállás nélkül, tehát abszolút tiszteletlenséggel így adta meg a választ ekkor:

— Egy kis hasznot akarnék hozni a tekintetes úrnak, meg oszt magamnak is . . .

— Hogy-hogy? — érdeklődött a tekintetes úr.

A nyáriszeplővel telehányt képű mezítlábas így beszélt erre alig leplezett mosollyal a néhány szál savóbajusza körül:

— Úgy gondoltam ki magamba, tekintetes úr, hogy lődörögve elfekszek itt a dombon s csak nézem a vidéket. Ha oszt fel tanál ugrani valahun egy nyúl, szemmel kísérem, míg csak meg nem bujik egy másik vacokba. Én a tekintetes úrér szaladok, jelentem, hun a nyúl, a tekintetes úr elékapja a puskát, odasiet s belefliintázik a nyúlba. Így ingyenbe lesz a pecsenye, én pedig egy pacska dohányt kapok a tekintetes úrtól . . . Ez is valami a megélhetéshez!

Setéth földbirtokos úr látta nyomban, hogy Vidróczki gúnyolódni próbál vele s ez okból megfenyegette a szemtelenjét:

— Azt mondom én neked, pizok ember, hogy igen vigyázz te magadra! Mert könnyen megeshetik, hogy leakasztok neked vagy két pofont . . . Akkor oszt mehetsz!

Vidróczki tapasztalván, hogy fele sem tréfa a dolgoknak, váratlanul talpraszökött s egyszerre tisztelgőállásba csappantotta össze a bokáit:

— Igenis, tekintetes úr!

. . . Nos, ha Csalma Máté számbavette volna idejében az ilyen és ehhez hasonló tüneteket, rá kellett volna jönnie, hogy a tyúkólka tetejét soha nem hánnya le s a csupasz tetőbordázatot soha új zsúppal nem fogja befedni a hírhedt dologkerülő.

Alig volt néhány pillanattal nyolc óra után, amikor Vidróczki nyeregülésbe helyezkedett el a tetőgerincen, mint lovon a huszár, azzal az elhatározott szándékkal, hogy háromnegyed órán belül végez a félig berothadt tető lehányásával. De másfél óra is eltelhetett körülbelül, mire az udvar hátsó részéből előkerült Csalma Máté s rápillantván a tyúkólkára, fájdalmasan szisszent föl:

— Hát te mit csináltál másfél óra óta?

— Én, Máté bácsi? — kérdezte vissza fesztelenül Vidróczki. — Dógoztam, mint egy kutya!

Észrevehette azonban, hogy állítása némileg fantasztikusnak hangzó s ezért, hogy elüsse a dolog élet, azt kérdezte minden átmenet nélkül:

— Máté bácsi, mondhatok valamit?

— No, mongyál! — állt meg érdeklődve az öreg Csalma, akit meglepett ez a fölényes magatartás.

Vidróczki kajánul adta föl most a kérdést:

— Teccik tudni, hogy mulatott Kásón a gyűrűs-zsidó?

— Hogy?

— Hát szódavíznél! — s elröhögte magát.

Csalma bosszankodni kezdett s bosszúságában fejcsóválva ment befelé a házba.

Fél tíz lehetett ekkor délelőtt.

Másfél óra óta annyi látható munkát végzett Vidróczki, hogy ledobott egy tetőzsúpot s e pillanatban épp a második zsúppal bajlódott. Ha ugyan komoly szándéknak állíthatja az ember azt a körülményt, hogy ujjjaival meg-megfogta meg visszaerestette azt a második számú zsúpot. Később felhagyott ezzel is és az orrában kezdett turkálni.

Csattogó fényű májusi délelőtt volt!

A nap, mely a toronyi erdő hátából kúszott föl reggel, izzasztón ontotta a meleget, a jegenyefák árnyékai mind kurtábbra estek össze s három veréb fürdött a nagyutca porában. Kihalt volt a falu, mert mindenki odakint serénykedett a mezőn, mindössze néhány apróbb gyerek játszadozott lejjebb, az alvóg irányába. Ha olykor mégis egy-egy ember haladt volna el a Csalma-porta előtt s a tyúkólka tetején meglátta volna a dologtól irtózó cipészlegényt, így kiáltott föl meglepetésében:

— Vidróczki, az anyádat!

Csöndes volt a Csalma Máté házatája is, miután Csalmáné aszszony maga még jókor reggel gyalogszerrel indult el rokon látogatóba, talán Kolbására. Mind följebb kapaszkodott ezalatt a napocska s Vidróczki mind hosszabb szünetekig pihengetett ezenközben az ólka tetején. Nyeregülésben. Tizenegy óra körül járhatott már, amikor Csalma Máté kijött a házból s felnézvén az ólka tetejére, csaknem szerencsétlennek érezte magát. S megvakarta a fülét:

— Haj-haj!

Mert Vidróczki a harmadik zsúppal bajlódott éppen.

Csalma Máté taktikát változtatott erre. Jelesül: leheveredett a gyepre, a tyúkólka mellé, hogy így tartsa szemmel Vidróczkit. Föl is szólt neki, nógatásnak végette:

— Igyekezzen, te falu csúfja!

— Hiszen igyekszek én, Máté bácsi, hogy majd a vállam szakad le... Hát azt teccett-e hallani, micsoda kép van ráfestve a kásói templom falára?

— Nem hallottam — ütötte föl az orrát kíváncsian Csalma Máté.

Vidróczki nekihelyezkedett az elbeszélésnek s azalatt természetesen oda se szagolt a tetőmunkának. Így kezdte:

— Hát van egy kép a kásói templomba a falra festve s arrul szól,

hogy hogy mennek át a zsidók a Verestengeren? Láccanak kettéválva a Verestenger habjai és a zsidók igen sietnek át a másik oldalra, mielőtt megint összecsapódna a víz. Csakhogy azok a zsidók egytül-egyig magyarok . . .

— Ejha! — rikkantott föl megütődve Csalma Máté.

Vidróczki először cigarettát sodort odafent, ráfüstölt, az első slukkert mellre szívta le, mélyen s akkor orrlyukain bocsátván ki a füstöt, így kezdte emelkedett hangulatban:

— Mer pörge kalap van a fejükbe, a kalap mellett meg árvalányhaj. Oszt fokos a markukba, az álluk alatt Kossuth-szakáll, a bajuszok pedig kikunkorítva . . . Tessék csak idehallgatni! Oszt pitykés mellény rajtok, az alatt bornyúszájú ing, a lábukon huszárnadrág veres posztóbul, azonfelül rámáscsizma takaros sarkantyúval . . .

— Az ánciusát! — szakította meg föllekesedve Csalma Máté. — Oszt mér vannak magyar ruhába kiöltözve, nem tudod?

— Tudni nem tudom, csak gondolom, hogy biztosan kikeresztelkedtek — s újabb füstöt eresztett ki az orrán.

Kevéssel volt ez ebédidő előtt. Darabkát elbeszélgettek még a kásói falfestményről, miközben csöndeskén kuncogott föl magában egyszerű kétszer Vidróczki. Aztán ledobta a harmadik zsúpot is a tyúkólka tetejéről. Meglátta ezt Csalma Máté és fölpillantván búsan a kikezdett tetőre, felsóhajtott nagy keserűséggel:

— Akkor vette el Isten az eszemet, mikor megfogadtalak! Mer ilyen disznó lajhár nincs több a világon!

— Hisz majd a karom szakad ki, úgy dógozok, Máté bácsi — védekezett kissé megszeppenve Vidróczki.

S hallgattak, hallgattak a meleg délben. Csalma Máté a gyepes részen heverészve az árnyékban, Vidróczki viszont a tetőélen tétlenkedve. Egyszer megszólalt még:

— Máté bácsi, adhatna mán egy kis bregyóreszt . . .

— Miféle bregyóreszt?

— Hát egy kis drótszeget. Abból a félliterből, amit megalkudtunk mára.

Csalma Máté felütötte a fejét:

— Hogy közösbe igyuk meg a félliter gabnát, ami mára járna neked . . . Azt akarod?

— Azt! — bólintott Vidróczki.

Az öreg Csalma készséggel kászálódott fel a gyepről, betért a házba s két pillanattal később kijött a félliter gabnapálínkával. Attól kezdve felváltva iddögáltak. Hol Csalma Máté hajtott föl néhány nyelettel, hol Vidróczkinak nyujtotta fel az üveget, aki is a nyelve alá öntvén az italból, minden esetben így tett hozzá: brrr . . .!

Az italtól azonban elálmósodott az öreg. Ahogy fenekére értek volna le az üvegnek, azt mondta Csalma Máté:

— Mihály fiam, én most ledülök kicsit a gyepre, mer nem bírom

emelni a szemhéjamat. De igyekezzél, mer ha nem leszel készen estére, karóval verlek le onnét . . . Osztt ne hazudozzál nekem többet, mer rosszul tanálsz járni, aszmondom !

Vidróczki annyit mondott rá :

— Tudom a kötelességemet, Máté bácsi !

Csalma Máté hanyatt terült tehát az udvar gyepes részén, két tenyerét a tarkója alá dugva s elcsöndesedett. Vidróczki először elpiszmogott még a negyedik kicskával, amikor hirtelen az eszébe jutott valami :

— Kígyóhúst ettem eccer, Máté bácsi s a kígyóhústól megértettem a madarak beszédit . . . Épp a velejti erdő szélén bandukoltam el s hallottam, amint átszóltak egymásnak a madarak : — itt megy Vidróczki, az a piszok !

Abbahagyta hirtelen, mert senki nem válaszolt neki. Ahogy felfigyelt volna, látta, hogy Csalma Máté mélyen lélegzik immár, amire megvakarta a nyakát, majd lecsúszott ügyesen a tetőről, odalopózott Csalma Mátéhoz, mellé feküdt s tarkója alá dugta a két tenyerét. Mint aki rászolgált már egy kis szundításra.

Félely lehetett ebédidő után.

Csönd hallgatott a falu fölött, miután mindenki a mezőn serénykedett. Emberek, asszonyok karja alatt ropogott a munka, ők ketten akkor már mélyen benne voltak a fűrészelésben. Csalma Máté mélyen és hosszan szuszogott, Vidróczki viszont bele-belehorkantott . . . Mintha tercelt volna.

Komáromi János.

SÍRKŐ.

*Feketén áll a kirakatban,
Még nem veri se jég, se hó.
A lapja sima, tükröfényes,
Ez a sírkő még eladó.*

*Kinek emlékét majd megőrzi:
Isten tudja, most merre, hol?
Tán örömeért futkos lihegve,
Vagy bánat elől bujdoskol.*

*Nappalát talán átkacagja,
S éjjel boldogan szendereg,
S az a béke lengi át álmát,
Mely majd pora fölött lebeg.*

*. . . A sírkő néma, áll nyugodtan,
Vár, egyre vár türelmesen . . .
De ha megmozdul ma, vagy holnap,
Úgy jaj neked, vagy jaj nekem!*

Falu Tamás.

IDEGENEK.

KOPA Veron csodálkozó szemmel állt az anyja mellett és zavarában a köténye csücskét morzsolgatta. A konyha délelőtti mozgalmassága ünnepi hatással volt rá. A sok ezüsthéjű csillogó edény a készülő sütemény vanília illata felzavarták egyszerű szívét. Jól emlékezett még reá, hogy mikor Takácsék úgy félévvel ezelőtt kibérelték a faluszélén álló öreg kúriát, költözködésük a falusi gyermekek egyhangú életébe mennyi új izgalmat hozott. A régi házban azelőtt egy özvegy grófné lakott; a sugár rózsaliget még az ő keze nyomát őrizte a kertben, de halála után sokáig üresen állott a ház. A rózsák között erős gyökerű gaz ütötte fel a fejét; terjedt, élőködött, burjánzott és már-már úgy látszott, üde zöld áradatával ellepi a nemes rózsafákat.

Egy hajnalon ostorpattogás és férfiszitok verte fel a ház álmos nyugalmát. Az úttalan úton új keréknyom támadt, a bemohásodott kaput kitárták. Egyik bútorkocsi jött a másik után. A régi háznak új lakói akadtak. A falusiak mogorván fordultak a tele szekerek után.

Idegenek jönnek a faluba! A grófnét megszokták már annak idején, de ezek, ki tudja, miféle népek lehetnek? Az ő munkájukra, úgy látszik nincsenek reászorulva, pedig a grófné konyhájáról nem egy szegény megélt. Itt minden munkát városról jött segítség végzett.

A sok sötét arc közül csak a mezítlábas gyerekhad mosolygós ujjongása virult ki. Ők ott bámészkodtak a nyitott kapuban, míg egy-egy bútorszállító kocsis el nem hessegette őket az ostorral. Pár perc múlva azután újult érdeklődéssel csoportosultak.

Veron is köztük volt. De azután megjöttek az új lakók, november elején lehullott a korai hó és a magas kapuszárnyak ismét bezárultak. Oly elszigetelten állott a ház, mintha most is üres lenne, csak a fehér függönyök tették életteljesebbé komor színét és a városról jött szakácsné járt el naponta a falusi boltokba.

A lakókat alig is lehetett látni valaha. A falusiak között szinte gyűlölséggé fajult ez az idegenkedés, ami jövetelüket fogadta. Pedig senkit sem bántottak, karácsonyra az asszony nagyobb összeg pénzt is juttatott a falu szegényeinek. De ezt is ridegen fogadták.

— Úgy dobta ide, mint a kutyának, egyetlen jó szó nélkül.

Azért megosztottak a szegények rajta, de ha a magas sápadt asszony nagynéha végigment az utcán, csupa sunyin félrekapott tekintet, kelletlen köszöntés fogadta. De ő csak ment, szórakozottan moso-

lyogva, mintha észre sem venné az ágaskodó indulatokat, melyek úgy kúsztak utána, ahogy a magas törzsű rózsák között a gyomok burjánzottak.

Az első tavaszi napon ásó és kapacsengés verődött a kert felett vidám muzsikába. A gaz eltűnt és helyette előfehéredtek a kavicsos, kanyargós kis utak, szélükön a temérdek nemes rózsafával. Takács maga vitte kezébe a kerti ollót, nyesett, oltott, szemzett és úgy ígérkezett, hogy munkája dús virágzást hoz majd a nyárra.

Ez időben gyakrabban nyílt az utcaajtó, egy szőkefürtös, fehér ruhás gyermek is ki-kiszökött rajta. A kis Erzsébet, Takácsék lánykája. A falusi mezítlábosok megint összecsdültek, hogy szájtató bámulattal adózzanak a bájos csöppség mozdulatainak. Veron ismét közöttük volt, pedig ő már nagy leánynak számított komoly tizenegy esztendejével. Valami furcsa rokonszenv keletkezett benne az idegenek iránt, kiknek elvonult élete egy ismeretlen világ lehetőségeit jelentette számára. Ez a vonzódás első pillanatban támadt, mikor a sok finom bűrtort egymás hegyén-hátán meglátta és a kis Erzsébet kedves megjelenése, az asszony nagyritkán elfogott mosolya csak fokozta. Olyan erős volt az érzés Veron gyermekszívében, hogy fájt, mikor Takácsékat valaki, bár csak rossz szóval is bántotta. Pedig, mikor az anyját felhívták a házba, hogy Veron felől tárgyaljanak vele, ugyancsak megindult a szóbeszéd, a csúfoskodás minden oldalról.

— Hát úri kisasszony lesz Veronból, Kopáné? Odaadja szolgálni abba a nagyúri házba? No, csak meg ne bánja!

Az özvegy vállát vonogatta a sok badar szóra.

— A nagyságosasszonynak megtetszett a leány, ahogy az ablakon át meglátta. A gyerek mellé akarja. Jó fizetést ad és csak hasznára lehet Veronnak, ha tanul valamit a világ sorából!

Veron most itt állt az új asszonya előtt a konyha fehérre sikált padlóján, hogy helyét elfoglalja. Mégis, mikor arra került a sor, hogy az anyjától búcsút vegyen, elszorult a szíve egy pillanatra.

— Nem mehetnék esténként haza édesanyámhoz aludni? — szepgte ijedten és a kötényt szinte ronggyá facsarta.

Takácsné, aki az ajtóban állott, kelletlenül fordult vissza a sírós hangra.

— Anyáddal már megbeszéltem mindent. Ehhez kell tartani magadat, fiam!

Veron megijedt és utána kiáltott az anyjának:

— A babosruhámát is hozza el!

Pedig semmi szüksége sem volt a babosruhájára. Délig behúzta magát a cselédszoba sarkába. Nem kereste senki. Ebédhez a mogorva szakácsné szólította.

— Engemet ténsasszonynak nevezz — oktatta Veront — és az ajtókat csukd be magad után, mert a huzat könnyen megárt a szaggatásomnak!

A kis leány kiérezte az ellenszenvet az asszony hangjából és félénk

szemét könnyek futották el. Az ételhez alig mert hozzányúlni, bár különösen a sütemény édes illatára összefutott az étvágy egészsége piros szájában. A pesti szakácsné ténsasszony gúnyosan nézte gyáva vergődését és ebéd után a maradékot elzárta a saját szekrényébe. Veron éhebben kelt fel az első úri ebéd mellől, mint otthon, mikor az édesanyja hajában főtt krumplit tett az asztalra. De ez az érzés csak addig tartott, míg délután az asszonya hívatta. Veron az ajtóban le akarta vetni a cipőjét, ahogy otthon szokta, mielőtt belépett a tiszta szobába, de a szakácsné ténsasszony egy észrevétlen billentéssel besegítette a szobába :

— Ez nem illik! Te buta!

Veronnak elállt a szeme-szája a sok csodára, ami odabent fogadta. A szőnyegek derűs színe, a nehéz bútorok pompás komolysága anélkül, hogy szépségüket értette volna, megérintették finomságra vágyó szívét. Így volt az asszonyával is. Takácsné nem volt szép asszony az ő falusi fogalma szerint; sápadt arcában olyan szórakozott mosollyal ültek a barna szemek, mintha a mögöttük lakó lélek valahol messze járna. Mégis a lélek szólt minden lassú mozdulásából és ez az ismeretlen hatalom a kis parasztleányt delejesen vonzotta.

— Erzsikét szeretned kell! — mondta az asszonya. — Játszani fogsz velem, vigyázol reá és ha a nagyságos úr pihenni akar, sohasem szabad lármáznotok vagy éppen nevetni...

A nagyságos úr! Ő volt a ház legérthetlenebb lénye és Veron már hetekig élt a házban anélkül, hogy a férfi titokszerűségéből valamit is megértett volna. Pedig semmi különös sem volt rajta. Reggel kiment a kertbe és egész nap a rózsáit babrálta. A földdel is elpiszmozgott néha. Szitálta, keverte; sovány, csontos ujjáival beleturkált, mintha a föld érintése gyönyörűségére volna. Azután virághagymákat, apró magvakat dugott beléje és türelemmel várta, hogy szárba szökkenjenek, virágba fakadjanak és gazdag pompájukkal fizessenek a rájuk áldozott szeretetért. Ha néha sétára indult, szigorú, száraz vonásai különös ellenszenvet ébresztettek a faluban. Pedig sok helyen megállt és rövid, pattogó szavakkal jótanácsokat adott a gazdáknak a földről, amit szeretni és érteni kell. Tanácsait soh'sem követték.

— A jött-ment! Még ő beszél a földről, mikor talpalá valója is alig akad!

Takács Sándor nem vette észre a rossz benyomást és az apostolok kitartásával tanítgatta jóra, szépre, föld becsülésére az embereket, ha néha sétára ment.

Veron az első napokban sok könnyet hullatott a sóvárgott új otthonban. Ártatlanságában sehogy sem értette, mivel vont a magára a ténsasszony nehezitelését, de érezte, hogy nagyon az útjában van. A ténsasszonynak volt egy városi ismerőse, ki azelőtt meglátogatta néha. Mindig az esti vonattal jött és jókor eltűnt reggel, míg az uraságok aludtak. Ez az egyetlen kellemes kapocs, mely még összefűzte a várossal, Veron ottidőzése óta egészen megszakadt.

De a ténsasszony rosszkedvét, szűkmarkú ételosztását még elszívta volna a kis leány, hanem asszonya is türelmetlen szóval illette néha. Veron nem tudott leszokni a báméskodásról. Ilyenkor megállt és elfeledkezett a világról. Erzsike elesett, megütötte magát, a drága virágpoharak lerepültek állványaikról, összetörték; az ajtók tárva nyitva maradtak. Veron nem tehetett róla. Annyi új csodát tárt elé az élet, melyet tele mohósággal egyszerre szívott fel magába.

Takácsné ilyenkor hirtelen haraggal elküldte maga elől.

— Eredj, eredj, fiam! Úgyis elég bajom van!

Ilyenkor jöttek az esti szipogások, melyeket a csíkos cselédpárnába fojtott Veron, hogy a ténsasszonyt ne zavarja. De legtöbbször bőségesen kárpótolta az asszonya. Úgy estefelé kezén fogta a kis Erzsébetet, maga mellé hívta Veront és megindultak a hegyi ösvényen. Amíg az alacsony zsellérházak között haladtak, Takácsné meg-megállt a nyitott tornácok mellett és elkérdezgette az anyákat kicsinyeikről és megsimogatta az apró szőke-barna fejecskéket. Más alkalommal kisebb ajándékokat rejtett a zsebébe és élvezettel nézte, mint kapnak utána a maszatos, mohó kacsók, ha kincseit feléjük kínálja. A gyerekek szerették is, de az anyák nem tudták megbocsátani, hogy minden alkalommal újra kérdezi a kicsinyeik nevét és Marist mégis következetesen Julisnak szólítja.

— Nem igazi a jósága! — fitymálták. — Csak a gazdagságát fitogtatja! Veron azonban továbbment az asszonnyal, fel a hegyi utakra és hallotta a meséket, melyeket gyermekének mondott, ha kiértek a falu szűk határából: Szeretetről, szépségről...

És oktalan kis szíve megérezte az asszonyában rejtőző jóságot, melyet néha felhő takar. Így képzelte ezt Veron és hogy valami titok van, valami titoknak kell lenni abban az életben, melynek egy idő ő is látó, de értetlen osztályosa.

Ezt különben a falusiak is mondogatták. A titkot. De ők valami sötét és csunya titokra gondoltak, míg Veron előtt csak rozmaring szagú ködben jelentkezett ez a gondolat, mely meleg volt és rejtélyes, mint templomban a tömjénfüst és orgonaszó. Az asszonya alakja is ilyen puha bizonytalanságban imbolygott előtte, néha vonzotta, néha taszította. Szeretett volna egészen melléje állni, de a falu még visszafogta. A vére arra ösztönözte, hogy pártjára kelljen a fajtájának.

Egy idő óta valami ismeretlen ellenség ólálkodott a Takácsék házatáján. Pár behajított kődarab, egy-egy összetört üveggolyó a rózsakarók hegyén, reggelenként arról beszélt, hogy az éj leple alatt ellenséges érzés viharzott át a kert békés bokrain. Veron ilyenkor a bűnt mindig magára vállalta. A golyót ő törte össze, mikor bujócskát játszottak Erzsikével. A köveket házépítésre hordta oda...

Inkább elviselte azt a szomorú vagy haragos pillantást, ami ilyenkor az asszonya hangulata szerint osztályrészül jutott. Érezte, hogy csúfság amit tesznek, de még sem akarta, hogy szégyenteljes dolog derüljön ki a falusiakra.

Egy reggel azonban olyasmi történt, amit Veron önfeláldozása sem vállalhatott magára. A rózsafák, a gyönyörű, nemes növények, melyek bimbóik gazdag ígéletben pompáztak, mind letörtek egyetlen éjtszakán.

Úgy feküdtek ott holtan és hervadt bimbóik elszálló illatával, mint ártatlan áldozat, megtorlásért sikoltottak az égre.

Veron vette észre elsőnek és szívnémulva állt a rémületes pusztítás láttára. Kezét ijedtében a szájára kapta, hogy fel ne törjön a sikoltása. Szeretett volna elfutni messzire az elől, ami jönni fog, de mezítelen lába belenőtt a kert porhanyós talajába. Úgy állt ott látszólag bámészkodva még akkor is, mikor Takács kijött a házból, hogy rendes szokása szerint belefogjon reggeli munkájába. A kis leány eltakarta a szemét. Az úr most valami borzasztót fog tenni! És bolond kis gyermekszíve úgy zakatolt, mintha neki kellene a falu bűnéért lakolni. Az úr azonban nem tett semmit abból, amit Veron várt, csak a szívéhez nyult és elvágódott a földön. A felesége halk kis sikollyal rohant segítségére és a szakácsnővel ketten becipelték a szobába.

— Istenem, Istenem! — Takácsné folyton csak ezt hajtogatta és a könnyei lassan szivárogtak.

A ténsasszony egy pillanattal később vízért futott a konyhára.

— Ez a nyomorult falu! Ez kellett még csak ennek a szegény asszonynak! Ide menekült, azt hitte, majd csendben élhet a nagy betegével és még megölik ezek az átkozottak!

Veron fejében tisztult a köd. Hát beteg az úr, nagy beteg és most talán ő is utána hal a rózsafáinak. Ez volt hát a titok, amely reá nehezedt a házra!

Az asszony most bent ül és sír, folynak a könnyei, mint neki, mikor vérző kis szívét esténként a cselédpárna kék csíkjába fojtotta.

Veron idáig azt hitte, egy ilyen gazdag, úriházból nem is tudják mi a szomorúság, azt csak ő és testvérei ismerik, akik lenn élnek a sötét föld szívéhez tapadva. Most megnyílt előtte egészen az ismeretlen világ és csodált pompájából ijesztő rém vigyorgott reá.

Ó, hogy gyűlölte most azt a kezet, mely reászabadította a szerencsétlenséget az idegen családra és csak egy vágya volt: tennivalamit, amivel a szeretetét nyíltan kimutatja.

Besompolygott a szobába. A férfi a diványon feküdt. Az asszony ott sirdogált az asztalra borulva. Veron, az ügyetlen, szájtátó kis cseléd, esetlen gyengédséggel megállt előtte. Fiatal lelkében a szánalom és harag keveredtek furcsa indulatba. Kifeszült derékkel, torzult szájjal mondott ítéletet a falujára.

— Ne sirjon! Megveri az Isten az alávalókat!

Aztán letérdelt és reszketve belefúrta a fejét az asszonya szoknyájába, mintha csak az édesanyja lenne.

T. Hallósy Márta.

ÖRÖMTŐL volt részeg az egész nap. Ünneplőbe öltöztek az emberek. Lécekből hosszú asztalokat tákoltak össze az udvaron, üstökben főzték a gulyáslevest és a tésztát, majd később kétakós hordót csapoltak meg a gesztenyefák alatt. Csodálatos munkát végzett a boldog szorgalom. Percek alatt történt mindez. Egymás kezéből ragadták ki az emberek a tennivalót. Sürögve, forogva mozogtak a cselédek s a hír végül a faluba is eljutott, hogy Dombay Ferenc hazaérkezett.

Az emberek csoportokba verődve tárgyalták a dolgot az utca-sarkokon és sugdosva beszéltek arról, hogy milyen fura kinézése van a fiatal földesúrnak. A titok izgalma végigfutott az egész falun. Fontoskodó öregek meséltek borzalmas történeteket idegenbe szakadt fiukról. Bizonyígtatták, hogy idegenben, ahol nem védi meg az embert hozzátartozóinak és jó embereinek a szeretete, könnyen kerülhet minden fiatal lélek az ördög karmai közé. Öregasszonyok már azt mesélték, hogy a földesurat éjfélnélkor az ördögsekere hozta haza. Hallották is kerekének borzasztó dübörgését s a lovak tüzes patái alatt meg-megvonaglott a föld. A tekintetek ijedezve röppentek föl a hegyoldalra a Dombay-ház felé s az egész község egyhangú véleménye az volt, hogy nem néznek ki ebből a hazatérésből semmi jót.

A falu hangadó emberei összeverődtek és megindultak a templom felé, hogy a plébánia előtt tanácskozzák meg, ha valami tennivaló lenne.

A fiatal földesúr hazaérkezése világraszóló esemény volt a szemükben, hiszen csaknem az egész község a Dombaybirtokból élt. Beszélgetés közben a félszemük folyton a plébániára pislogott, hátha meglátják a főtisztelendő urat az ablakban, a másik félszemük meg az átellenben lévő rektori ház kapuját leste, hátha megjelenik benne az öreg tanító. Bárány Sándor rektor úr ugyanis a délelőtti pipáját rendszeren a kapuja előtti lócáján szokta elszívni, s ugyanakkor a plébános úr is kikönyököl az ablakba, aztán úgy kiabálják át egymásnak az újságot, ki mit hallott, vagy olvasott. Ez a délelőtti félóra az, amikor a távoli világ rohanásának szele, két ember beszélgetésén keresztül, megcsapja a falu csendjét.

Most is, mint mindig, a rektor úr csoszogott ki először, keményre tömött pipájával a szájában, a padhoz. Nagy, bozontos fehér feje művészfej volt. Arcának vonásai a folytonos magányban szelidekké

és finomakká csiszolódtak. Meglepetten vette észre az ácsorgó embereket és kíváncsian várta a feléje indulók híradását. Mert valaminek biztosan történnie kellett, hogy dolog idején itthon maradtak.

Alig tettek azonban egy-két lépést az emberek, a plébánia ablaka pattant fel és érdeklődve könyökölt ki benne a főtisztelendő úr. A parasztok megálltak. Most már nem tudták, hogy kihez menjenek. Mert igaz, hogy a plébános úr első ember a faluban, de a rektor urat jobban szerették. A rektor úr okos, szelíd szóval sok mindenre tanította őket, tanácsot adott, törődött a bajaikkal. A plébános úr szigorú, kemény ember volt. Inkább katona, mint pap. A szava még a szószerben is olyan volt, mintha egy egész ezredet kommandírozott volna. Az alakjára is jobban illett volna az egyenruha, mint a reverenda. A parasztok habozásának is ő vetett véget rekedten harsogó szavával:

— No mi az, emberek? Tán történt valami?

Az egész csapat egyszerre a plébánia felé tartott s a rektor úr nagyokat pöfékelve pipájából, mosolyogva nézett utánuk. Majd megtudja ő is a dolgot, gondolta magában. Van rá idő egész nap. A parasztok pedig lázas buzgalommal meséltek el mindent a papnak. A pap hallgatta, hallgatta, azután nem bírta el egyedül a hír rendkívüli súlyát, hatalmas hangjával átkiáltott az utcán:

— Rektor úr, hallja-e?!

— Hallom!

— Nézzen át egy kicsit ide hozzám! Nem babra meg a játék!

Az öreg tanító feltápáskodott és mosolygó szájjal eresztette el a szót a pipafüst mellől. Bizony elhallatszott az is a másik oldalra:

— Megyek no!

S amikor odaért és megtudta a hírt, egyszeribe lángot fogott ő is. Az embereket hazaküldték azzal, hogy majd megmondják nekik, mi lesz a tennivaló. Ketten meg összeültek a parókia ebédlőjében és tanácskoztak. A tanácskozás úgy kezdődött, hogy a plébános úr nagy, kövér öklét belecsapta az asztalba és felkiáltott:

— Na! Mit szól hozzá?!

A rektor csendesen ringatta testét a hintaszékben.

— Semmit. Az egészről nem hiszek el egy szót sem!

A pap szája tátva maradt.

— Nem hiszi el, hogy Dombay Ferenc hazajött?

— Azt igen. De hogy olyan, mint a kísértet, hogy eget a szemé és azzal verte meg a Bogár kutyát, azt nem hiszem el!

— Hát honnanszednék?

— Szóbeszéd! A földesúr messziről jött, nagy utat tett meg, fáradt. Ennyi lehet az egész.

A pap tovább vezényelt:

— Na és most mi lesz? Mit csinálunk?

A rektor arcán újra megjelent a szokott mosoly. Öregesen, jókedvűen válaszolt:

— Addig, amíg nem érkezik meghívás ebédre vagy vacsorára, nem tehetünk semmit. Semmi egyéb dolgunk nincs, mint várni.

A plébános felugrott az asztal mellől és szétvetett lábakkal állt meg a tanító előtt.

— Azt hiszem, igaza van. És ha megérkezik a meghívás?

— Akkor elmegyünk és megesszük a pompás ebédet vagy vacsorát.

A pap haragos lett. Csattogott a szava:

— Ember, ne tréfáljon! Egyébről van most itt szó!

A tanító nagyot nevetett magában, de komolyan felelt:

— Tudom. És nem is fejeztem még be a mondókámat. Másnap aztán összegyűjtjük a falu első embereit és tisztelgünk az új földesúr előtt!

A pap hatalmas teste sétára indult a szobában fel és alá.

— No hálistennek! Egyelőre tehát semmi dolgunk.

— Semmi.

— És mikorra számítja a meghívást? Mára?

— Nem. Ferenc ma bizonyosan fáradt s az első nap a családot illeti meg. Holnap vagy holnapután számíthat a levélkére, plébános úr.

A pap újra megállott az öreg előtt.

— Magának úgy-e tanítványa volt Dombay Ferenc?

— Igen. Én neveltem!

— Milyen ember?

— Olyan fiú volt, akire mindig büszke voltam. Okos és elmélyült. Nagy jártassággal bírt már akkor a filozófiában és apja nyomdokain haladva, passzióval foglalkozott az idegen vallásokkal, különösen a Budhizmussal. A szíve olyan volt, mint az arany. Az agya olyan, mint a beretva.

A pap elgondolkozva járta végig újra és újra a szobát, a tanító meg sűrűn pöfékelte a füstöt a magasba. Megint csak a pap szólalt meg:

— Nos, hát majd meglátjuk.

Aztán, mint akinek nagyszerű ötlet jutott az eszébe, rákiáltott a tanítóra:

— Akar sakkozni?

Az öreg megcsóválta a fejét:

— Most nem tudnék sakkozni. Hemzseg bennem a sok emlék, a rengeteg kérdés. Teljesen hasznavehetetlen volnék.

A pap karonfogta a tanítót és becipelte magával a dolgozószobájába.

— Hát akkor jöjjön és nézze meg a legfrissebb stratégiai terveimet, amivel okvetlenül legyőznénk az orosz bolsevik hadsereget!

Az asztalon hatalmas térkép. Rengeteg apró zászlócskával volt teletűzdelve az orosz birodalom határa. A pap harsogó magyarázatba kezdett. Három hadsereget vonultatott fel a vörösök ellen. Nekiizzadva, felhevülve vezette mind a három hadsereget előre az apró zászlócskával. Ajkáról ömlött az ezernyi katonai műszó. Óriási karjai dühös

mozdulatokkal jelezték az átkarolást, ököllel verte az asztalt, amikor előnyomulást vezényelt és a lábait csapkodta a padlóhoz, amikor az ágyúk pergőtüzéről beszélt. Pár perc alatt vezette le az egész hadjáratot, hadseregeit beletüzdelte Moszkva és Szentpétervár kellős közepébe és napoleoni mozdulattal kiáltott fel:

— Győztünk! . . . Ha az ántánt hatalmak elfogadnák ezt a tervemet, játszva döntenék meg a vörös orosz birodalmat. Nos? Mit szól hozzá?

A tanító csak most ébredt fel gondolataiból. Sietve, akadozva ráncigálta elő a megszokott szavakat:

— Nagyon jó! Kitűnő? . . . Hajaj, mégis csak úgy áll a dolog, hogy nem papnak, hanem hadvezérnek kellett volna születnie!

A plébános nyitott tenyérrel csapott rá az asztalra.

— Ez az! Ezt mondom én is! De meg is nyertük volna a világháborút akkor!

A tanító sietve búcsúzott el. A pap alig várta, hogy elmenjen, futva ment vissza a térékekhez és kétségbeesetten korrigált valamit a hadálláson, mialatt ijedten dörmögte:

— Szent Isten! Ekkora tévedés! Az egész hadsereget megették volna az oroszok! Milyen jó, hogy az öreg rektor számár a stratégiához! Nem vett észre semmit!

VI.

Dombay Ferenc az ebédlő ablakánál állt és figyelmesen nézte az udvaron tolongó embereket. Ebédután volt már. A jókedv hulláma bőségesen árasztott el mindent. Vidáman evickéltek benne lányok, legények . . . Rózsába gyulladt arcok kavarogtak borostás arcok forgatagában és a hangok zürzavarából pajkosan csengett elő a lányok boldog éneke. Virágos rétté változott az udvar.

Az egyik öreg cseléd kezében nyekeregve szólalt meg a harmonika, minden szórakozás csúcspontjaként lobbant életre a tánc és elbódult párok szédültek bele a ritmus örvényeibe . . .

Dombay Ferenc tekintete akadozva szállt emberről-emberre. Elgondolkozva nézett meg mindenkit és magányhoz szokott gondolatai szédülten kapkodtak nyugalom után. Érthetetlen volt előtte ez a tombolás, ez a féktelen öröm. Fájt neki az emberek magafelejtkezése, az élet semmibevevése s a halál gondolatának száműzése. Megrendülve látta meg bennük az állatot és felháborodott lélekkel figyelte a lelkiélet hiányát . . .

Dombayné ebédután fáradt volt, visszavonult tehát szobájába, hogy lepihenjen. Ferencel Katóka egyedül maradt. Karosszékekben ült és nagy figyelemmel nézte bátyját. Reggel óta nem volt képes szorongását leküzdeni és az valósággal reszketéssé fokozódott, valahányszor közel ért hozzá. Hiába leste mozdulatlan arcát, semmit sem látott rajta.

Azok a kőbe keményedett vonások semmiféle indulatra sem rezzentek össze. Sugárzott róluk a kifürkészhetetlenség, a titok.

A fiatal lánynak minden érzéke tiltakozott a közelsége ellen. Valami érthetetlen borzadás taszította el őt Ferentől. Eszébe jutott anyjával való számtalan beszélgetése, erőt vett ösztönein, szeretetre gondolt, arra, hogy vissza kell őt szerezniük maguknak, itt kell tartaniuk, meg kell hódítaniuk, felkelt helyéről és vonakodó lépésekkel ment bátyjához. Szeme követte tekintetét és puha, meleg kezét rátette a kezére.

— Úgy-e szép ez a naiv öröm, ez a féktelen gondtalanság?!

A férfi arca lassan fordult a lány felé s a hangja kongott, mint az érc.

— Szegények! Elfelejtik azt, hogy élnek és hogy az élet nem egyéb, mint út a kapuhoz, aminek a neve halál!

Katóka összerázkódott és elhúzódott.

— Ne félj kishugom. Bele kell törődnünk az élet céljának gondolatába és mi egyéb lehetne a cél, mint az, amit végül mindannyian biztosan elérünk?

A lány halkán válaszolt:

— Mi nem szoktunk foglalkozni a halál gondolatával. A halál gondolata kiöli a mosolyt az emberek életéből.

— Az élet nincs azért, hogy mosolyogjunk. Örülni csak az tud, aki elfelejtkezik az életről. Az öröm a felszínes élet szappanbuboréka, a fájdalom gyöngy a szenvedések tengeréből. Ezek az emberek nem élnek igazi életet.

Katóka újra közel lépett a bátyjához.

— Mesélj valamit az életről.

— Nincs mit mesélnem az én életemről... Egyik fűszál olyan, mint a másik a rengeteg réten. Egyformán éri mindegyiket a nap és minden szál fölött egyformán suhan el az élet emberi mértéke: az idő.

A lány megborzongott.

— Minden, amit mondasz, olyan különös. Valahonnan mégis csak magaddal hoztad ezeket a gondolatokat. Hol tanultad őket?

— A magányban.

— Ki tanított rájuk?

— Az elmélkedés.

— Nem voltak társaid? Mestereid?

— De igen. A csend, a szenvedés és az önmehtagadás!

— Ne haragudj Ferenc. Nem értelek.

— Nem baj kishugom. Az ember igazán csak akkor érthet meg valamit, ha nemcsak az agyával, de a lelkével is érti.

Hosszú mutatóujjával kimutatott az ablakon az udvarra.

— Ezek az emberek olyanok, mintha már nem is volna lelkük.

— Ferenc, hogy mondhatod ilyet?

A férfi csendet intett.

— Várj. Megpróbálom. Figyelj ide. Az öreg Andrást hangtalanul fogom szólítani. Ő talán meghallja, mert már öreg. Az öregség elkésve bár, de rávezet mindenkit a lélek útjára.

A szobából mintha mindent kiszorított volna a csend. Az idő cselédje: az óra végnélkül kopogtatta ki benne ritmusát és Dombay Ferenc arcán sugárzó erővel ült ki az akarat. Katóka ijedten vette észre, hogy az udvaron az asztal mellől zavartan emelkedik fel András. Tétován néz körül, tanácstalanul figyel valamire, azután mintha megértette volna, habozás nélkül indul neki a háznak és csoszogó lépése már behallatszik a szobába a folyosóról. Pár pillanat még, kerges tenyere ráfonódik a kilincsre és nyomása alatt felnyílik az ajtó. Ferenc feléje fordult.

— No mi az, András bácsi?

— A tekintetes úr szólított. Parancsol valamit?

— Csak azt akartam kérdezni, hogy érzed magad? Kedvedre van a mulatság?

Kettésimitotta bajuszát az öreg és derekát kifeszítette a megtiszteltetés.

— Köszönöm alássan. Még egy-két ilyen napot kívánok az életembe és boldogan halok meg.

— Jól van András bácsi. Mulass csak tovább.

Az öreg cseléd zavartan távozott. Katóka messze húzódott bátyjától és félelemmel nézett rá.

— Istenem, hogyan csináltad ezt?

Megnyugtató szóval fordult a férfi a lány felé.

— Nem boszorkányság ez kishugom. Ott, ahol én éltem, ezt nagyon sokan meg tudják csinálni. A léleknek nincs szüksége szavakra. Hangtalanul szól. Csak el kell távolítani útjából az egyetlen akadályt: a test ellenállását.

A lány csodálkozva nézett bátyjára.

— Neked akkor félelmetes erő van a hatalmadban!

— Itt köztetek ez valóban ilyen különös erőnek látszik. Lényegében pedig nem más, mint a lélek élete!

A lány tiltakozva szállt szembe.

— De hiszen a mi lelkünk is él!

A hang most énekelt, mintha az égből harsogott volna alá:

— A ti lelketek is él, az igaz! De a ti lelketek rab!

Katóka visszaült a karosszékekbe és kezébe temette arcát. Bensőjében olyan zürzavarban hemzsegték a gondolatok, hogy értelme tanácstalanul vergődött közöttük. Egy ideig szürke gomolyagban kavargott minden. Szomjas öntudata nem tudott belekapaszkodni semmibe, ami megindította volna bénult gondolkodását. Rémülten látta ezt a reménytelen vergődést és egyre nagyobb ijedtséggel kapkodott segítség után. Érezte, hogy anyja nem fogja elbírní ezt a titokzatos nyugtalanságot. A félelem megemészti erejét. Rajongó szeretetét halálos rettegéssé fogja

változtatni a misztikum. Boldogan lélegzett föl, mikor gondolataiban hirtelen megjelent Bárány Sándor, a ház öreg barátja. Állandó mosolyban fürdő arca megnyugvást sugárzott és bölcs szavai segítséget ígértek. Utána döngő, katonás léptekkel nyomult öntudatába a plébános. Energikus öklét indulatosan szoritotta össze, minden pillanatban készen arra, hogy belesapjon az asztalba. Katóka valahogy megnyugodott, felemelte fejét és bátyjára nézett. Az ott állt most is az ablaknál és feléje fordulva csaknem élettelenül merült el gondolataiban. Azután összerendezte.

— Nem kell félned, Katóka. Anyám előtt titkolni fogom ezt az erőt. Uralkodni fogok magamon. Öreg tanítómesteremmel pedig magam is érintkezésbe akarok lépni. Sokat gondoltam rá az utóbbi idő alatt. Biztosan jó hatással lesz rám, ha elbeszélgetünk. A plébánost nem ismerem. Azóta került ide. De ahogy a gondolataidban megjelenni láttam, inkább katona, mint pap.

Katóka arcán egyre nagyobb tért foglalt el a rémület. Szeme kerekre tágult, szája remegve nyílt ketté, azután nem bírta tovább, teljesen hatalmába kerítette a borzalom, felsikoltott és felugrott helyéről.

— Ferenc! Ferenc! Nem bírom! Félek!

Azután leküzdhetetlen erővel tört fel belőle a zokogás és mintha kergették volna, kiszaladt a szobából.

VII

Vacsoraidőig senki sem látta Ferencet. Dombayné kereste szobáiban, az udvaron, a kertben. Kérdezősködött felőle cselédeinél. Csak annyit tudott meg, hogy az erdőbe látták menni. Nem tehettek egyebet, vártak. Katóka egész délután a hatása alatt állott. Alig szólt. Az anya folyton a fiáról beszélt. Idegenszerűnek látta ő is, szorongó hatással volt ő rá is, mégis tele volt bizakodással, reménnyel. Nem látta olyan veszedelmesnek a helyzetet, mint ahogy elképzelte. Lelkébe vágott neki is az idegen gondolatokban fejlődött élet szuggesztív ereje, az ismeretlen erők közelségének visszataszító varázsa, mindenben diadalmaskodó anyai gondolkodása mégis megoldhatónak talált mindent. Ferenc majd lassan rászokik újra az életre, megerősödik a teste, formát kapnak a tagjai és gondolatai is lassan visszatérnek a rendes kerékvágásba. A fő, hogy itt van. A többi az ő dolguk. A szeretet munkájában maga mellé veszi majd az öreg tanítót és talán a plébános energiájának is hasznát tudja venni. Katóka anyja figyelmébe ajánlotta a nemrég környékükre került fiatal körorvost: Justh Dezső doktort is. Nagyon okos, felvilágosodott ember, biztosan segítségükre siet, ha szükség lesz rá.

— Igazad van, Katóka. Komoly, rokonszenves fiatalember a doktor. Baj azonban, hogy hetenként csak kétszer jön a faluba, nem él köztünk. Mégis csak idegen.

— Meghívhatjuk ebédre, valahányszor a faluban tart rendelést. Ki tudja, anyuskám, hátha rászorulunk még? Így mégis csak hozzánk melegszik.

Az anya meglepetten nézett lányára.

— Katóka, mire gondolsz?

— Semmire. Egy orvos mindig jó, ha kéznél van...

Az anya keze meleg simogatással szaladt végig a lánya fején. Arcán előmlött a jóság mosolya.

— Kislányom, tetszik neked a doktor?

Katóka szeme ajtót nyitott az anya tekintete előtt a lelke mélyéig.

— Tetszik, anyuskám.

— Jól van, kislányom. Meg fogjuk hívni.

Ferencet a sötétség vezette haza. A vacsoránál a pohár tej és egy szelet pirított kenyér elfogyasztása közben elmesélte, hogy felkereste az erdőt, visszatért lelke a multba és emlékei olyan erővel éltek, mintha eltűnt volna a tizenöt esztendő. Dombayné arcára kiült az öröm s boldogan pillantott lányára. Katóka sápadt volt és merengő. Halkan szólt bátyjához:

— Voltál apa sírjánál?

A férfi gyorsan, meggondolatlanul felelt:

— Minek? Mikor vele jártam az erdőt? És átbeszélgettem vele az egész délutánt?

Katóka megborzadt. Dombayné csodálkozva nézett fiára.

— Mit mondasz Ferenc? Beszélgettél apáddal?

A férfi arcán csak egy villanásig suhant át a harag önmaga iránt, azután bocsánatkérőleg pillantott Katókára s a következő pillanatban nyugodtan felelt:

— Igen. Az emlékeim olyan erősek voltak, hogy úgy éreztem, mintha apa velem lett volna. Hiszen ebben nincsen semmi, úgy-e?

(Folytatása következik.)

Büky György.

A XVIII. század irodalma.

Pintér Jenő Magyar Irodalomtörténete. Tudományos rendszerezés. Negyedik kötet: *A magyar irodalom a XVIII. században.* Bpest. 956 l. A M. Irodalomtörténeti Társaság kiadása. Ára : 50 P.)

Nemcsak a magyar irodalomtudománynak, hanem a művelt köztudatnak is régi vágya, hogy szellemi életünk írott emlékeinek *egy* rendező kéztől származó, lehetőleg teljes, kritikailag megbízható, történeti áttekintésében gyönyörködhessék és belőle okuljon. Ez a, több érdemes, de töredékes kísérlet után még mindig kielégítésre váró óhaj Pintér Jenő 1930 óta megjelenő művével egyre gyorsabb ütemben közeledik a teljesüléshez.

A nyolc kötetre tervezett tudományos rendszerezés legújabb kötete a magyarországi irodalmi műveltség XVIII. századi emlékeinek kritikai ismertetését foglalja magában. Voltaképpen többet nyújt, mint amennyit címe ígér, mert főtárgyán kívül bőven szól a hazai latin nyelvű költészetéről és tudományosságról is, sőt az egykorú nemzetiségi (német, tót, oláh és szerb) irodalom állapotát sem hagyja figyelmen kívül. Ez a pótlék szokatlan jelenség irodalomtörténetünkben, a tárgyi egységnek azonban nincs kárára, mert a jelzett szakaszok a mű végén kerülnek szóba, s ott a «visszapillantás» keretében lehetővé teszik az egyidejű jelenségek összehasonlító mérlegelését.

A hatalmas munka az állami és művelődési élet kiemelkedő mozzanatainak bemutatásával kezdődik. Már itt feltűnik a szerzőnek a jellemző vonások iránti kiváló érzéke. A még rendi tagozottságú társadalmi osztályoknak, az iskolázásnak, a sajtó helyzetének, a színészetnek, az írói törekvéseknek mély távlatú rajza a könyv egyik legérdekesebb része. Olyan ez a 112 lapra terjedő szakasz, mint egy sokszempontú, sűrített művelődéstörténet, tele a szellemi élet kialakulását vagy akadályait megvilágító esetekkel és adatokkal.

Mennyire beszédessé válik pl. e «nemzetietlen»-kor bizonyos irányú némasága a szerző színes, konkrét példákra hivatkozó előadásában. Mária Terézia uralkodása idején — olvassuk egy helyütt — «Péchy István, sármegyei nemes úr, azt találta írni egyik kéziratot latin értekezésében, hogy a magyarnak még nem rozsdásodott kardja hüvelyében. A nem is egészen tökéletes eszű embert elfogták, mint lázítót és felségárulót, Kassán jobb keze megcsonkítására és halálra ítélték; azután mégis megkegyelmeztek neki s 1770-ben bebörtönözték a gráci várba». Ahol a szabadabb véleménynyilvánítás ily következményekkel járt, nem csoda, ha az irodalom nemzetietlen színűnek látszik.

Hasonló nyomatékú adatokkal gyakran találkozunk más vonatkozásban is. Nem utolsó ezek között az elsődleges jelenségek pontos megállapítása sem (az első hírlapok, a pályadíjak első nyertesei, az első színműelőadások stb.). Ezekből tudjuk meg pl. azt az érdekes dolgot, hogy Pest legrégebb színpada a piaristák belvárosi galambutcai, ma is meglévő házában volt. Itt avaták fel színházukat az első kegyesrendi tanárok 1719-ben... A megnyitó előadás darabját Puhóczy Márton írta latin nyelven Zokoniusz címmel. Tárgya

egy indiai király megtérése a keresztény hitre . . . stb. Hatásos és a fejlődés fokozatosságát itt-ott jól szemléltető eljárása a szerzőnek, hogy már az olvasóközönséget is számontartja. Jellemző e pontra nézve a Magyar Hírmondó (1780) c. pozsonyi újság előfizetőinek statisztikája. A foglalkozásszerinti egybeállításból kitűnik, hogy a legelső magyar hírlapnak megjelenése évében kb. 300 előfizetője volt s a lapból Pestre mindössze 11, Szegedre pedig csupán 2 példánya járt.

Elvontabb kérdést érintenek, de szintén a legújabb tudományos búvárlatok ismeretére vallanak az írói törekvésekről szóló sorok. Ezek szerint «a francia felvilágosodás racionalista filozófiája s a mellé sorakozó rokokó játsziság a XVIII. század lelkiességét kozmopolita megvilágításban mutatja, míg ebbe az optimista világba bele nem kapcsolódik a világfájdalom romantikus hulláma. A klasszicizmusra való törekvés a század második felében egybetalálkozik a régi magyar népies hagyományokkal, a dekoratív rokokó összekeveredik a preromantikus jelenségekkel. A stíluskeveredés általános, a költők mohón keresik a különféle ízlésirányokat».

A művelődési viszonyok e tartalmas áttekintését a közérdekű és szépirodalom anyagának bemutatása követi, részint nagyobb egyéniségek (Mikes, Faludi, Bessenyei, Gvadányi), részint ízlésirányok és műágak (magyaros, deákos, franciás, németes költészet — regény- és drámairodalom) szerint elkülönítve. A latin nyelvű emlékek beható tárgyalása után a könyvet («nehány tanulság» címen) a század szellemiségére utaló reflexiók zárják be.

Az anyagfeldolgozás s a velejárá tudós felszerelés kettős tagoltságú. Az egyes fejezetek nagyobb betűs része foglalja magában az író-egyénségek és alkotások folyamatos ismertetését s a tudomány mai állásának megfelelő értékelést; az apróbetűs rész pedig a főszöveg alapjául szolgáló vagy azt megerősítő adatokat, véleményeket és a további érdeklődés kielégítésére szolgáló könyvészeti útmutatást. Mindkettő úgy előadás, mint tárgyi megbízhatóság tekintetében magán viseli a legnagyobb gondosság jegyeit.

Külön említést érdemel az irodalmi tények folyton egymásra vonatkoztatott tárgyalása. A szerző néha még az egészen jelentéktelennek látszó kapcsolatokra is ügyel. Bessenyei György Debrecen siralma c. verse mellett pl. nem mulasztja el megjegyezni, hogy a kiváló testőr-író műve kéziratban maradt, de Szűcs Sára debreceni hajadonnak ugyancsak az 1802. évi debreceni tűzvészről szóló ponyvairása kevéssel az eset után megjelent nyomtatásban.

Az is növeli a könyv érdekességét, hogy belőle az irodalmi folytonosság útja nemcsak tárgyi, hanem személyi irányban is nyomon követhető. Így tudja meg az olvasó, hogy a XVIII. század jó magyar érzésű költőjének, Orczy Lőrinc bárónak egyik dédunokája — Czóbel Minka személyében — ma is él s érdemes őse példájára szintén a költészet terén jeleskedik. A mindenre kiterjedő figyelem további jele, hogy helyenként még az újabb szépirodalom oly alkotásai is megvannak említve, melyek a magyar művelődés úttörőinek emlékét örökítik meg. A tághorizontú látás mellett becses vonása a műnek, hogy benne, különösen az egyes életűnek méltatását erős szociális érzés irányítja.

Módszer dolgában a munka nem szorul bővebb leírásra, mert kisebb terjedelmű előzményeinek közkezen forgó kiadásából eléggé ismeretes. Viszont amiben eltér a régebben megszokott eljárásomtól, az már szövegátvétel az első kötet megjelenésekor (*Napkelet*. 1930.). Tudvalevő ugyanis, hogy Pintér a nálunk hagyományos, elsősorban a tények és jelenségek pontos megállapítására törekvő s azokat kapcsolásaikkal együtt jelentőségükhöz képest hang-

súlyozó, rendszerező irány híve. Álláspontja azonban nem azt jelenti, hogy nincs tekintettel a különböző szellemi áramlatokra. A szükséghez képest mindig utal rájuk, csak nem oly kizárólagossággal, mint egyes metafizikai irányok kisebb, tanulmányyszerű kísérleteiben tapasztalható. Ez azonban a jelen esetben nemcsak hogy nem baj, hanem egy teljesség dolgában *elsőnek* tekinthető összefoglalástól nem is kívánható. Egyelőre elégedjünk meg annak megállapításával, hogy mink van, mit tudunk róla és mit ér; aztán jöhet a még szélesebb körre pillantó szintézis. Addigra talán az újabb irányok bizonytalanságai is megszűnnek. Hiszen a legdivatosabbnak egyik cikkírója nem régiben vallotta be, hogy az új iránynak még szabatosan megfogalmazott elmélete sincs; másfelől az is ismeretes, hogy a legutóbbi Budapesten tartott első nemzetközi irodalomtörténeti kongresszus résztvevői sem tudták a vitás pontokat kiegyenlíteni.

Közben ne feledjük, hogy a még Toldy Ferencről vállalt kezdemény annyi évtized leforgása óta csak most talált méltó folytatóra; pedig a vállalkozást az erre illetékesek már 1871-ben oly fontosnak tartották, hogy javaslatukra az országgyűlés négyezer forint évdíjat szavazott meg a jeles tudósnak nemzeti ajándékkul és nyilván azért, hogy egész erejét a kitűzött feladatnak szentelhesse.

Ily körülmények között valóban csak hálás elismeréssel vehetjük tudomásul, hogy a maga nemében eddig legteljesebb s a magyar tudományosságra nézve felbecsülhetlen értékű rendszerezés egy lépéssel ismét közelebb jutott a befejezéshez: újabb dicsőségére nemzeti kultúránknak és újabb levéllel gazdagítva szerzője koronáját.

V. M.

Magyar legendárium. Eredetiekből fordította *Tormay Cecilia*, fametszetű képekkel *Molnár C. Pál* díszítette. Budapest, Egyetemi nyomda, 1931. 4°, 134 l. — Oly kevésszer történik meg, hogy könyvek belseje és külseje ideális összhangba kerüljön egymással. Habent sua fata libelli: ez az öreg mondás nemcsak a foliánsok vándorlására vonatkozik, hanem őrt áll azoknak keletkezésénél is. Kincses mondatok, lelkettestet üdítő sorok olykor durva papírról, nyers betűk ablakából tekintenek az olvasóra, míg selejtes, vásári gondolatokat pompázó burokhöz segít a kiadói önkény. A tündéri szép királykisasszony rongyokba burkoltan gubbaszt, de a gonosz mostoha arannyal átszótt brokátban kevélykedik.

Tormay Cecilia Magyar legendáriuma is Hamupipőke volt első kiadásában. Ám az írott betű szépsége néha eredményesen követeli jogait. Így történt, hogy a széles körökben való terjesztésre szánt, olcsóbb kiadás mellett most egy másik is napvilágot látott s ezzel az új, remekbe készült

művel kapcsolatban valóban szó lehet a belső és a külső ideális összhangjáról.

Idestova ezer esztendő távolába visznek vissza a megújított betűk. A legendák ájtatosan rótt, tiszta sorai mögül az alakuló Magyarország körvonalai tetszenek ki. Látjuk az első szent királyt, akit a kései Pelbárt atya kicsinytestűnek, de nagylelkűnek nevezett. Feljegyezték róla, hogy sohasem mosolygott, hisz dolga elmondhatatlanul sok, gondja emberfeletti nagy volt. Egyházi és világi organizáció az ő szavára nőtt ki a földből, néki kellett a pogányság futóhomokját a hit ákacosával megkötni. Kemény, markáns alakja mellett, mely a román katedrálisok zord gonddal faragott apostolaira emlékeztet, fiának lehelletfinom kontúrjai halványabbak. Az égő munka, a térítés és térítő viaskodás idején Szent Imre lénye szinte valószínűtlennek tűnik inkább fel, a középkor őszének kolostorokban ájtatoskodó, realitásoktól elszabadult, átszellemült barátaira emlékeztet. Harmadiknak a velencei barát csatlakozik hozzájuk,

Gellért, a «kis mérges olasz ember, tele jóssággal, ésszel és lelkesedéssel». S a három fényes csillagot az emberi nagyság s a típusbeli változatosság mélydús sorozata veszi körül. Ott van Gizella, a jóságos királyné, ki a veszprémvölgyi görög apácákkal aranytól súlyos egyházi ruhákat hímez, a Bakonybélen dolgozó thüringiai Günther vagy Bonipert pécsi püspök, akit a messi Chartres-ban lakó Fulbert tanult, példás embernek nevezett s a Zobor hegyén lakozó lengyel paraszt, Zoerard, a nagyhirű remete.

Ezzel az idővel, ezekkel az emberekkel ismertet meg a Magyar legendárium, mely mintha kézenfogva vezetne a kolostorablakhoz, hogy kitekintsünk rajta az erdők sűrűjébe, a virágos vadonba. Szent István király vonul seregével az ablak alatt, mellette Hunt és Pázmán vitéz táncoltatja lovát, csatába mennek Koppány, a tar Szerind fia ellen. Vagy talán béke idején a sápadt Szent Imre lovagol arra, amint kíséretével vadászni indul. Éjjel kocsizörgés hallik, Szent Gellértet rázza a szekér, ki tudja, keresztelni megy-e, vagy a pesti rév felé igyekszik, hogy elnyerje a vértanuság palmaágát.

A Magyar legendárium írói, kiket az előszó oly találóan nevez eltakart arcú névtelen barátoknak, évszázados messzeségű írásaikban is frissek, ízesek, érdekesek. Önmarcangoló kritika és spekuláció nem törli le gondolataik himporát, írásuk darabos és egyenes, mint némely igaz ember beszéde. Tormay Cecilia kiváló munkát végzett azzal, hogy magyar nyelven megszólaltatta az ódon szövegeket; hogy mily nagy munka volt ez, azt csak azt tudja méltányolni, aki valaha romlott latin-ságú középkori szövegek fordítását megpróbálta. Különösen szerencsés óvatos archaizálása, mely mindig régi magyar szövegek megfelelő analógiái alapján áll, nem esik azokba a szertelenségekbe, melyek ilyféle műveket olykor olvashatatlaná, illetve kisilla-

bizálhatatlanná tesznek. Nemesveretű és zengzetes magyar nyelv az, amelyen megszólal, a régiség úgy díszíti, mint régi zománcos aranykelyhet a vörösen égő patina.

Molnár C. Pál fametszeteinél keressve sem lehetett volna jobbakat találni a mű illusztrálására. Külön meg kell említeni, hogy ezek a fekete-fehér képecskék tudatosan anakronisztikusak, ami külön bájít ad nekik. Szent Gellért püspöksüveggel a fején alszik az ágyban, a történetek nagy része akkor még ismeretlen gótikus interieurokban játszódik le. Szabad volt megtennie, mint ahogy a régi festők sem törődtek a történelmi hűséggel. Molnár C. Pálnak a hangulat minél mélyebb és tisztább kifejezése a fontos.

A könyv szövegével, illusztrációival, szellős tükrével, sárgás papírával, pirosan nyomott iniciáléival, szép betűivel, mesteri tipografiájával és archaizáló félpergamentkötésével az utóbbi évek legszebb magyar könyve.

G.

Kozma Miklós: Egy csapattiszt naplója. (Révai-kiadás.) — A gazdag háborús irodalomnak szembeötlő hiánya volt eddig, hogy csapattiszt nem írt még könyvet a háborúról. Sokan hangsúlyozták Kozma Miklós úttörő érdemét ezért bírálói közül. De az irodalmi bíráló szemében elsősorban az a fontos, jó-e a könyv, nyert-e vele az irodalom? Mindegy, ki írta, milyen minőségben írta; jót teremtett-e, erre kell felelnünk. Aki élete legmozgalmasabb szakaszában, örökös halálharcban így papírra veti érzéseit, ennyi tisztánlátással, önuralommal, ilyen stílus-készséggel és a tartalmi bőség ekkora változatosságával ír, az *adott* az irodalomnak és nevet emel magának. Harminckét harctéri notesz feljegyzéséből alakult ki Kozma Miklós harminchatíves pompás könyve, mely akár történelmi kútfőnek is használható lesz, annyira átfogja az egész világ-

háborút és annyira a maga köre igaz sorsát nyújtja. Napló és a valóság regénye azzal a bonyolítással, mellyel a háború fonta alakjainak, mindnyájunknak különös négy évét. Ragad magával az olvasása, hiszen ismerősöket kapunk a könyvből, kiket nyomom akarunk kísérni mindvégig, mert az író annyira lelkünkbe gyökereztetten őket, hogy izgalom él bennünk értük még sokáig a napló elolvasása után is.

A regény életvezette alapanyagába csillogó mozaikként apró rajzokat, kerek és megkapó elbeszéléseket, szívünkkel harangozó képeket tüzel bele a szerző, melyek önmagukban is az irodalmi kispasztika remekei. (*A remetei karácsony; A wassileui szép napok; Káplár Varga cserkeszt fog; Kozákhistóriák; Luck, a katonaváros; Bukovinai emlékek; Egy háborús szerelem története; Rózsatűz; Az utolsó lovas-kivonulás; A magyar paraszt: a tett művésze; Huszár Béndeg tréfája; Tábornokok Rózsikája; Asiágó, a romváros; Gelatina esplosiva; Megyek a gyerekekhez*). Csak azokat sorolom fel hirtelenében, melyek legjobban megragadtak; rajtuk kívül még sok ilyen trouvaillé van a könyvben; ha pusztán az írásnak szenteli magát Kozma Miklós, évekig mint kitűnő novellista élhetne belőlük. Regénytémát, sőt darabtémát nem egyet találtam közöttük.

Valami különös, tömör publicisztika szövődik sokszor a szépíró fény-szórójával és sorstárs szívével megformált részek mögé. A katona tanulságai ezek; tettek, sikerek és eleven hűsben vájkáló szomorú tapasztalatok után. A huszártiszt alakja a magyar közönség mai elgondolásában nem az, aminek Kozma mutatja itt bajtársait; a háború utáni irodalmi, főleg színpadi levendularomantika veszedelmesen az operettfigurák felé vitte a huszárt s a felnövő új nemzedék furcsa, zavaros sápet alkotott róla. Elegáns, üresfejű sarkantyúpengetőnek, pezsgőspohár-üritgető világfinak tevődött így meg

sokak lelkében a huszártiszt. Ez a könyv a modern magyar huszárt írja meg, akinek korszerű műveltsége, az élet minden kérdésére jól kialakult, adatokra és tapasztalatokra alapított véleménye van. Huszárapoteózis az *Egy csapattiszt naplója*, de emellett élesszeműen állapítja meg, hogy a «magyar harcias nép, de nem katonanép». Ezt az igazságot nem mondta meg ily egyszerű világossággal senki. A Remarque-féle katona és háborúellenes regényeknek nincs olyan érvük, amit meg ne találánk Kozma Miklós-nál. Mennyire mások azonban ezek a magyar huszártiszt naplójában! A tárgyilagosságnak, szenvedélytelenségnek egyszerű komolysága ad nála mindennek hangot: «Az átfázott éjszakák, az orosz szél csontig járó zenéje, a mocsárlében és esővízben való heverés, a koplalások, a megbutulásig tartó menetek, az örökös éberség, álmatlanság és a harcok idegizgalmai a háború képéhez éppen úgy hozzátartoznak, mint a víg, kellemes vagy dicsőséges napok». A háború az emberekbe nevelt igazságok meghazudtolása, sőt keresztrefeszítése és alig adódhatnak emberibb, igazibb, irodalmibb sorok az emberiségnek erről az örületes betegségről, mint Kozma tizenegyedik noteszének szörnyű tépelődései. Az emberiség egyetemes érdeke és az egyes embercsoportok részleges érdeke között tátongó kettéhasadás tépi két félre az írókat, az egyetlen embert; ellentétbe állítva benne a gondolkozó férfit és a parancsot végrehajtó huszárkapitányt ezeken a lapokon.

A belső- és külsőpolitika kérdéseiben megrázó tisztánlátásról tanuskodnak ezek a fronton íródott feljegyzések. Egy-két mondatos kemény megállapításaikat azóta világesemények igazolták, a harctér tintaceruzája jól jövendölt Kozma Miklós kezében. Ön-kénytelenül is felvetődik a bírálóban az a kíváncsiság, hogy országunk mai harcvonalain, a megélhetésért való

rohamokban mit írna az a tintace-ruza?

«A csapat csak egy kis jóakaratot és elismerést szeretne látni, de gyakran csak önzést és húzódozást tapasztal», írja egy helyen Kozma és nem titkolja, hogy a hátululók miatt van ez így. Figyelmeztető ez ma, a legkorszerűbb figyelmeztető: a munka harc-vonalán van nagy baj a hátululók rövidlátása és nemokulása folytán. Ma fordítva van: akkor a frontharcosok voltak kevesen és a hátululó katonák tengernyien, most a kevés hátululók akar mindent és miattuk borul fel a munka frontja, melyre nem juthatnak be elegendő. Négy igen keserves magyar esztendő tanulságaiból nem szabad mellőzni semmit. Jókor jött ez a könyv, hogy megrázzon bennünket és szemünkbe tárja: hogy egyszer már miért és hogyan estünk össze!

A könyv előadásmódja az igazi író tollából készült riportremeklés lendületét mutatja. Valójában ez is az *Egy csapat tiszt naplója*, nagyarányú írói riport a világháborúról. Korszerű, izgalmas, mély és problémákat görgető műfaj. Ezért nem illik bele a rutének-ről és oláhokról szóló néprajzi leírás, mely bátran elmaradhatott volna. Hiba az idegen nevek helytelen írásmódja, különösen az orosz neveknél; *Sevcsenkót* például, a kisoroszok legnagyobb költőjét nem szabad németesen «Schewtschenko»-nak írni, *Saskevicset* sem «Schaschkewitsch»-nek, az olaszban Via Septembre-t sem szabad a helyes Via *Settembre*, vagy gelatina exploziva-t a helyes gelatina *esplosiva* helyett használni.

Csupa eredetiség, jóízűség Kozma stílusa; látszik, hogy noteszei tül-nyomórészben dunántúli huszárok közt készültek. A jóízűség néhol a katonás szókimondás pongyolaságába csap át, de ez a pongyolaság is helyénvalónak ízlük, annyira eredeti. A rapszódikus odavetésekben került az ilyesmi papírra, kár lett volna ezt az életszerű-

séget utólag bágyadtá csiszolgatni. Az egész könyvön valami sajátságos bátorság vonul végig, ennek a bátorságnak, azt mondhatnám, bizonyos, minden tudálékosságtól, nagyképűségtől vagy ránkent kultúrmáztól mentes, különös bája van. Talán az, amit az egészség, talpraesettség jellegzetességének bámulunk meg tehetséges és kedves, de nem agyondifferenciált emberekben.

Magyar fajszeretete felette érdekes megállapításokat tetet vele fajtánk életkérdéseiben és megható a lelki-közösségek az az öntudatlan kidomborítása, melyben a hadbavonult magyar úr és magyar paraszt mindvégig együttélt. Tisztek és huszárok megrajzolásában ez a teljes fajtaközösség vezette Kozma Miklós ceruzáját, ezért tudott ennyire szépen, ennyire közvetlen bájjal írni. *Kilián Zoltán.*

A Szent István-Társulat három új könyve. *Blaskó Mária: A csillagok leánya.* A szerző elbeszélésnek nevezi munkáját, amelyben magyarországi Szent Erzsébet csodálatos életét egy romantikus történet laza keretei közé illesztve mondja el. Szent Erzsébet magasztos alakja, önfeláldozó életének a holt betűkön is átsugárzó varázsa oly erős és magával ragadó, hogy a többi alak erőtlenségét, mondvacsinált szereplését is inkább ennek akarjuk tulajdonítani. Mennyivel különb lehetett volna ez a könyv, ha a szerző életet tudott volna adni Gyula diák, Klingsor, Ofterdinger, Farkas, Dávid és más epizodisták elejtett alakjának, ha az elnagyolt dalosverseny és bizonyos lírai közhelyek helyett megrajzolja az akkori Thüringia és Wartburg korszerűen élő képét, és a könyv levegőjében, de főleg nyelvében megéreztetni velünk annak az elmúlt világnak az ízét! De mindezekről a hiányoktól eltekintve, Szent Erzsébet megelevenített alakja, csodatettekben gazdag, áldozatos élete, amelyhez min-

dig mélyeséges áhitattal nyult a szerző, oly megrázó és egyben felemelő, hogy még közömbös lelkek sem olvashatják el e munkát megindultság nélkül. A könyvet Jaschik Álmos szép rajzai díszítik.

René Bazin: *A Szahara szíve.* Charles de Foucauldról, a kereszténység egyik újkori hősről szól ez a könyv. Voltaképen életrajz s mégis több annál, mert a lélek mélyeséges területeit járja be és úgy rajzolja meg egy ember külső és belső életét, hogy az világító példája lehet a hit ösvényéről a kételkedés és hitetlenség sötétjébe került tévelygőknek. Foucauld, noha vallásos nevelésben részesült, maga is hitetlennek mondja ifjúkori életét. Katona lesz, Afrikába kerül és ugyan-csak világfi módjára él. Mivel ezen az életen nem akar változtatni, elhagyja a hadsereget. Később felfedező utakat tesz Afrikában és két olyan könyvet ír, amelyek tudományos körökben méltó feltűnést keltenek. De a kielégítetlenség tovább is gyötri. Életével nem tud mitévő lenni. Magányba vonul s szerzetes lesz. Tíz évet tölt el a Szentföldön, majd pappá szentelik s ekkor Algerbe megy, ahol remeteként él tuarégek, arabok, négerek közt. Nem prédikál, de cselekvő szeretetre tanít és szeret. Az egykor gazdag francia világfi Krisztus legszegényebb szolgája lesz a szó legteljesebb értelmében. Évtizedekig él magányában s nem érzi, hogy áldozatokat hozott volna. Imádságai mellett lefordítja a bibliát, megírja a tuareg szótárt, összegyűjti az ottani népdalokat és a néppel érintkezve, mind beljebb viszi a Szahara szívébe a missziós gondolatot. A világháború alatt fellázadt tuarégek ölték meg. Úttörő volt, apostol s amint a szerző írja: az irgalom és az eljövendő üdvösség jegyében jött és áldozta fel magát Afrikában.

A kötethez térkép van mellékelve és sok fénykép mutatja be Foucauld remeteségét és működése területeit.

Dr. Kalmár Gusztáv: *Küzdelmek a fehér halál országában.* A sarkkutatások történetét foglalja össze könyvében dr. Kalmár Gusztáv bencés tanár. A sarkvidéki utazók sorát a massiliai (marseillei) Pytheas-szal kezdi, aki Kr. e. a IV. században indult hajójával a hyperboreusok meglátogatására, de a Shetland-szigeteken tovább nem mert északra menni. Azután az írek, nor-mannok, frizek, majd az angolok és a hollandok következnek. Elénk tárulnak mindazok a hősiességek, szenvedések és áldozatok, amelyekkel az emberiség a sarkok fölfedezéseért fizetett. A kitűnően összeállított munka első kötete Nansen diadalmas útjával végződik. A második kötet, amely a XX. század sikeres viaskodásait írja le a sarkvidékeken, jövőre jelenik meg. Dr. Kalmár Gusztáv könyve kiválóan alkalmas ismeretterjesztő az ifjúság számára.

m—gy.

Genthon István: *A régi magyar festőművészet.* (Vác, 1932.) Régi művészeti kultúránknak a nagyközönség előtt alig ismert területére vezet ez a könyv, midőn az első összefoglaló áttekintést adja gótikus szárnyasoltáraink festészetéről. A XIV—XVI. századi magyar táblaképfestészet emlékei mindenkor mostohagyermekai voltak a kutatásnak. Nagyon érthető a szerzőnek az a megállapítása, hogy az anyaggyűjtésnél átrostálatlan műemlékek tömegével, de óriási hézagokkal is, téves adatok erdejével állott szemben, s munkája megírásakor az eddigi irodalomra csak kivételes esetekben támaszkodhatott. Nem kevesebb nehézség okozója volt az a régi és szívós balhiedelem, hogy középkori festészetünk emlékei, kivált a felvidéki és erdélyi szárnyasoltárok táblái, német munkák, melyeknek nincs szerves összefüggésük a hazai talajjal.

Az előttünk fekvő könyv a magyarság részéről több szempontból is új szellemi birtokbavételt jelent. Az

emlékanyag alapos ismerete, mely eddig közel kétezer képtáblát tart nyilván, nem is sejtett gazdagságot tár az olvasó elé. Annyi rettenetes pusztulás után e gazdagság egyszersmind fogalmat nyújt arról, milyen óriási tömege a műalkotásoknak díszítette templomainkat a török vész előtti időkben. Új birtokbavétel, új és indokolt önmegbecsülést jelent a könyv azért is, mert bebizonyítja, hogy szomszédjaival szemben a régi magyar festőművészet nem szorul háttérbe; kiemelkedő művészyeiségei felérnek az egykorú osztrák festészet vezető mestereivel. A külföldi kutatók beállításával szemben, amely szerint régi szárnyasoltáraink a német és osztrák művészet provinciális termékei, a könyv kellő eréllyel hangsúlyozza, hogy a középkori magyar festészet az itteni helyi talajból sarjadt, s emlékei túlnyomó nagy része magyar földön, helybeli művészek kezéből került ki. Alaptételét pregnánsan így fogalmazza: nem német képek ezek, hanem német hatás alatt fogant magyar emlékek. Ezt a tételt mindenkor a legnagyobb körültekintéssel védelmezi, rámutatva azokra a mélyreható eltérésekre, melyek a magyar táblaképeket felfogásban és stílusban elválasztják a német és osztrák emlékektől. Gótikus festészetünk nemzeti stílussajátságainak keresése s máris több lényeges vonásnak biztos kiemelése a könyv legfőbb érdemei közé tartozik. E vonások szintézise, a nemzeti jelleg mibenállásának végleges megfogalmazása lesz ezután a további kutatások feladata.

A régi magyar képrás (mennyivel szebb ez a szó, mint az újabbban érthetetlen módon annyira felkapott, erősen ujságíró-ízű «piktura» emlegetése!) Genthon könyvében történetileg hat fejezetre tagozódik. A legkorábbi emlékek a XIV. századból származnak s közöttük legfontosabbak Nagy Lajos király máriacelli Madonna képe és a «báti mester» festményei Esztergom-

ban. Zsigmond király korának, a magyar művelődés- és művészettörténet egyik legérdekesebb szakaszának rendkívül jelentős festészeti alkotása Kolozsvári Tamás garamszentbenedeki szárnyasoltára, melyen olasz és német hatás a hazai sajtásokkal együtt határozottan egyéni ötvözetet mutat. A XV. század harmincas éveitől 1460-ig terjedő időt Genthon az átmeneti emlékek korának nevezi s ebbe sorolja Erdély legkorábbi ismert emléket, a prázsmári oltárt, továbbá a bártfai Szent Egyed-templom Szent András-oltárát és az esztergomi Keresztény Múzeum két aranyosmaróti szárnyképét. E nagy és változatos nyitány után, 1460 táján köszönt be a lázas tevékenység kora s megszakítás nélkül tart a gyászos fináléig, Mohács esztendejéig. Két fejezetben, tömött sorban vonulnak fel a XV. század második felének kiemelkedő művészyeiségei: a «jánosréti mester», Magyarországi János mester, a «szepességi Szent Antal-oltárok mestere», Kassai Mihály és a kassai főoltár mesterei, az «apostolvértanuságok mestere» és az Ausztriában működő Mikó János. Az utolsó fejezet a XVI. század két első évtizedéről szól, természetesen a középpontba állítva MS mestert, a régi magyar képrásnak ezt a legnagyobb, európai viszonylatban is kiváltságos egyéniségét. Ennek tárgyalása közben tűnik ki leginkább Genthon biztos jellemző készsége, bár éppen ezzel kapcsolatban jut olyan feltevésekhez is, melyek aligha fognak általános elfogadásra találni. Nagyon vitatható ugyanis, hogy a selmezbányai múzeumnak két szép szobrát, Szent Katalin és Borbála álló alakját s az ottani Szent Katalin-templomban maradt pompás Madonna-szobrot ugyanaz a kéz faragta volna, mint amely a budapesti Szépművészeti Múzeumban, az esztergomi Keresztény Múzeumban, a hontszentantali plébániatemplomban és az északfranciaországi Lille

múzeumában lévő képeket festette. Ugyanebből az okból nem helytálló a selmebányai Szent Katalin-templom főoltárának az a rekonstrukciója, melyet a könyv 103. és köv. oldalán találunk; A képtáblák nemcsak méretbeli eltéréseik miatt, hanem azért sem tartozhattak ehhez a főoltárhoz, mert egyikük sem ábrázol Szent Katalin életéből vett jelenetet.

A gondos anyaggyűjtés, szigorúan módszeres feldolgozás s a nemzeti jelleg és idegen hatások elfogulatlan, tárgyilagos fejtegetése, egyaránt a könyv tudományos értékét bizonyítják. A tárgy szeretete csak kivételesen ragadja a szerzőt arra a túlzásra, hogy olyan munkákat is magyar származásúaknak tartson, melyek nyilvánvalóan a szomszédos területeken készültek. Így pl. a 15. táblán közölt, Krisztus születését ábrázoló festményt még kérdőjellel sem lehet magyar meszternek tulajdonítani, cseh-német származása annyira kétségtelen. Az az egyetlen érv, hogy egykor a Jankovich-gyűjteményben volt, nem bizonyít a kép magyar származása mellett, mert e gyűjteményben egyéb nem magyarországi eredetű darabok is voltak.

A magyar szellemiség történetének ezeket az értékes és vonzóan megírt fejezeteit minden művelt magyar ember élvezettel és haszonnal fogja olvasni. Külön kell megemlíteni, hogy a könyv nyomdai kiállítása mindenben méltó a első tartalomhoz, s kivált a 102 reprodukciónak nyomása minőségileg magasan felülemelkedik az utóbbi évek több magyar művészettörténeti könyvének nyomdatechnikai színvonalán.

—r.

Móricz Zsigmond : Forr a bor. (Athenaeum kiadás.) — A könyv végén található kiadói közlés szerint a «Forr a bor» egy háromrészes regényciklus harmadik kötete. Az első a tizenegy évvel ezelőtt megjelent «Légy jó mind-

halálig», a második a «Kamaszok» című pedig még sajtó alatt van. «Egy ifjú lélek fejlődése» volna e három regény, «a zsendülő érzés, a felvillanó gondolat és az alkotó vágy» nagyszabású megjelenítése. Megértjük ezt a kiadói dobverést, bár némi aggodalmunk támad, az időbeli hézagokat látva, a ciklus egysége felől. Előzetes aggodalmunk lehet egészen alaptalan is, hiszen találhatunk példát arra, hogy van írói erő, mely időn és sorrenden túl megőriz egységet és átfogó kompozíciót. A regény majd dönt, hogy aggodalmunk alapos-e.

Nyilas Misi mindenestre régi ismerősünk. Felserdült Nyilas Mihály, a gimnázium nyolcadik osztályába jár, sőt szerzett magának egy igazgató nagybácsit is. Kicsit bizonytalanul mozog ebben az új környezetben és regényben, mert időnként nevet is változtat. Néha Misinek hívják, máskor meg Lacinak vagy Zalatnaynak. (Nagybácsija is egyszer Géza, másszor meg Pál.) Misi sorsa itt olyan, mint az operettek betétdalaié. Nem ezeken fordul a darab, de esetleg ők biztosítják a sikert. Nyilas Misi nem a remekbe készült «Légy jó mindhalálig» c. regényből lépett át ide, hanem a Nemzeti Színház színpadáról, hol a közönség tapsai kísérték és kísérik ma is a kisdíák idealizmusának a kiábrándító valósággal való tragikusan emberi összeütközését. Misi belépett egy a mult éveekben néhány folytatásban megjelent regényrészletbe, azonosulni próbált ennek meglévő főalakjával, odaadta néha nevét is egy utólagosan felismert írói lehetőség, a nagy feladatokat hőmpolygető «ciklus» kedvéért. Móricz Zsigmond ezt a könyvet nem írta, hanem egybeszerkesztette.

Ily kompozícióbeli igénytelenség mellett csak egy kétágú váz az, ami épen megmaradt, de mindenesztül elveszett a regény. Az egyik ág Nyilas Misi nyolcadikosan amorfi lelkisége, a

másik egy vékony diáktörténet. A történés: hogyan szerzi meg a nyolcadik osztály az írásbeli érettségi zár alatt tartott tételeit, voltaképp egy szélesre nyitott diákanekdóta. Irodalmi hivatása az, hogy megmutassa a 30—35 év előtti nagydiák siralmas rabszolgaéletét. Öt-hat serdülő diák, ki azonban a serdülésből inkább csak némi elmezavart mondhat magáénak, perszonifikálja ezt a sok változatban ismert s Móricz Zsigmond könyvében még néhány, kisebb-nagyobb diákessettel színezett alap-anekdótát. Ők a nyolcadik osztály kollektív lelkiségének képviselői, olyanok, mint egy hangerősítő, mely folyton az író szavait dörge: «Ime ilyen mosdatlanok, komiszak vagyunk, de mi nem tehetünk róla, minket úgy nevelnek, hogy ilyenekké kell lennünk». Ennek a testi és lelki fertőnek a szélén (t. i. a regény diáktanyáját «Fertő»-nek hívják) imbolyog Nyilas Misi-Laci. Kissé már ő is kénytelen volt idomulni társaihoz: hogy némi köze legyen a főtörténethez, ő lopja vissza az igazgatói irodában felejtett bűnjelet, ezenkívül rossz tanuló is. De csak olyan irodalomtörténetien rossz tanuló, akiről majd az életrajz ezt fogja mondani: «Iskolai tanulmányait elhanyagolta, de iskolánkívüli olvasmányaival gondosan művelte magát». Az alapanyag primitívsége mellett mégis Misi regénybeli sorsmozzanatainál találunk Móricz Zsigmondhoz méltó részeket. Az öreg Jákóbéknál tett látogatás, néhány magányos séta oly elemek, melyek megmutatják, mivé kellett volna lennie a könyvnek, ha nem nyomják agyon és nem düljük föl külső programmotívumok.

A mindenáron való ciklus-vágy találkozik ezzel a programmszerűséggel. Móricz Zsigmond könyve ugyanis az aktualitás szónoki tógájában is jár. «Főlöleseknek látszik — mondja meglepően antiromaneszk hangon, — hogy az ember ma panaszkodjék a

mult bajai miatt, de ha megvizsgáljuk ifjúkorunk képét, rá kell jönnünk, hogy ez volt az alapja az utolsó huszonöt év nemzeti bajainak s talán intő lesz annak a generációnak, amely ma van hivatva az ifjúság életéről gondoskodni.» (35. l.) Móricz Zsigmond a középiskolában találta meg mai nyomorék életünk okát. A politikusok, gazdasági szakértők, szociológusok a világválságban, a háborúban, a forradalmakban, Trianonban, a kapitalista termelés anarchiájában, a gépi munka elhatalmasodásában, belső kormányzati hibákban keresik meg ezt az okot. Mindegyik valami egyszerű képletet igyekszik kikovácsolni, melyből minden kényelmesen levezethető. Az író is csak ennyit tud? Az országban való sok romlások okának írói víziója ilyen szembeugróan szimplex? A demagógia nyelve mindig egyszerű.

Miért éppen a középiskola? Megmondjuk. A magyar középiskola néhány év óta (nem először és nem utoljára) felülről és alulról kilőtt nyilak céltáblája. Vagy, hogy pontosabbak legyünk, nem is a középiskola, hanem a középiskolai tanár. Ő a «pedagógus cég» képviselője, ki útjában áll a felülről küldött geniális reformgondolatoknak, ő a nevelői abnormitások gyűjteménye, a társadalom gyűlölt, lenézett és kigúnyolt terhe. Két alapformája van. Az egyik a sajnálatraméltó tanár, a diáktrefák edénye, a katedra gályarabja, tört ambíciók nyomott kedvű hordozója: tanítani nem tud. A másik a tanügyi szadista, szülők és diákok réme, ifjú lelkek spanyolcsizmája: tanítani ez sem tud. Móricz Zsigmond is így látja. (Könyve egyetlen, némiképp emberképű tanáralakjával nem tud semmit sem kezdeni.) Az, aki valamikor ezt a két típust először ki-formálta, talán nagy elme volt, mert egy-egy akcidenciát monumentális szubsztanciává tudott torzítani, de ma már ez mind csak klisé, melyet igazi író átallana írásában felhasz-

nálni. Olyan, mint a kőszívű apa, a gőgös főúr, az ádáz intrikus vagy az epedő várkisasszony. Ezekért a tanár-alakokért nem kellett Móricz Zsigmondnak íróvá születnie, megtalálhatja őket kalendáriumi viccekben és rég elfelejtett diákregegyekben. Ilyen papírból és tintából gyúrt figurák okozták volna a nemzeti bajokat? A realizmus nagymestere, az életszerű irodalom hirdetője csodálatosképpen igennel felel! Babits Timár Virgilje és Kosztolányi «Aranysárkány»-ának tanárai csendesesen csóválják fejüket.

Móricz Zsigmond az utóbbi időben gyakran felfedez. Felfedezte egyik közismert irodalmi emlékünket, felfedezett egy író, akinek minden irodalmi érdekessége az, hogy kisgazda, legutoljára pedig egy egyszerű stílparódiában felfedezte egyik nagy írónk «írói bátorságá»-t. Az írói bátorság, ez a Móricz Zsigmond szemében oly ragyogó tulajdonság, mindig abban áll, hogy az író a társadalom *ellenére* mer kimondani igazságokat. Az író a társadalom ilyenkor megtámadja, sőt felforgatónak bélyegzi. Móricz Zsigmondnak az a társadalom, mely naponként feszíti keresztre a középiskolát és a tanárt, meleg köszönetet fog szavazni. Hallatlanul vakmerő írói teljesítmény lenne s a legteljesebb társadalmi megbotránkozást hívná ki maga ellen, ha Móricz Zsigmond meg merné rajzolni az emberi arcú tanár alakját!

Mostani könyvének nagy sikere lesz. Dicsérői nevezni fogják bátor írói tettnek, a társadalom jajkiáltásának, de regénynek jólélekkel nem fogják nevezni. Lesz belőle elégedetlen szülők argumentuma, tanáregyesületek méltatlankodási alapja, népszerű-

ségvadászó kultúrpolitikusok breviáriuma, lesz belőle padalatti olvasmány, de regény nem lesz soha. Az irodalom méltóságára még valamit adó olvasó e könyv után sietve leveszi könyvespolcáról s olvasni kezdi a «Hét krajcár»-t vagy a «Tündé kert»-et, nehogy Móricz Zsigmondot elfeledje.

Kerecsényi Dezső.

Sáfáry László : Lendület. Versek. — Munkácson éledt meg ez a kis füzet és negyven apró, hat-nyolc soros vers jött el vele hozzánk. Fiatal fiú barangol a hegyek között. Felhők, madarak, sziklás bozótok között. Olykor fényes, apró kavicsokat kap föl és elshint velük a tengerszem felett. Ha felszint ér a kő, csík villan meg a tótükrön és kis fénykörök futnak benne szerte. De olykor nem jó a lendület, a szürke kavics nem érinti a mozdulatlan tükröt s tompán koppan a szomszéd partnak. Mégis, a játék az izmok öröme. De a tengerszem mély, ismeretlen és sokszor elérhetetlen. Fölkavarni, a mélyéig hatni: feladat és súlyos erőpróba. Kíváncsiak vagyunk, megvan-e a fiatal Sáfáry Lászlóban ez a lendület is. Finom filigrán munka: «Mindenki énekel». «Virágok az égen.» «Megtaláltam a tüzet.» «Lepke.» Hogy ízelítőt adjunk Sáfáry fiatalos lendületéből, íme hat sor:

Most érkeztem vissza a csillagok közül.
Éhes vagyok.

Üres a zsebem.

Hideg a pipám.

Ne búsulj, Laci!

Nagyobb köveket is görget még a sorsod.
(Semmi baj.)

Nos, lássuk, hogyan győzi le a fiatal költő ezeket az elégördülő, nagyobb köveket.

J. M.

Színház.

Palágyi Lajos.

1876—1932.

A nagy Pethes Imre elhunytával — részben az ő elárvult szerepterülete — 1925 tavaszán került a Nemzeti Színház művésztszűkületába, mindjárt az első vonalba s helyét ott a közönség elismerése s a kritika komoly megbecsülése mellett mindvégig meg is tartotta.

Akkor már harmincévi színészi és színigazgatói mult állt mögötte. Sokgyermekes felvidéki, kis iparoscsaládból küzdötte fel magát a vidék egyik legkülönb színjátékosává, majd előbb a miskolci, utóbb pedig a szegedi színház élére. A színészi feladatokat époly odaadással és valódi tehetséggel szolgálta, mint a gondjára bízott nagymultú színházak közműveltségi feladatát.

Itt a fővárosban is nemcsak az együttesben, hanem akárhányszor a rendezői asztal mellett is derekas eredményekkel foglalkoztatták: szélesen átfogó értelmi ereje mindig megtette a magáét. Lényének ez az erősen intellektuális vonása mintegy önként az ú. n. «ész-szerepek» területére utalta s itt láttuk is nem egy jeles teljesítményét: hűvös, kissé szőrszálhasogató Luciferét, konok Jagóját és színes, érdekes Biberachját. De csakhamar kiviláglott, hogy egyénisége leghiánytalanabban nem az ilyen kőszívű emberekben vagy embertelen ördögökben bontakozik ki, akikbe a logikai okoskodás mellékizéből talán túlságosan is sokat vegyített. Valahányszor igazán megragadót nyújtott, mindig olyan szerepében esett meg,

melyben a figura értelmi színezetén a szív melege is átsugárzik. Max Mell Passiójátékának fanatikus várura, *A híd* rezignált bölcseségű József nádora, mindenkéül pedig Jules Romains *Diktátorának* modern királyalakja: ezek voltak hatusztendei budapesti működésének egykönnyen el nem felejthető mestermunkái.

Bizonyos, hogy érett képességeitől még sokat várhattunk, kitűnő ítélete, gazdag stílusismerete, mértéktartó jóízlése a színház legkülönb feladataiban neki még érdemes részt juttathatott volna. Most kidőlt a sorból, époly rettentő testi és lelki gyötrelmek után, mint Pethes Imre, akinek művészi kátéját nemcsak átvette, hanem szívébe is fogadta és hittel-lelkessel követte.

Peer Gynt.

Ibsen drámai költeménye a Nemzeti Színházban.

Tizenöt év alatt más portán lefolyt másfélszáz előadás után Nemzeti Színházunk most ezt a mind jelentőségre, mind jellegzetességre kiemelkedő ibseni művet is örökbe fogadta, úgy véljük, valóban «örökbe», mert a *Peer Gynt* a drámai színpadon szemünkben már egy egész korszakot is őriz, híven és történelmien s a színpadi költészet értékláncolatából többé ki nem ejtendő. A tizenkilencedik századi drámának ehhez fogható reprezentánsa alig akad. Az önmaga ellen lázadó romantikának ez bizonyára egyik legmaradóbb érdekességű megnyilatkozása. Fagyos ironia, nemzeti öntudat, kozmopolita ábrándok, lelkiismeret-

vizsgálat, az érzékek hánykolódása és az evangéliumi szellem megbékélt-sége: itt mind szóhoz jut, csupa olyan szóhoz, mit költőjének ajkára a tizenkilencedik század sugalma kerget s ami felénk akárhányszor már olyan messziről hangzik, mint teszem a Schiller idealisztikus pátosza. A színpadról most is megütötték fülünket ilyen kemény és dacos sorok: Ibsen nagy személyi és korproblémáinak megannyi felszínretörése. «Norvég, még pedig a javából, de világpolgár — hivatásból» — mondatja Peerjével s nekünk múlhatatlanul eszünkbe jut, hogy a költemény hatvanöt évvel ezelőtt keletkezett, egy költészetben romantikus, politikában liberális kor eszmei és fegyveres küzdelmei közepette. Hanem akármily érdekesek a műben ezek a tüneti, korszerű vonások, halhatatlanságáért mégsem ezek kezkeskednek, nem az, ami benne logikum, hanem éppen az érzelmi mozzanatok nagy drámaiságú megragadása. Az ibseni líra, mely drámáinak kemény fegyvelmeztségében legfeljebb ha a fölszín alatt morajlik meg néhánéha, itt, ebben a drámai költeményben, akárhányszor gáttalanul felszakad s megint kiviláglik, hogy a bíráló és szétbontó logikánál az érzés százszor külön építőerő. Ibsenről ez az egy műve bebizonyítja azt, mit annyiszor kétségbevontak s mit az ugyancsak általán «hideg»-nek tartott Goethéről a német pietista író, Johann Heinrich Jung-Stilling mondott legszebben: «Szíve, melyet kevés ember ismer, szintoly nagy, mint esze, melyet mindenki ismer». Az anyai szeretetnek s a női hűségnek Ibsen itt olyan drámai glorifikálásához emelkedik, hogy azzal egy csapásra a *nagy* drámának legősibb elvéhez és alapjához is eltalál, mely a minél cicomátlanabb és általánosabb érzések fenségével hatott és hódított. Aase és Solvejg: Antigonénak vagy Dejaneirának nem méltatlan nővérei.

Színpadilag *Peer Gyntöt* úgy kell megoldani, hogy megmaradjon költeménynek, hogy lírai nagy lélekzetvétele naturalista genrejelenetekben szét ne aprozódjék. Kiss Ferenc, kire most a főszerep nehéz feladatát bízták, egy előzetes ujságcikkben igen jól jegyezte meg, hogy ez a feladat nem színpadi szituációk megjátszását követeli: az alak lényegéből kell színészi fantáziával és sugallóerővel a szituációkat mintegy előcsiholni és újjáteremteni.

A Nemzeti Színháznak ebben az évadban kétségtelenül ez volt a legodaadóbb és legbecsvágyóbb munkája. Játékstílusban szakítani mertek a meggyökerezett konvenciókkal, a fantasztikumot a színpadi képek s főleg az általán igen szerencsésen alkalmazott világítási hatások a lehetőségig kiszabadították a sivár kézzelfoghatóságból, a versmondás is — habár még mindig egy kissé bátoratlanul — valahára ismét jogaiba lépett ezeken a deszkákon, hol a versnek rendszerint oly kevés a becsülete. Grieg zenéje — az északi érzelmesség e remeke — ezúttal is megtette a magáét, kivált mert gondosan irányított kítűnő zenekar szolgáltatta meg s nem a koldusságunk legkirívóbb bizonyítékaként e helyütt újabban nyakrafőre igénybe vett géplelkű grammofoon.

Nagy színészi feladat — a főalakén kívül — nem sok akad, akár *Az ember tragédiájában*. Valódibb mintázóerőt legfeljebb Aase anyó kíván s azzal a Halmy Margit művésze adós nem is marad. A mű magyar bemutatóján is ő zendítette meg — közvetlen bensőséggel, tiszta és nemes dikcióval — az önkéntes cinkosságig menő anyai szeretetnek ezt a teli és tiszta költőiségű szolamát s vele a jó együttesnek most ismét az élén jár. A Solvejg szerepére énekes színpadról kölcsönként Dobos Anna finom, tartózkodó jelenség, játékaiban is, énekében is keresetlen jellem van. Sugár mint a Dovre véne,

Mátrai Erzsí mint ennek lánya, Környey Paula mint Anitra, Timár mint Gombóntó, Hajdú mint kairói tébolydaigazgató, Turányi mint sátán: az előadás legjobb mozzanataival vonták magukra a figyelmet.

Kiss Ferenc Peerje — ha egyénisége talán nem fedi is tökéletesen Ibsen elgondolását — nagy becsülést érdemlő színészi teljesítmény. A kezdő képekben csak az egzaltációt nem érezte eléggé, ez — úgy tetszik — kívül esik művészi természetén. De már Aase halála jelenetében játéka értékes diadala volt a minden teatralitással szakító monumentális közvetlenségnek. A vándorlás képei során is kitűnően érzékeltette a lanyhuló vérkeringésben a régi temperamentum kemény és konok egységét. Legjobb pedig a vénség pislákoló parazsú alkonyati mozzanataiban volt. Kétségbeesett alkujja az elmúlással, majd boldog megbékélése Solvejg ölében: igazán az érző és vérző lélek művészete volt s nem a színpadi «ábrázolás» számító eszközeié. E momentumokkal a közönséget is mélyen megfogja s a legnagyobb melegséggel a költemény végén tapsolják. Hanem e részben nyíltan meg kell mondanunk valamit. A művész — akárcsak esztendeje a *Macbeth*ben — a darab befejeztével most is úgy jelenik meg a hívó tapsokra, hogy közben a fejét lemaszkirozza, s ősz fūrteit markában tartva lengeti a közönség felé (mint tavaly a *Macbeth* oldalszakállát). Ilyesmí operettszínházban talán még csak elcsúszik, a Nemzetiben bizonyára nem. A színjáték az *illúzió* tiszteletén épül s ez a függöny utolsó összecsapódása után *egy perccel* véget még aligha érhet. A színpadon látott alakot úgy akarjuk emlékül hazavinni, ahogy azt a függöny utoljára eltakarta; úgy az aggastyán Peerét is — s azt még a Kiss Ferencnek különben igen rokonszenves, ifjú és derűs ábrázatáért sem vagyunk hajlandók cserében feláldozni.

A jégesap.

Zilahy Lajos boházata a Nemzeti Színházban.

A hazajáró lélek meg a *Süt a nap* között annakidején a Belvárosi Színházban szerzett Zilahy egy sor vidám esztét ezzel a súlytalan boházással, melyet most kissé átgalyvanizálva szilveszteréji szórakoztatóul áttelepített legszámottevőbb színpadi sikereinek színhelyére. Írói reputációjához sokkal ez az igen ügyes, de époly üres *farce* hozzá nem járul, a kabarétermésből — melynek otthonai Zilahy színpadírói működésének is kisiskolája voltak — legfeljebb hangjának egyénibb ízessége és nagyobb választékosága emeli ki. A Nemzeti Színház művészei a pehelysúlyú szerepekben szinte valami vakációi örömmel hancuroztak, széltére kiélvezve a felelőtlen komédiázás alkalmi szabadságát. E tekintetben az ilyesmire amúgy is fölöttébb hajlamos Csörtös vezérekedett a maga széleslendületű clownériájával, de Tasnády Ilona, Lehotay, Vaszary Piroska, Abonyi s a többiek is derekasan kivették részüket a mulattatásból.

Végül pedig még egy megjegyzést. Az a magyar színpadi szerző, aki egyszer merész elhatározással úgy írja majd meg valamely könnyebb genre-ű művét, hogy abban *Fliegende Blätter* beállítású, nyámnnyila filozopter vagy tanár, elő egyáltalán *nem* fordul: forradalmi újtónak fog tartatni s pusztán e negatívummal a meghökkenést és lefegyvert kritikának hódolatára már eleve is bizton számíthat.

Kényes válópör.

Pierre Veber és Alex Madis boházata a Vigaszínházban.

«Történik ma, Párizsban» — mondja a színlap. De ebből a «má»-ból legfeljebb annyit kapunk, hogy a darabban nőügyvéd is szerepel, ami különben

szintén nem nagy ujság, mert ezzel a speciesszel már *Az ügyvéd és a férjé-*ben is találkoztunk. Minden egyéb vonatkozásban a bohózat nem is tegnapi, hanem tegnapelőtti. Még «párizsi» volta is abban az értelemben veendő, ahogy ez a fogalom közönségünk tudatában a Vígszínház indulása idejétől kezdve gyökeret vert: azóta patrónfestészet lett belőle, pedig időközben még a szobafestőipar fölött is megfordult az idők járása. A házastársak, akik közül mindegyiknek a «füle mögött» akad valami, a kokott, ki valamennyi férfiszereplő multjában «előfordult», a kedélyes törvényszéki tanácselnök, aki maga sem jobb a Deákné vásznánál, melynek leméréséhez a rőföt éppen ő tartja kezében: egytől-egyig «schwankende Gestalten» a levitézlett «francia bohózat» távoli kódéből. S ilyenkor még az is kiderül, hogy a sokat emlegetett «vígszínházi játéktípus», melynek tekintélye va-

laha ennek a műfajnak egyenértékű tolmácsolásán nőtt meg, most már — s ezen éppen nincs mit sajnálni — a keményebb feladatok megoldásához jobban talál, mint az efféle «frott» ügyecskék kápráztató lepergetéséhez. Titkos Ilona hol a dráma hangnemébe téved, hol az operett egysíkú stílusába, csak éppen a fesztelen bohózati könnyűség nem lendíti játékát. Törzs is túllendül ezen a demarkációs vonalon a ríktó pojácáskodás felé. Csor-tosban legalább valódi bonhommia is van. Makay Margit a pompásan pointírozó beszéddel remekel. Rajnainak is akad nem egy jó mozzanata. Sulyok Máriáról most is azt sejtjük, hogy a komolyabb hangnemben komolyabb sikerek várják. Pártos Erzsí friss grotesksége az epizódrésznek nagy erő-sége. S végül említés nélkül a Stella Adorján ötletes fordítása s a Hegedüs Tibor rendezői ügyessége se marad-jon.

Rédey Tivadar.

Képzőművészet.

Műcsarnok.

A Képzőművészeti Társulat téli kiállítása a Műcsarnokban ezúttal sem jobb, de rosszabb sem, mint e sokat támadott Társulat egyéb seregszemléje. Ha igaz, mit a napilapok írának, a Műcsarnok régóta vajudó ügye végre békés megegyezés fináléjába torkollik, vége lesz az áldatlan művész-harcnak, mely egymás tekintélyének rombolásával rendkívül sokat ártott a művészet ügyének. Azzal, hogy a konzervatívok a moderneket örülteknek kiállították ki, a moderneket az öregeket és ifjú-öregeket tehetségteleneknek, nem a közönség járt rosszul, hanem maguk a festők és a szobrászok: a közönség elszokott a vásárlástól, mert sem örültek, sem tehetségtelennek mondott művekért nem akart pénzt áldozni. A Műcsarnokot ma birtokló csoportnak be kell látnia, hogy a merev el-

zárkózásnak nincs értelme. A nagy épület a magyar művészet egyetemességéé, ha minden igaz művész szóhoz jut falai között, kiszorulnak azok a dilettánsok, akik a mai nívót oly kétségbeejtően lerontották. Zalának vagy Karlovszkynak nincs szüksége a harcra, a merev elutasítás álláspontján azok állanak, akiket egy esetleges művészbéke versenyre képtelenné tesz és eltüntet a porondról. Ezek azok a festők és szobrászok, kik a négyszáz-harminc kiállított tárgy közül háromszázötvennel szerepelnek, szörnyű olajképekkel, dilettáns aquarell-virágcsendéletekkel, divatjamult genrefigurákkal, melyek lámpagyarak bronzszobor-remekait idézik emlékezetbe.

A téli kiállítás emlékezetesebb alkotásait az ujjainkon el lehet számlálni. Az arcképek közül kimagaslik *Karlovsky Bertalan* két műve, különösen

a 10. számú férfiportré. *Benkhardt* Ágostnak két képe válik ki, az egyik pleinair aktos kompozíció (Modellek a kertben), a másik friss, színes virágcsendélet. *Udvary* Pál Vízholdás c. kompozíciója a legjobbak közé tartozik. A szobrászok közül említésre érdemes *Farkas* András néhány vérbeli plasztikusra valló aktfigurájával. Kívülök a *dii minerum gentiumot* alig néhány vászon és szobor képviseli, a többiekéről pedig nem is történhet említés.

Ernst-múzeum.

Az elmúlt hónapban az Ernst-múzeum értékes kiállításnak adott szállást, eseménye *Medveczky* Jenő kollekciója. Ez a fiatal festő, ki néhány évvel ezelőtt bemutatkozásával nagy feltűnést keltett, nem cáfolja meg most sem azokat a reményeket, melyeket további festői pályájához fűztek. Annakidején briliáns rajzú, klasszikus simaságú, nagyméretű aktkompozíciókat állított ki, melyek Ingres formanyelvét idézték emlékezetbe, mint ahogy a mai, izmusok utáni pikturának általában sokszor köze van ehhez a nagy francia mesterhez. Uj képei más irányban való indulásának vívódásait mutatják, ha mai keresése még nem forrott is ki annyira, mint a felületes szemlélőnek tetszetősebb régebbi stílusa, *Medveczky* nem érdemelte meg azt a hűvös fogadtatást, melyben a napisajtó részesítette. Mint valamennyi vérbeli művész, a nagy irányváltoztatás ellenére is hű maradt önmagához, az első pillanatban meglátszik, hogy ugyanaz a kéz festette a képeket, mint a régebbi kompozíciókat. *Medveczky* objektivitásra törő, csaknem szenvedélytelen művész, akinél az egyenletes és tiszta stílus a főcél. Hűvös formanyelvén csak ritkán tetszik át az indulat pirosága. Színkultúrája rendkívül fejlett, szinte azt lehetne mondani, hogy kolorizmusa egyenrangú ritka formai

kultúrájával, ami ilyféle beállítottságú művésznél szokatlan. Ujabb képei látzólag igénytelenebbek a régieknél, de nem kétséges, hogy az az út, amelyen most elindult, távolibb perspektívákat nyit meg a művész számára, mint fejlődésének előző korszaka nyitott.

Megemlíthetjük még kiállítóársai közül *Boldizsár* Istvánt, kinek nemes és festői naturalizmusában Nagybánya legjobb tradíciói élnek tovább s *Vass* Elemér egyre színesebbé és könnyedebbé való képeit. *Genthon István.*

Német rajzok kiállítása a Szépművészeti Múzeumban.

A Grafikai Osztály új kiállítása a Szépművészeti Múzeumnak 1400-tól 1650-ig keletkezett régi német rajzait mutatja be. A kiállításnak csaknem minden lapja a szakirodalomban sűrűn ismertetett darab s közöttük számos olyan akad, melyet a németek rajzművészetük legnagyobb kincsei közé számítanak.

Különösen nagy értéket jelentenek a XV. századi rajzok, ezek között is a múzeum legkorábbi német lapja, egy kölni mesternek 1400 körül keletkezett szent Margitja, melynek nemes szépségét a külföldi német rajzgyűjteményeknek is csak igen kevés darabja éri el. Ehhez csatlakozik egy svájci művész 1450 körüli, a Madonnát szent Pállal ábrázoló fanyar érdekességű rajza, melynek jelentékenységét eléggé bizonyítja, hogy szerzőségére nézve komoly hozzáértők részéről szóba jöhetett Konrad Witz neve. Nevezetes rajz egy 1480 körüli nürnbergi művész Keresztrefeszítése is és főleg Veit Stoss két vázlata 1510-ből. A művésznek ezeken kívül már csak két rajza ismeretes.

Rendkívül gazdag a múzeum XVI. századi gyűjteménye s ezenbelül is a nürnbergi és a dunai iskola. E sorozat élén Dürer rajzai állanak, melyeket a közönségnek a közel múltban, a Dürer-

centennárium kiállításán már volt alkalma látni. Nem tartoznak a nagy mester, legtekintélyesebb rajzai közé, nem veteksenek a bécsi Albertina nagyszerű lapjaival, de azért fontos darabok és jellemzőek Dürer művészetére. Sajat oeuvrejükön belül annál súlyosabb darabok képviselik a többi nürnbergi művészt, S. Behamot, Springinkleet, Kulmbachot és Wolf Srautot. Az augsburgi művészcsoporthoz kellő hangsúllyal jut szóhoz Jörg Breu rajzaiban s az elsassiak Hans Baldung Grien három válogatottan szép rajzában.

A kiállítás középpontjában a dunai iskola ragyogó tájképrajzai állanak, a német tájfestés megteremtőinek áhítatos, szinte szízi vallomásai új természetszemléletükről. Ez az iskola a gyűjteményben pazar bőséggel van képviselve. Itt van Altdorfer 1511-iki dunai utazásának egyik legérdekesebb dokumentuma, Sarmingstein látképe és néhány más, kiváló rajza, szent Kristóf, szent Borbála és szent Jeromos képei. Ezekhez a már technikájuknál fogva is feltűnő és meglepő finomságú rajzokhoz sorakoznak az Altdorfer követők színes, kedves lapjai, telve a mestertől ellesett gráciával és gyengédséggel. Fényes sorozat mutatja be a dunai iskola másik nagy mesterének, Wolf Hubernek és az ő követőinek művészetét. Nem sokkal ezelőtt mindezek a rajzok Huber eredeti műveiként szerepeltek a szakirodalomban. Lassanként azonban mind több morzsolódott le az eredetileg neki tulajdonított tömegből s csak a legújabb időkben sikerült a bonyolult kérdést annyira tisztázni, hogy ma már csak öt rajzot tartunk eredetieknek, Urfahr képét, két fűzes tájat és másik kettőt, de ezek azután valóban remekei a huberi művészetnek. A többi rajz részben egyéb példányokból is ismeretes, részben csak a mi gyűjteményünkben fennmaradt másolata Huber elveszett eredeti rajzainak, de

bizonyosága annak, mily nagy becsben álltak művei már a kartársak megítélésében is.

A század közepéből valók H. S. Lautensack fantasztikus tájrajzai és A. Hirschvogel gazdag sorozata vadászjelenetekből, melyeket a Hirschvogel-műhelyben készült s néhány példányban máig is fennmaradt üvegfestményekhez készített. E sorozat a kitűnő megfigyeléssel készült s vadászattörténeti szempontból rendkívüli értékkel bíró ábrázolásokon kívül azért is nagy fontosságú, mert Hirschvogelnek ilyen természetű rajzai egyetlen más gyűjteményben sem ismeretesek. A század végéről valók Hans Hoffmannnak, Dürer késői követőjének munkái. Dürer rajzainak tökéletes másolatai és egy képtervezet őrzik művészetét, mely szokása szerint Dürer-rajzok hű felhasználásával készült. Mindezeknél fontosabbak azonban állat- és növényrajzai, melyek ugyan Dürer hatása alatt, de önállóan készültek s artistikus színösszeállításuk és felfogásuk s ezenkívül tudományos pontosságuk miatt páratlanul állnak korukban.

A német művészet szempontjából rendkívül becses egy további sorozat: Simon Schlör aquarell tervezetei stuttgarti nagy emlékművéhez. Mivel a szobormű, főleg dekoratív részleteiben az idők folyamán sokat szenvedett és kiegészítésekre szorult, rajzainak külön nagy érdeme, hogy a 11 közül kilenc szobor tervét eredeti formájában tartotta fenn. Szobrászi munkák azok a szép tervezetek is, melyeket nürnbergi aranyművesek készítettek, különösen a kitűnő Christoph Jamnitzer tervei ezüst edények alakos kompozícióihoz. Ezeknek kétszeres értéket ad, hogy a tárgyak is fennmaradtak, melyeknek előképeül szolgáltak.

Ezek a munkák már a század végén fellépő manierizmus formavilágában élnek, melynek németországi főképviselői II. Rudolf császár nagy kultúrájú prágai udvarában fejtették ki

tevékenységüket. Főképvisezői Hans von Achen, J. Heintz és Gundelach. Mindeniküktől jellemző lapok láthatók a kiállításban. A sorozatot Adam Elsheimer lapjai zárják le, kinek a manierizmushoz már nincs köze. Elsheimer korának újító elméi közé tartozott s munkái, melyek a naturalizmus jegyében állanak, átvezetnek a XVII. század érett művészetéhez.

A gyűjtemény zöme Esterházy-birtokból származik, annak is jelen-

tékeny része egy szintén egységes gyűjteményből, a XVI. század végén keletkezett híres nürnbergi Praun-cabinetből veszi eredetét, mely együtt maradt egészen a XIX. század elejéig. Az anyag kisebb, de szintén számottevő része Delhaes István festőművész hagyatékeképpen került a múzeumba. E két nagy sorozatot kiegészítik a múzeumnak az utolsó évtizedekben történt vásárlásai, közöttük néhány elsőrangú lap.

Hoffmann Edith.

Zene.

Karácsonyi újdonságnak magyar zeneszerző művét mutatták be az Operaházban. A *Magyar karácsony* kis falusi életkép, melyhez *Ádám Jenő* népi dallamok felhasználásával írt zenét. A cselekmény tulajdonképpeni főhordozói a különféle régi népszokásokban gyökerező karácsonyi játékok. A gyermekektől a felnőttekig felvonul itt a falusi karácsonyest minden lehető szereplője. Csak az a kár, hogy ezt a sokféle jelenetet a szerzők sem a zenében, sem a cselekményben nem tudták szervesebben egymásbafűzni. Lát-szik a művön az alkalmi jelleg, mintha a tökéletesebb formálására nem futott volna az időből. A zenében itt-ott érdekes melódiavonalak csillanak fel, gyönyörű régi magyar népdalmotívumok, de mindig megszakadnak, szétfolynak: hiába várjuk visszatérésüket. Legsikerültebb az utolsó rész, ahol a hóval fedett kis falusi házak, fent a magasban a kivilágított templomajtó, az éjféli misére lámpákkal a kezükben haladó falusiak, az egész hangulatos szinpadi kép a zeneszerzőnek is kedvező alkalmat nyújt a hangulatfeszítésre, a színesebb hangszerelésre.

Reméljük, hogy mind a tehetséges szövegíró *Szunyoghné Tüdös Klára*, mind a sok reményre jogosító Ádám Jenő sok tanulságot és tapasztalatot szereztek egy teljesebb, érettebb szinpadai alkotáshoz.

Utána Alexander *Glazunow* (szül. 1865) *Évszakok* c. balettje került bemutatásra. Ennél a műfajnál a szemnek nyújtott rengeteg inger könnyen pótolja a zene hiányait. Itt nem olyan feltűnő, hogy szerzője a se nem hideg, se nem meleg muzsikusok közé tartozik, akinél az érzés közvetlenségét kitűnő formaérvék és finom, színes hangszerelés pótolja. Zenei invenciója némiképp mindig másodkézből valók; faji eredetiség helyett erős nemzetközi befolyások érvényesülését mutatja. Mindez azonban nem homályosította el a pompás kiállításban színre kerülő balett sikerét. Ismét egy példája a ma annyira korszerű tünetnek, hogy első-sorban a rendező, a diszlettervező és a balettkar «csinálja» a mű sikerét és csak azután következik a zeneszerző. Különösen sikerült a Tél és a Nyár megjelenítése. A zuzmarás, ködös háttérből sejtelmesen átsurranó hófehér alakok, a nyár forró, telített pipacs, búzakék, aranyos kalászszíneiben tündöklő tánckar a zenét az emberi test vonalszépségeinek zenéjévé varázsolják. Az Ősz bacchanáliájában már túl sok akrobataszerű, durvább táncstílus rontotta a festői háttér finom artisztikumát. Mintha a dércsípte lehulló falevelekkel együtt a balettmester fantáziája is elvesztette volna éltető forrását. A szólótáncokat *Szalay Karola*, *Vécsey Elvira*, *Keresztes Mariska*, *Brada*

Ede pompás virtuozitással táncolták.

*

Örömmel üdvözöltük tavaly a végzett főiskolai növendékekből alakult *Budapesti Hangversenyzenekar* bekapcsolódását a főváros zenei életébe. A zenészek is élni akarnak s bármilyen keserves a mai helyzet, mégis csak meg kell próbálniok megküzdeni a lerongyolódott társadalom közönyével. A filharmonikusok természetesen néhezesebb, kötöttebb egyesületével szemben szükség is volna mozgékonyabb, ruganyosabb zenei együttesekre, melyek mindegyike valami speciálisat, sajátosan újat tud nyújtani. Hát hiszen új zenekarok megalakulásában nálunk nincs is hiány! Az élni akarás szempontja hiánytalanul érvényesül. A baj ott kezdődik, hogy ezenkívül azután semmi sem fontos. Bármilyen kitünő is a Hangversenyzenekar, valami eseményszám-bamenőt, sajátos új értéket eddig igen keveset hozott a mai hangversenyéletbe. Érdekes műsorszámuk volt minap a Hubay hangszerelésében bemutatott Bach Chaconne. Nem csodáljuk, hogy az a hatalmas teremtő erő, melynek súlya alatt szinte össze-törik a hegedű, meghihlette Hubay mester fantáziáját. A széles ívű melódiák, a sötétszínű, zengő arpeggiók szinte kínálkoznak a nagy dimenziójú zenekarra. A ragyogó hangszerelés nagy tetszést aratott.

Legutóbbi hangversenyüket *Polgár Tibor*, a tehetséges, sokoldalú rádiókarmester vezényelte. Itt is hallottunk egy zenekari átiratot: Beethoven válogatott Bagatelljeit *Nádor Mihály* hangszerelésében, melynek ötlettelensége és stílustalansága igazán nem indokolták a mű betanulását. *Haydn* C-dur hegedűversenyét *Kálmán Mária* pompás erőteljes tónussal, energikus vonóvezetéssel, de egy kissé túlméretezve játszotta. A korabeli stílus finoman cizellált, kisebb ívelésű részlet-

szépségei így veszendőbe mentek. A romantikus koncertek individuális expanzivitását nem lehet a Haydn stílusra erőszakolni, mely még a régi koncertforma szóló és tutti egyensúlyában gyökerezik. A jobb sorsot érdemelt cimbalomkíséret (Láng Erzsébet) — mely hangszert nagy teremben szólaltatni már magábavéve anachronizmus — teljesen illuziórikussá vált és inkább a szemnek, mint a fülnek nyújtott ingert.

Az estének legfőbb értéket a magyar zene klasszikus örökbecsű alkotásai: *Kodály Zoltán* fenkölt poézissal telt «Nyári est» c. zenekari szerzeménye és két gyönyörű dala «Siralmas énnékem», «Várj meg madaram» kölcsönöztek. Utóbbiakat *Tóth Erzsí* meglepő rátermettséggel, nagyon szépen énekelte.

*

Németh Mária megválva a bécsi Operától, európai körútja előtt hazajött, hogy két kitünő szerepében a Troubadour Leonorájában és a Toscában gyönyörködtesse a magyar közönséget. Toscát először énekelte Budapesten. Csodálatos hangja felejtetett mindent, ami talán az ábrázolásban nem elég meggyőzőnek tetszett s új, friss színeket kölcsönözött Tosca örök-szép melódiáinak. Az a különös rejtett szomorúság, remegő aggodás, egy alattomosan közeledő rettenetes végzet előérzete, mely Puccini eme művében elejétől fogva összeszorítja a hallgató szívét, szuggesztív erővel éledt fel újra a kivételes ünnepi estén. Régen nem éreztük ennyire a kínzó jelenetben Tosca vadul felsíró kantilénájának szívettépő erejét. A legőrültebb lelki gyötrődések kifejezésében tombol, sikolt, nyöszörög ez a gyönyörű hang, anélkül, hogy a melódia a maga igazi olasz szépségében és teljességében egy pillanatra is csorbát szenvedne. Németh Mária a magyar közönség rajongó ünneplésének emlékét viheti a messze idegenbe magával.

Puccini tryptichonja «A köpeny», «Angelica nővér», «Gianni Schicchi» mielőtt, tartalomban olyan szerencsésen egészítik ki egymást, hogy Operaházunk kísérlete : e három mű egy este keretében való felújítása a legnagyobb méltánylást érdemli. Puccini valóságos mesterműve e három kis egyfelvonásos opera, nemes, érett művészet, fölünyes stílusérzék alkotásai. A bűnös szerelem, féltékenységi tragédia színhelyét az örömtelen szajnamenti párizsi proletárnegyed és az éj sötétje, a fiatal apáca vezeklését a női kolostor kedves, jámbor, lírai légköre, az örökségre leső kapzsi rokonok szenteskedő, ravasz, burleszk komédiáját a régi Firenze derült kulisszái fogják stílusos keretbe. A szövegben itt is megtaláljuk Puccini kedvelt, idegeket borzongató jeleneteit : gyilkosság, mérreg, holttestek stb., de mégis mit tudott ő csinálni ezekből a drámai aforizmákból! «A köpeny» zenéje meglepően tömör, érdekes férfiasságával. Hangulati ereje sokkal nagyobb hatású, mint maga a véres tragédia, a tettenért szerető megölése. Csak gondoljunk az első rész monoton hangjára, mely a nappali zaj elcsitulását, a kilátástalan robotban eljárt, fáradt ember hangulatát egybefűzi az emberi szenvedések fölött részvétlenül tovahullámzó folyó ritmusával. Milyen friss ezzel szemben a bordal, kedves és naiv a verkli egyszerű kis keringője a vidámsággal nyekergő szeptimával! Zenei értéke dacára ez a kis mű mégsem tudott igazi népszerűségeit megőrizni. Okát ennek főképp a cselekmény

és a szerepek legkevésbé sem vonzó jellegében látjuk. Pedig az «Angelica nővér» pompás kontraszthatása csak ezután érvényesül. Csupa Murilló harmóniák az éj sötétje után : tiszta, égszínkéék és ezüst, egyetlen férfihang sem, csak a világos női szoprán és bárossonyos alt uralkodik. Talán kissé túl édeskés, puha, világos itt minden. Zenei fénypontja Angelica és a hercegnő jelenete. Az aggnő könnyörtelen göggyének lelketlen hangjába Angelica szenvedélyesen fellobbanó fájdalom úgy vág bele, mint a láva a letarolt, kopár kertekbe. Sajnos a csodajelenetet a zene nem emeli igazi magaslatokra. Puccini az élet szerelme maradt itt is : nem az eget, csak a templomot látta megnyitni maga előtt.

A «Gianni Schicchi» az egész tryptichon koronája. Puccini szellemének minden kis koboldja felszabadult benne. A zenekar kacag, gúnyolódik, kétszínűen jajgat, egyszerre nagyon méltóságteljes, hogy azután annál pajzánabbul mutasson mindenkinek számárfület. Szinte lehetetlen e kis mű zenéjét részletezni, mert tulajdonképpen minden részlet benne. Egy-egy kis lírai melegség után csakúgy kavarognak előttünk a burleszk jelenetek : a pánzvágók komikus dühöngése, a halotti komédia, a patétikus jegyzői pózok, a csalódottak zivaja. A zene pompás humora az első taktustól az utolsóig szívet üdítő. Kitűnő előadásban élvezhettük mindhárom művet. Az új szereplők közül Laurisin (Henri), Báthy Anna (Angelica) a legjobb alakításuk egyikét nyújtották.

Prahás Margit.

Külföldi Szemle.

Schnitzler és Hoffmannsthal.

A német irodalom az 1931-es év utolsó hónapjaiban több munkását veszítette el. Közülük nálunk is legismertebb a bécsi Arthur Schnitzler. Nem érdektelen, hogy röviddel halála

előtt megjelent utolsó novellájának címe «Flucht in die Finsternis» s tárgya az örület kifejlődése, melyet Schnitzler, mint orvos, szakszerű hozzáértéssel, de kevés művészi meggyőző erővel írt meg — mintegy a világtól való öntudatlan költői búcsúvételkép. Kü-

lönben halál, szerelem és komédiaaját-
 szás («Liebeln, Sterbeln und Komödie-
 spielen») volt költészetének hosszú éve-
 ken át három központi problémája.
 «Liebelel» darabjával aratta első nagy
 színpadi sikerét (Burgtheater 1895),
 amellyel úgyszólván a német polgári
 szókincsbe bevezette ezt az amerikai
 «flirt»-nek megfelelő, bécsi osztrák ki-
 fejezést. A színházi botrány miatt hír-
 hedtté vált «Reigen» esete azt bizo-
 nyította, hogy a szerelmi élet efféle
 jeleneteit, melyek nyomtatásban költői
 finomságaikkal és egyes súlyosabb
 mondanivalók ügyes elfátyolozásával
 jól hatottak, nem volt tanácsos szín-
 padra vinni. Ettől egyébként az író
 helyes ösztöne 21 éven át vissza is tar-
 totta. (Az 1900-ban megjelent művet
 csak 1921-ben adták elő.) Hiába próbál-
 ják hívei és hitsorsosainak mozgé-
 kony kritikus csapata tagadásba venni:
 Schnitzler egy eltűnt társadalom, a vi-
 lágháború előtti Bécs írója volt s alkotásai
 semmiképp sem mérhetők az örök-
 érvényűség mértékével. A császárváros
 modern, világias, romantikus barokk-
 kultúrájának jellemző képviselője ő s
 költészete erotikát elnéző emberieséggel,
 melódiát melankóliával, jóízlést és
 kultúráltságot a nemzetköziség szel-
 lemével párosított. Nagy finomságokat
 mutató elbeszélései a franciák (főként
 Flaubert és Maupassant) hatását mu-
 tatják. Egész munkássága tanulságos
 példája annak, hogy mivé alakult a
 keményebb északnémetektől impor-
 tált naturalizmus a déliek, főként az
 érdekibb és könnyedebb bécsiek kezén.

Két évvel korábban meghalt költő-
 társától, *Hugo von Hoffmannsthal*tól, a
 bécsi túlkultúráltság e másik képviselőjé-
 től ugyancsak most került nap-
 fényre egy eddig ismeretlen regény-
 töredék. A Bremer Presse kiadásában
 kéthavonként megjelenő új «Corona»
 c. folyóirat első számaiban tették
 közzé ezt az 1912—13-ban írt, eddig
 ismeretlen regényrészletet. A cím ere-
 detileg *Das venezianische Erlebnis des*

Herrn von N. lett volna, de a szerző
 később «Andreas oder die Verwandeln-
 ten»-, majd «Andreas oder die Ver-
 einigten»-re változtatta. Eleinte Mária
 Terézia halála évére tette Hoffmanns-
 thal a cselekvény időpontját, de ké-
 sőbb a XIX. század első felére. A re-
 gény hőse Andreas Ferschenger, aki
 velencei utazása alkalmával egy ka-
 rintiai majorban reked meg, de az idő-
 vesztés kárpótlásául igen kedves szer-
 relmi idillnek válik itt részesévé. Pom-
 pás ellentétet képez a világ e félreeső
 sarkában folyó egyszerű élet a végre
 mégis csak elért Velence arisztokra-
 tikus kultúrájával. Mivel a regény
 cselekvényének tervezett időbeli el-
 tolódását az író a fennmaradt töredék-
 ben nem hajthatta végre, a XVIII. szá-
 zadi osztrák barokkultúra teljes fé-
 nyében ragyog élénk és újra bebi-
 zonyul Hoffmannsthal esetében is, hogy
 a világháború előtti bécsi lélek mélyen
 benn gyökerezik ebben a soha teljesen
 ki nem vezett szellemben. A mai
 gondterhes rohanásban kellemesen
 hatnak ezek a mesteri kézzel rajzolt
 színes képek s a nyelv is, melyet
 Hofmannsthal mindig bámulatosan
 kezelt, gyönyörű összhangzásban símul
 a tárgyhoz.

Koszó János.

Könyvek a szovjetről.

Pár évvel ezelőtt India és a theozó-
 fusok voltak divatban, ma — Szovjet-
 Oroszország. Az érdeklődés gyökere
 bizonyára a mai válság által okozott
 kétségbeesés. Sokan tudatosan, néhá-
 nyan magukban sem merik megval-
 lani, de mégis a szovjetre gondolnak,
 mint a menekülés egyik lehetőségére.
 Ennek a hiedelemnek több oka van.
 Elsősorban a szovjet — amelyről azt
 hitte Európa, hogy megtámadni sem
 érdemes, úgymint magától omlik össze —
 még mindig fennáll, sőt mintha most
 kezdene el virágkorába jutni a sokat
 emlegetett ötéves terv révén. Az el-
 lenfél lebecsülésének megvan a reak-

ciója és most a reakció épen olyan korszakra esik, amelyben kevés ember tud nyugodt maradni. Másodszorban Oroszországot nem ismerik az emberek, ezért hajlandók róla sok mindent föltételezni. Ha akarnak, sok rosszat, ha akarnak, sok jót.

A napilapok tudósításaitól kezdve a különböző folyóiratokig és könyvekig mindenütt nyoma van ennek az érdeklődésnek. Az öreg és színtelen «*Illustration*» is érdekes riportsorozatot közöl fényképekkel tarkítva. A «*Plans*» című új francia folyóiratban állandó rovata van az orosz eseményeknek. Az ugyancsak első évét lezárt «*Bifur*» francia folyóirat szinte a bolsevista szépirodalom kirakata. *Pilniak* és más kevésbé ismert vörös írók a munkatársak. Ilyenfajta jellemzéseket adnak íróikról: «... olyan a feje, mint egy bomba: fehér és heves. Minden, amit ír, a forradalom színeit viseli magán. Két év a vörös hadseregben». Útleírásokat is közöl. Az egyiknek «A Kárpát-expressz» a címe, ebben Budapestről is szó van, «... barbár város, csupa domb és árok, kétfelé választja egy folyó, melynek szélességében semmi civilizált nincs; vad és rendetlen város, amelyet a németek vastag bitumen réteggel egészen befödtek... Feltételezem, hogy a budapesti börtönöknek, ahol évek óta több száz forradalmárt tartanak fogásban, gulyás ízük van».

A német katolikus folyóiratok közül a «*Stimmen der Zeit*» az orosz kommunista ifjúságról, a «Konsomol» szervezet tagjairól közöl jellemrajzot. Fanatikus ez az ifjúság, tele lelkesedéssel és tettvágygal. A diktatura rohamcsapatainak tagjai legtöbbször a Konsomol-ból kerülnek ki. Sokszor valóban hősiiesen viselkednek. Ha a gyapottermést a fagy veszélyezteti, az ifjúság takarítja be a termést, ha a szénbányák nem termelik ki az előírt mennyiséget, a rohamcsapatok veszik át a munkát. Ez imponáló tel-

jesítmények ünnepnapjai után azonban a hétköznapi borzalmai következnek. Hihetetlen arányú alkoholfogyasztás, rendszeres és mindennapos pálinkázás, durva tréfák, erőszaktevek, rablások. A «*Hochland*-ban» Friedrich Dessauer a nyugati polgárság és a bolsevizmus szellemét állítja szembe. A kollektivitás és egyén viszonyának megértéséhez egy régi hasonlatból indul ki: az emberi test és részei viszonyából. A testrészek mind nagyobb egységet szolgáltatnak, magát az embert. A bolsevista államrendszerben az egyénnek ugyanilyen szerepe van. Azonban az egyén viszonya a társadalomhoz nem ugyanolyan, mint például a phagociták viszonya az egész testhez, mert az egyénnek öntudata van — ez az ember legfőbb értéke — nem a társadalom parancsára dolgozik, hanem saját megfontolása szerint. Viszont a nyugati polgárság is helytelen irányba fejlődött, mert a társadalmi munka közösségének tényét nem tudatosította, nem gondolt rá cselekvése közben.

Tavaly jelent meg harmadik kiadásban a szovjet hivatalos beszámolója az öt éves tervről. «*Der Fünfjahrplan der UdSSP.*» A szerző G. Grinko, egyike a terv előkészítőinek. A könyvben felhalmozott adatokat és számításokat minduntalan félbeszakítják a «proletáriátus viharos lendületéről, a forradalom feltartóztathatatlan erejéről» szóló himnuszok és ömlengések és a «hochgeehrte Kapitalisten und Sozialdemokraten» orra alá szánt győzelemittas fricskák.

Coudenhove-Kalergi is érdekes könyvet írt a mai krízis és a szovjet kapcsolatáról. A könyv címe: *Stalin und Co.* Szerinte Stalin az orosz forradalom Napoleonja, azaz vele a forradalom ellenforradalomba ment át. A jelszavak a régié, de a tények: akkordmunka, prémiumok, különböző fizetések — ellenforradalmiak. Lenin kommunizmusából Stalin államkapitaliz-

must csinált. Ma Európa és a Szovjet áll szemben egymással, mint az ó-korban a görögök védték az európai szabadságot a perzsák ázsiai despotizmusával szemben. (Coudenhove-Kalergi szereti a történelmi hasonlatokat. Megvan az a jó oldaluk, hogy nagy távlatokat nyitnak és látszólag megmagyarázzák a problémákat. Csak az a kár, hogy sokszor felületesekek.) Ma is ez a két gondolat: a szabadság és a terror vívja harcát. De Ázsia ma előnyben van, mert ott a terroron és fanatizmuson alapuló rend és építőmunka folyik. Európában viszont minden téren kaosz uralkodik. Ezen csak egy módon lehet segíteni, — természetesen a Páneurópával. Érdekes keveréke ez a könyv a szellemes és találó ötleteknek, meg a felületes dilettantizmusnak.

A szovjetről szóló irodalom legnagyobb sikere Párisban élő görögromán kommunista emigráns *Panait Istrati* három kötete. Úgy látszik, csak az első kötet az ő műve, a többi «barátaié», akiket majd később akar megnevezni. Istratinál ellenszenvesebb embert nehéz elképzelni. Gyűlölködik, tajtékszik és állandóan habzik, mint a vulkán fölé került mocsár. A szétrombolt idegű ember, aki egy percig sem tud uralkodni magán és a balkáni, akinek szótárában hemzsegnak az ilyenfajta kifejezések «disznó, rothadt» stb. Külön-külön sem valami épületes látvány és benne ez a kettő egyesül.

E tulajdonságai mellett azonban vannak erényei is, amelyek miatt érdemes elolvasni. Ilyen elsősorban igazságszeretete, amelyet nem mindig fojt el gyűlölködése és valamilyen mithikus, nagy dörgedelmekben kifejezésre jutó rajongás a szegények és elnyomottak iránt. A szovjet tízéves jubileumára hívják meg és 15 hónapig marad kinn. A párizsi orosz követ barátja, meggyőződéses kommunista, amikor kiérkezik. Ebben az időben tőri le Stalin Trockijt és hiveit. Istrati-

nak elsősorban az nem tetszik, hogy kommunista kommusinta ellen küzd. Másodsorban az, hogy a legkisebb és legjőindulatúbb kritikát sem tűrik, hogy üldözik a zsidókat, hogy kegyetlen és korlátlan bürokrácia ül a proletárok nyakán, amely tudatlan is. Szóval forradalom helyett vad és kíméletlen terrort talált. Ennél még a fascizmust is erkölcsösebbnek tartja (ez igen nagy dolog kommunistánál!), mert Mussolini vállalja a felelősséget, nem hárítja át a rabszolgáknak nevelt, moccanni sem merő proletáriátusra. Ime, ez az író, aki jól fűtött párizsi szobájában a kommunista légvárak ábrándos követője, amikor a valóságot ismeri meg, felébredt emberi érzése «Más fény felé» küldi. *Fábián István.*

A Goncourt-díj csődje.

A Prix Goncourt-rel állítólag fiatal és tehetséges írók regényeit jutalmazták s a nyertes, néhány ezer frankon kívül abban a kellemes megtiszteltetésben részesül, hogy «Prix Goncourt» szalaggal átkötött regényét egy-két-százezres példányban dobja piacra szerencsés kiadója. A reklám nagydobja már november közepén megszólal; találgatnak, ajánlgatnak s leggyakrabban egy outsiders kapja a díjat. Idáig még rendben lenne minden: a kiadóknak és az érdekkörükbe tartozó lapoknak joguk van előzetes reklámot csapni jó vagy rossz könyveiknek, az Académie Goncourt tisztos tagjainak is szabad meglepetést provokálni, mondván, hogy ők nem engedik magukat befolyásoltatni; a baj csak ott kezdődik, hogy választásuk az utóbbi években, szinte kivétel nélkül olyan regényekre esett, melyek vagy egy utazási vállalat izléses és kedvetkeltő reklámjainak illenek be (*Batouala, Jérôme, Un homme se penche sur son passé, Malaisie*) vagy, mint az idei *Mal d'amour*, az «irodalmi ponyva» remekei közé tartoznak. Szerzőjük

egy-két év alatt eléri méltó jutalmát: a névtelenséget. Ki emlékszik ma René Maran-ra, a *Batouala* című néger regény szerzőjére? Két Goncourt-díjas, Proust és Duhamel nevére emlékszem, akik túléltek a nekik adott dicsőséget. És szegény Proust is mennyi küzdelem és milyen elkeseredett hadjárat után kapta azt meg négy évvel a halála előtt.

Az idei nyertes, Jean Fayard neve némileg ismerős: a fiatal író atyja a Fayard és Cie könyvkiadóvállalat tulajdonosa s ez sok mindent megmagyaráz. *Mal d'amour*, ez a regény címe, egy húszéves fiatalember története, aki még sohasem volt szerelmes. Katonáskodása alatt megismerkedik egy csinos nővel, aki egyébként modellja és kedvese egy angol festőnek. Szerelem. De a hős csapodár természetű, a lány pedig egy tengerészbe lesz szerelmes, Amerikába utazik, visszajön, nyomorog és korai halálá-

val a háromszázoldalas regény is befejeződik. De előbb a három férfi találkozik Arcachon-ban, egy kis tengerparti fürdőhelyen: az ottöltött kellemes napok emléke hozza őket vissza.

Vegyünk egy szegény, szép és kedves párizsi modellt à la Duvernois, adjunk hozzá két adag Proust-féle szerelmi analízist, a masszát keverjük össze Barrès *Jardin de Bérénice*-ével s formába öntve kenjük be az egészet a Radiguet-féle cinizmus tetszetős és keserű csokoládéjával. Az eredmény a *Mal d'amour* című Goncourt-díjas regény, melyet «tout Paris» elolvas és dicsér. S ha valaki ezután elolvassa Julien Green, Jean Giono vagy Pierre Bost ugyancsak 1931-ben megjelent regényeit, melyek toronymagasságban állnak Fayard műve felett, megérti, hogy milyen hasznos dolog az, ha valakinek könyvkiadó a papája.

Just Béla.

A Szerkesztőség közleményei.

Minden kézirat a Szerkesztőség címére (Budapest, VII., Rózsa-u. 23. Telefon J. 314—20.) küldendő. Hivatalos órák délután 5—7-ig.

A folyóirat anyaggyűjtését minden hónap 15-én zárjuk. — Írógépen írt cikkeket kérünk. — Kéziratokat csak akkor küldünk vissza, ha bélyeggel ellátott, megcímezett borítékot mellékel a szerző.

A NAPKELET minden közleményeért írója felel.

A szerkesztésért és kiadásért felelős: TORMAY CECILE.

Helyettes szerkesztő: HARTMANN JÁNOS.

Stephaneum nyomda r. t. — Nyomdaigazgató: KOHL FERENC.

Megjelent a **Magyar Legendárium**: Szent István, Szent Imre és Szent Gellért csodálatos elbeszélésekké kivirágzott legendái. Ma is élvezetet nyújtó olvasmány. A legendákat eredetiekből fordította **Tormay Cecilia** s ő írta a bevezetést is. A mű gyönyörű fametszetei **Molnár C. Páltól** valók. — Papírja, kötése,

tipografizálása áhítatos gonddal készült. Külsejében és tartalmában egyaránt a legnemesebb élmény.

Bibliofil kiadásban ára 14 pengő. Az író és rajzolóművész autogramjával ellátott számozott példány ára 50 pengő. A Könyvbarátok Szövetsége tagjai tagilletményként kapják. Megtekinthető, vételkényszer nélkül, a könyvkereskedésekben. Ismertetőt díjtalanul ad az Egyetemi Könyvesbolt (Kossuth Lajos-utca 18).

Budapest, 1931 karácsony hava.

Kiadja a

Könyvbarátok Szövetsége.

MÉCS LÁSZLÓ

BOLOND ISTÓK

BÁBSZÍNHÁZA

Az albumalakú gyönyörű kötet Jaschik Álmos színes illusztrációival, kézfestéssel, merített papíron, számozott példányban a szerző és illusztrátor sajátkezű aláírásával dec. elején jelent meg a **Napkelet** kiadásában. A kötet nem kerül könyvtárus forgalomba.

A NAPKELET
előfizetői számára
ÁRA 4 PENGŐ

Páratlan kedvezmény

a NAPKELET előfizetőinek!

A NAPKELET január elsejével lépett a X. évfolyamba. A jubileumi évforduló alkalmából kiadóhivatalunk lehetővé teszi t. olvasóinak az alábbi kiadványok rendkívüli kedvezményes áron való beszerzését:

I. A Napkelet lexikona

az ismeretek minden ágát felölelő legjobb kézi lexikon. Tartalmi összeállításában kitűnő, adataiban teljesen megbízható, könnyen kezelhető, aránylag kis terjedelmével is igen bő ismeretanyagot ad, mert 30.000 címszót ölel fel a külső előállításában fényűzően szép munka. A közel 1500 oldalra terjedő lexikont 600 rajz és szebbnél-szebb műmelléklet díszíti.

Bolti ára P 48.—. A NAPKELET előfizetői az egy kötetbe kötött lexikont két havi részletben törleszthető P 10.— kedvezményes áron rendelhetik meg kiadóhivatalunknál;

II. A Napkelet régi évfolyamai

Mérsékelt számban még rendelkezünk bekötött teljes sorozattal. Ezek megszerzését is rendkívül kedvezményes áron tesszük lehetővé. Az

1923. évi bekötött évfolyam...	---	---	---	---	---	P 6.—
1924. " " " " " " " " " " " "	---	---	---	---	---	" 6.—
1925. " " " " " " " " " " " "	---	---	---	---	---	" 6.—
1926. " " " " " " " " " " " "	---	---	---	---	---	" 6.—
1927. " " " " " " " " " " " "	---	---	---	---	---	" 6.—
1928. " " " " " " " " " " " "					(tartalmaz 24 számot)	" 10.—
1929. " " " " " " " " " " " "				" 24	"	" 10.—
1930. " " " " " " " " " " " "				" 12	"	" 6.—

A nyolc évfolyam (az első négy kötött, a négy utolsó fűzött állapotban) együttes megrendelés esetén P 56.— helyett P 40.— áron rendelhető meg, mely összeg öt-havi részletekben is törleszthető. Az első részlet beküldése után a megrendelt kiadványokat portómentesen postára adjuk.